

ANTICKÁ KNIHOVNA

SVAZEK 12

TITUS
LUCRETIUS
CARUS
O PŘÍRODĚ

(DE RERUM NATURA)

SVOBODA 1971

BÁSNÍK A JEHO DÍLO

Titus Lucretius (vysl. Lukrécius) Carus, jeden z největších básníků starověkého Říma, zemřel podle kroniky Hieronymovy (sv. Jeronýma) r. 55 př. n. l. O jeho životě víme bezpečně jen to, co lze vyčíst z jeho díla: že byl vroucně oddán svému příteli Gaiu Memmiovi, kterému epos věnoval; že byl nadšen pro Epikúrovu filosofii; že zemřel předčasně — neboť báseň sice obsahuje vše, co v ní být mělo (atomistickou fyziku), ale mnohé partie nemají definitivní podobu a pořadí jednotlivých odstavců, jak se čtou ve středověkých opisech (ze stol. 9. a 10.), nezůstalo mezi badateli nesporné. Prvním vydavatelem díla, a to přímo z básnickovy pozůstalosti, byl slavný řečník a politik Marcus Tullius Cicero; v jeho korespondenci je obsažena i nejstarší nám známá kritika Lucretiových veršů, prý prozrazujících nejen skvělé nadání, ale i důkladnou odbornou přípravu. Básník Metamorfoz Ovidius jim předpovídal nesmrtnost; dnes už můžeme říci, že právem.

Lucretiovo epos De rerum natura (O přirozenosti věcí, O přírodě, O podstatě světa) je pro nás jednak pramenem pro poznání důležité kapitoly starořecké filosofie, jednak skutečnou básní. Taková dvojpolárnost nebyla v antice smládnutá; stačí vzpomenout Vergiliova „naučného“ eposu o rolnictví (Georgika), které u novodobých kritiků soutěží právě s Lucretiovou velebásní o titul nejkrásnější starořímské skladby. V obojím případě strhuje moderního čtenáře nekonale víc básnická hloubka díla než jeho „věcný“ obsah. Z odkazu řeckého filosofa Epikúra (341—271/270) se

871
11707
ÚSTŘEDNÍ KNIHOVNA
FILOZOFICKÉ FAKULTY
MASARYKOVY UNIVERZITY
BRNO

4537-02

kromě zlomků zachovalo jen několik dopisů přátelům. O jeho fyzice (včetně metafyziky) víme nejvíce právě z Lucretia. Je to v podstatě tzv. mechanický atomismus Démokritův (5. stol. př. n. l.), ořesený velikou syntézou Aristotelovou (384—322/1) a znovu zachraňovaný naivní Epikúrovou tezí o nepatrné úchylce atomů, padajících v nekonečném prostoru dolů, od kolmého směru. Ani v jednotlivostech nebyl Epikúros (Lucretius) vždy práv výbojům svých vědeckých předchůdců, zejména v astronomii; odmítnuv pojem středu, odmítl nezbytně i přitažlivost a geniální tezi Pythagorovců o oběhu Země kolem ústředního ohně, o protinožících ani nemluvě; slunce i měsíc byl nakloněn pokládat za pouhý shluk ohnivých atomů, které se denně na určitém místě vždy znovu a znovu spojují a zase rozptylují (ač např. příčiny měsíčních fází byly v Římě 1. stol. př. n. l. obecně známy). V tom a v jiných podobných nedostatecích obrází Lucretiova kniha pozdní období řecké a vůbec antické filosofie, která už ztratila zájem o přírodovědecké poznání a soustředovala se na morální potřeby člověka.

Lucretius totiž chce Epikúrovou fyzikou zachraňovat člověka z jeho mravní bídy. Ta podle jeho přesvědčení pochází ze strachu před smrtí a posmrtnými tresty. V jeho soustavě není místa pro nic než pro atomy a prázdno; veškeré přírodní, psychické i společenské dění vzniká jen pohybem těchto „prvotních tělísek“, jejich shlukováním, rozpovíváním, srážením, postrkáváním atd. Z nich se skládá i lidská duše a jejich rozptýlením hyne. Proto „smrt se nás netýká vůbec“. Básnickova snaha zajistit člověku pokoj duše, jeho zánění pro mravní dobro druhých nemá v římské literatuře předkřesťanské epochy obdoby; tento humanitní rys ho distancuje od suché vědy především; on je to první, co z jeho skladby činí skutečnou báseň.

V básnickém řemesle je Lucretius dokonale zběhlý. Neváhá sáhnout ani po klasické invokaci bohyně (on, materialista)

na počátku díla; nevzývá však Músu, nýbrž Venuši, podle podání pramatku Římanů, kterou ztotožňuje ve shodě s ušlechtlejšími formami kultu s všemocnou matkou přírodou. V předvečer nových občanských válek ji prosí o mír, aby mohl v pokoji tvořit. Na mnoha místech zapřísahá své spoluobčany, aby se nepachtili za mocí, slávou, bohatstvím. Drasticky předvádí neblahé vášně. Velebí štěstí člověka, který dobrovolně omezil své potřeby. Úchvatně líčí přírodu, ale i věčný pokoj smrti. Rozkošnický hovoří o své tvorbě, o hledání nových slov pro svou mateřštinu.

Zlomkovitost římské nám dochované literatury nedovoluje bezpečně posoudit, jak Lucretius latinu obohatil. Nápadné je, která se mu podařilo vyhnout se téměř úplně výpůjčkám z řečtiny (s výjimkou partie IV, 1160—1169, kde řecká mazlivá přívzviska mají po vzoru soudobé komedie a satiry smysl parodický). Mistrně, ač bez přehánění užívá tradičního prostředku římské epiky i tragédie, směklých a skvěklých zvukových figur. Nevyhýbá se však prozaismům, které byly vlastní prostému slohu výkladovému. Ovšem pathos jeho bezvadně vypracovaného hexametru není dán ani tak specifickými prostředky básnického slohu, jako především vírou v hlásané ideje.

Lucretiova sláva byla přirozeně obnovena v době, kdy se křesťanství hasnoucího středověku začalo znovu poměřovat s materialismem, v renesanci. První rukopis díla nalezl účastník kostnického koncilu kardinál Poggio r. 1417; první tištěné vydání vyšlo r. 1500 v Benátkách; mezi filosofy se nejvíce zasloužil o Lucretiův věhlas francouzský fyzik a matematik Petr Cassendi (1592—1655), odpůrce aristotelismu. Po dvou stoletích jím byl uchvácem mladý Karel Marx. Už předtím byl Lucretius přeložen veršem do němčiny (1821).

Historie Lucretiova eposu v české kultuře je krátká. Nadchl se jím mladý Vrchlický za svého pobytu v Itálii (1875 až 1876), kde ho patrně poznal v čerstvě vydaném italském

překlady Alessandra Marchettiho. Do češtiny z něho přeložil ukázky Ferdinand Stiebitz s názvem Vznik a zánik světa. Člověk a jeho dílo (Praha 1932). Celé dílo bylo zčeštěno dvakrát, a to takřka současně, v temné době okupace: tragicky zesnulým profesorem Josefem Kolářem (O přírodě, Praha 1948); druhý překlad je náš (O podstatě světa, Praha 1945 nákladem J. Pohořelého).

Tehdejší redaktor edice básník Jaroslav Kabeš byl toho názoru, že vyjdou-li současně překlady dva, bude tím splacen veliký kulturní dluh — zvláště když každý z obou překladatelů vychází z jiných uměleckých pozic.

Můj překlad byl mj. plodem verzologických studií, které vyšly porůznu tiskem později. Pokusila jsem se v něm vytvořit verš hexametru podobný, ale méně verbalistní, než bývají české hexametry reprezentativních překladů dnes už klasických (škola Vaňorného). Toho jsem docílila zkrácením verše o jednu stopu či aspoň o jeden důraz. Svůj experiment (který je jen jedním z možných, jak ukazují moje ostatní překlady) zavrholuji teprve v tomto 2. vydání, pro které jsem přepracovala skoro každý verš. Leckterý ovšem, jak je při revizi staršího překladu samozřejmě, i po stránce věcné.

Textovým podkladem pro tuto verzi mi bylo převážně vzorné kritické vydání Josefa Martina, Lipsko 1936.

Julie Nováková

ZPĚV PRVNÍ

ROZKOŠI BOHŮ i lidí, rodičko Říma,
milostná Venus, jež pod nebes hvězdnatou točnou
splavné moře i plodů dárkyni zemi
naplňuješ — vždyť každá živoucí bytost
na světlo světa se počata rodí skrz tebe:
z cesty ti, paní, jdou víchry, jdou nebeská mračna,
tvůrkyně země ti v ústrety líbezné stele
kvítí, hladina mořská se na tebe směje
a ztišený blankyt se leskne v záplavě záře.
Jakmile jasného jara se rozletí brána
a plodivý od jihu van se rozduje volně,
nebeské ptactvo tě první, bohyně, hlásá,
i tvůj návrat, tvou mocí protknuto v srdci;
po něm se rozjaří zvířata na bujně pastvě
a plovou přes dravé vlny; tak dychtivě každé
jde za tebou, kam si je vedeš, tvou zvábeno krásou.
Nakonec v mořích i v horách i v divokých řekách,
v listnatých sídlech ptačích i v travnatých pláních,
všechněm vštěpujíc do srdce lahodu lásky,
každému druhu se dychtivě plemenit velíš.

Protože jsi to jen ty, jež přírodu řídíš,
a protože bez tebe do jasné oblasti světla
nevzejde nic, co by rozkošné bylo a milé:
pomoci tvé si žádám pro svoje verše,
kterými podstatu světa se hotovím popsát
našemu Memmiovi; ten přednostmi všemi

od tebe ozdoben, paní, se proslaví provždy;
tím spíše dej trvalý lesk, ó božská, mým slovům!

Mezitím učíš, ať dílo divoké války
po všech mořích i zemích usne a umdlí!
Oblažít můžeš ty jediná hlubokým mírem
lidstvo, vždyť řídí to války divoké dílo
ten, jenž se vrhá, bůh boje, ti častokrát na klín,
Mavors, milostnou ranou jsa odzbrojen věčnou;
tu zvrátí svou oblou šiji, a vzhlížeje k tobě,
vpíjí tě lačným zrakem a sytí ho láskou,
na znaku leže, a dechem ti na ústech visí.
Na tvých kolenou svatých když spočine takto,
nad ním se skloň, ty slavná, a sladkými slovy,
bohyně, blažený mír pro své Římany vypros!
Nelze mi pracovat klidně, když neklidné doby
nastaly vlasti a Memmiů ratolest slavná
o spásu obce v čas takový nemůže nedbat.

JE SAMOZŘEJMÉ, ŽE BOZI svou bytostí celou
v hlubokém klidu se věčnému životu těší,
vzdálení našeho shonu a zcela mu cizí;
bolesti každé jsou prosti i nebezpečností,
stačí si sami a nás jim netřeba v ničem,
na dobrodiní se nevážou, hněv se jich netkne.

Do očí bilo, jak hnusně pověra dusná
dusila lidský život a tiskla ho k zemi;
její hlava se šklebila z oblastí nebes,
hrozivým pohledem stíhající smrtelné tvory —
až přišel Řek, jenž první smrtelné zraky
na ni se osmělil upřít a první jí čelit.
Věhlas bohů ho neodstrašil, ni blesky,
ni hromem hrozící nebe, jež urputnou vůli

mu naopak ponouklo v duši tím víc, aby toužil
přírody brány a závory prolomit první.
Dosáhla svého ta bujará duševní síla;
daleko překročil ohnivě ohrady světa
a proputoval svým rozumem nesmírný vesmír.
Odtud co vítěz nám přinesl pravdu: co může
se stát, co ne, jak má každá věc svoje meze
a každá možnost svůj mezník hluboko tkvící.
Oplátkou proto teď deptáme pověru sami,
šlapeme po ní a nebi jsme vítězstvím rovni.

Jednoho bych se bál: že si pomyslíš třeba,
že je to bezbožná věda, žes nastoupil cestu
hříchů. Naopak: právě z té bohobojnosti
častěji vzešly zlé a bezbožné činy.

Například v Aulidě panenské Diany oltář
hanebně zbrotili volení vůdcové řečtí
krví Ifigenie, ti nejlepší z mužů!
Když panenský vrkoč jí ovili obětní stužkou,
jež z obou skrání jí stejnými splývala cípky,
a ona shlédla blíž oltáře smutného otce,
po jeho boku kněze, jak skrývají čepel,
a lid, jak prolévá slzy, sotva ji spatřil:
něma strachy se svezla jak podřata k zemi.
Nebylo nic v tu chvíli jí ubohé platno,
že byla první, jež kráľi řikala „otče“;
muži ji zvedli a s třesením k oltáři vedli —
ne aby mohla, až památný obřad se skončí,
být vedena v průvodu za zvuku svatebních písní —
leč aby nečistě, čistá, když dozrála k sňatku,
ocelí otce co oběť neblahá padla:
to aby šťastně a bezpečně vyplulo loďstvo.
K tolika zlům tedy člověka pudily kulty.

Možná i ty se pokusíš ode mne zběhnout
jednoho dne, jsa poděšen výroky věštců.
Kolika mátohami by mohli tě zmámit,
jež by ti dovedly naruby zpřevracet život
a jako strašidla všecko ti rozvrátit štěstí!
A není divu: vždyt kdyby nahlédli lidé,
že jejich strasti se skončí, měli by sílu
výhrůžkám věštců a pověrám odolat nějak:
takto však nelze se vzepřít, není to možno,
protože ve smrti trestů se lekají věčných.

Nevědí totiž, jaká je podstata duše,
zdali se rodí či vstupuje do narozených,
zda zaniká zároveň s námi a smrtí se ztrácí
či putuje v temnoty Orku a bažiny pusté
či po vůli bohů se vtěluje do jiných zvířat —
jak pěl náš Ennius, první, jenž zelený věčně
z luzného Helikónu si přinesl věnec,
po všech italských kmenech pak slynoucí slávou.
Nicméně mimoto Acherón, podzemní sídlo,
nesmrtelnými nám Ennius vyličil verší,
kde nebudou naše těla a nebudou duše,
jenom jakési stíny až na podiv bledé;
v takové podobě prý se mu zjevil i Homér,
navěky slavný, a slanými slzami plakal
a podstatu světa mu začal zvěstovat veršem.

Bedlivě tedy si všimněme nebeských věcí,
kterak běží svou drahou slunce i luna
a jakými silami všecko se na zemi děje;
především ale vší silou umu a vtipu
pátrejme, jaká je podstata duše a ducha,
která to věc naši mysl děsí i za dne,
přijde-li nemoc, a jindy v náruči spánku,

až se nám zdá, že zřetelně vidíme mrtvé
a slyšíme ty, jejichž kosti pokryla hlína.

NEZBÝVÁ TEDĚ, než se starostí zbavit a sluchu
pravému učení popřát i bystrého ducha.
Nepohrdej tím darem, jež oddaný ctitel
ti zhotovil, ležet ho nenech — dříve ho poznej.
O celé soustavě nebes ti vykládat začnu
i bohů a věcí ti zjevím počátky první,
z nichž tvoří, pěstí i živí příroda všecko,
a ve které příroda tatáž zas rozkládá všecko
co zajde; v dalším je budeme nazývat hmotou,
semínky věcí a tělísky zárodečnými,
ty atomy, tělíška první či konečně prvky,
protože z nich je prvotně složeno všecko.

Předobře vím, že hluboké objevy Řeků
nebude lehké ti vyložit latinským veršem;
chudoba mateřské řeči i novota látky
i novotná slova mne nejednou přinutí tvořit;
ale tvá ctnost a naděje v milený svazek
přátelství s tebou mne nutká podstoupit všecko,
ba nedá mi spát; i věnuji hvězdnaté noci
hledání pravého verše a pravého slova,
které by jasné světlo tvé podalo mysli,
abys až do dna tak prohlédl skutečnost skrytou.

Takový tedy strach a temnotu duše
nemohou rozptýlit paprsky denního světla
ni šípy slunce — jen rozum a přírodní věda. | p. 49
Základy k tomu klást tedy začneme takto:

Z NIČEHO NIKDY SE NESTANE zázrakem něco.
Vždyt veškeré lidstvo i proto pojala bázeň,

že na této zemi i na nebi nemálo věcí
vidí a dějů, jichž příčiny na žádný způsob
nemůže spatřit; i hledá v nich působnost bohů.
Neméně nic se nemůže obrátit v něco,
to seznáš brzy a pak se ti otevrou oči
i pro to hlavní: co může povstat a z čeho
a jak se co děje, aniž se boží s tím trudí.

Když by co vzházelo z ničeho, mohlo by vzrůstat
ze všeho všecko a semen by nebylo třeba.
Moře by rodilo lidi a obloha ptáky,
v krunýři šupin plémě by vydala země,
pole i pouště by plnily všeliké šelmy
a stáda skotu i bravu, neznámo odkud;
ovocné stromy by plody nestálé nesly
pokaždé jiné a rostly by na každém všecky;
vždyť kdyby nemělo všecko svou matečnou látku,
kterak by mohlo mít všecko určitou matku?
Ale že všecko se rodí z jistotných semen,
do krajů světla se vyvíjí všecko a vine
odtamtu, kde má svou hmotu a příslušné prvky;
z čehokoli se nemůže cokoli zrodit,
protože každá ta hmota má mohutnost zvláštní.

Proč puká na jaře růže a obilí v létě,
proč vinnou révu pudí se nalévat jeseň,
ne-li proto, že včas se určité prvky
sloučí a jejich plod se objeví tehdy,
když jim počasí přeje a bujará země
na světlo světa své rozence bezpečně pouští?
Kdyby je vydalo nic, tu by vyrostly náhle,
v neznámé lhůtě a v cizím období roku;
to kdyby nebylo prvků, jimž nevládný nečas
by nedovolil se sloučit v matečnou hmotu.

Však také milostné símě by nebylo věcem
k ničemu, ani čas, kdyby z ničeho rostly;
z drobných robátek naráz by mužové byli,
rázem by vzešly a vzpučely ze země lesy.
Z toho se neděje nic, jak vidíš; neb všecko
povlovně roste, jak slušno, z určitých semen
a ve svém druhu trvá, když roste; tak vidíš,
že všecko se živí i roste z příslušné hmoty.

Nemluvím o tom, že bez jistých období dešťů
země by nemohla rodit nám k potěše chleba
a že by bez jídla žádná živoucí bytost
nemohla zachovat rod a uhájit život;
je tedy hodnější víry, že v mnohosti věcí
jsou prvky společné všemu jak písmena slovům,
nežli že něco by mohlo bez prvků povstat.

Ostatně proč asi nedala příroda lidem
takový vzrůst, aby mohli přebrodit moře,
holýma rukama rozmetat ohromné hory
a živoucích pokolení i několik přežít?
Ke zrodu věcí je určena určitá hmota,
co může z ní vzejít a povstat, je určeno pevně.
Žádná věc tedy nemůže z ničeho vzniknout,
každá chce svoje símě, z něhož by vzešla
a v jemné vanutí vzduchu by pozvedla hlavu.

Konečně pěstěná půda je lepší než pustá
a rukám splácí, jak vidíš, lepšími plody;
jsou tedy v zemi ty první počátky věcí,
jež loudíme ven, když hroudy úrodné hlíny
drtíme rádlom a pluhu se poddává půda.
Těch prvků nebýt, pak všecko rostlinstvo samo
by bylo lepší a lepší bez naší práce.

Mimoto v původní prvky zas rozkládá každou
příroda věc, aniž kterou obrací vniveč.
Kdyby něco snad bylo smrtelné zcela,
každá věc by se z očí ztrácela náhle;
žádné síly by nebylo třeba, jež části
by jí roztržít mohla a uvolnit spoje.
Každá věc je však složena z tělísek věčných;
dokud nepřijde moc, jež by rozbila ranou
věc či skrz póry v ní vnikla a začla ji leptat,
žádnou nenechá příroda znatelně zajít.

Viz i ty věci, jež hynou sešlostí věkem:
hynou-li plně a jejich látka se stráví —
odkud pak každé plémě a zvíře si Venus
přivádí na světlo světa? a tvůrkyň země
z čeho je živí a pěstí, všem skýtající pící?
Z čeho hlubinné zdroje i pozemské řeky
zásobí moře? čím živí obloha hvězdy?
Jestliže hmota je smrtelná, měl ji už strávit
nesmírný její věk a doba, jež přešla.
Pakli už byly v tom čase a prostoru prošlém
prvky, ze kterých svět je sestaven dnešní:
jistojistě jsou nadány nesmrtelností;
proto vniveč se nemůže obrátit žádný.

Všecko by hubila síla a příčina tatáž,
kdyby jí nečelila ta odvěká látka,
vnitřními vazbami úže či volněji spjatá;
na pouhý dotyk by mohly umírat věci,
neboť žádná by neměla trvalé tělo
a každá síla by každé strhala stavbu.
Ve skutečnosti jsou tělíska sloučena spolu
rozličně jedno s druhým a hmota je věčná;
celistvá zůstane věc — než se naskytne síla

úměrná její tkání a sdostatek pádná.
Žádná věc se tudíž nevrací vniveč:
jen v prvotní částice všecko se rozpadem vrací.

Ztrácejí se i deště, kdykoli otec
do klína matere země je vylije Éter;
i vzklíčí osení trpytné a zaskví se zeleň
na stromech, ony pak rostou a ztěžkají plodem.
Odtud si člověk i zvíře obživu bere,
odtud blažená obec má kvetoucí dorost
a listnaté lesy vždy nové zpěvanky ptačí;
proto i tučné krávy si na bujný pažit
znaveny léhají večer a bělostné mléko
jim tryská z nalitých vemen; kol po měkké trávě
na vratkých kopýtkách laškovná telátka skáčí;
nektěné mléko jim opilo mladičkou mysl.
Nic tedy z toho, co vidíme, nehyně zcela;
jedno z druhého příroda tvoří a zrodit
se nenechá nic, leč za cenu cizího skonu.

HOTOV JE DŮKAZ, že nic se nemůže zrodit
z ničeho aniž, co vzešlo, se obrátit vniveč.
Abys však neztratil víru v má slova snad proto,
že prvotní tělíska okem je nemožno vidět:
poslyš, co svět má tělísek, o kterých uznáš
jistě, že jsou, ač oko je nemůže vidět!
Zběsilou silou ti vichřice bičuje tělo,
obrovské koráby bortí a rozhání mraky;
jindy co dravá smřšť se rovinou žene,
káčí letité kmeny a temena horská
váním a polomy souží; tak velice zuří
hvízdaje ostře a huče výhružně vítr.
Nic tedy nejsou větry než tělíska slepá,
jež drásají moře i souši i nebeská mračna

a vírem nenadálým je shrábnou a smetou.
 Ona nejinak proudí a záhubu nosí
 než voda, svou povahou měkká, když ve vzduté řece
 lijavci rozvodněné se najednou valí
 a z vysokých hor se řítí záplava vody,
 vláčejeíc urvané větve i s kořáním stromy;
 ba ani mohutné mosty se nemohou opřít
 náhlému návalu vln; s tak velikou silou
 udeří na zdivo přívalem zjitřená řeka,
 s jekotem kutálí korytem balvany celé,
 rozsévá zkázu a každou překážku drtí.
 Tak nějak musí proudit i vanutí větru:
 jakmile někam se napře jak veliká voda,
 hrne a povalí všecko, co v cestě mu stojí,
 porvyvy vytrvalými, ba někdy se stočí
 a unáší to, co popadne, v krouživém víru.
 Jsou tedy větry jen tělíška neviditelná,
 neboť si počínají a působí stejně
 jak veliké řeky — a ty jsou zřetelně hmotné.

Vnímáme z věcí se nesoucí rozličné vůně,
 aniž je zříme se blížit k našemu chřípí;
 nelze se na horko dívat, je nemožno oku
 na zimu zírat a neumí zahlédnout zvuky.
 Nicméně má to všecko svou podstatu hmotnou,
 protože našich smyslů se dovede dotknout:
 dotknout se a být dotknut, to může jen hmota.

Když na břehu moře a příboje rozvšiš roucha,
 zvlhnou, a jakmile slunce se rozpálí, uschnou.
 Leč kterak ta vlhkost se dostane do nich a voda
 a kterak se vypaří v parnu, to nespatříš okem.
 V maličké částky se tedy rozešla vlhkost,
 tak malé, že oko je nemůže uvidět vůbec.

Jestliže po dlouhý koloběh slunečních roků
 nosíme prsten, i ten se odspodu ztenčí;
 krůpěj proráží kámen a oradlu v poli
 železo z radlice křivé se potajmo ztrácí;
 kamenné dláždění chodníků roznesly skorem
 proudící davy a u bran bronzové sochy
 nastavují svou pravici kratší a kratší
 od polibků a doteků okolojdoucích.
 To všechno, jak vidíš, se zmenšuje, když se to tenčí;
 jenom ty částky, jež v každé chvíli se tratí,
 na vlastní oči nám nepřála příroda spatřit.

Podobně látku, již povlovně příroda dává
 bytostem, pomalu růst je nutíc den ze dne,
 ani ta nejlepší nemůže zornice zočit;
 stejně i to, oč zhubneme v nouzi či stáří.
 Hlodavá sláň kolem břehů omlela skály;
 avšak co ztrácí právě, to nevidíš nikdy:
 a tělísky skrytými koná své příroda dílo.

NEMYSLI VŠAK, že hromadně zabrala hmota
 veškerý vesmír: je uprostřed věcí i prázdno.
 Poznání prázdna ti prospěje po mnoha stránkách:
 už nebudeš bloudit a váhat a napořád bádát
 o stavbě světa, ni ztrácet víru v má slova.

Je tedy prostor, je prázdny a nehmatatelný.
 Jinak by na žádný způsob se nemohly věci
 pohybovat; vždyť tělesům připadl úkol
 stát v cestě a brzdit — a ten by plnila všecka
 po všecken čas a nic by se nemohlo hýbat,
 protože ustupovat by nezačlo žádné.
 Leč v okruhu moře i země i v nebeské výši
 kdeco se před očima nám všelijak hemží

a všemožně hýbe — a nebýt žádného prázdna,
nejenže věci tak rušně by nemohly tékat,
ale na svět by bývaly nepřišly vůbec,
jelikož stěsnaná hmota by trvala v klidu.

Myslí se sice, že věci jsou tuhé a plné;
mají však řídké tělo; to pochopíš takto:
Jemně prolíná slují a skalinou vláha
a hustými kapkami všechno tam pleská a pláče.
V celé živoucí tělo se vstřebává pokrm;
stromoví roste a včas se obalí plody,
protože veškerá strava je prosákla celé
od nejdolejších kořínek po peň a větve.
Stěnami proniká zvuk a proletí napříč
i zamčeným domem a mráz až do kostí vniká.
To by se nemohlo dít, kdyby nebylo prázdna,
jímž tělísko jedno jak druhé dovede projít.

A jak to přijde, že některé předměty předčí
svou váhou jiné, ač nemají rozměry větší?
Jestliže v klubíčku vlny a v kotouči kovu
je tolikéž hmoty, ať váží oboje stejně!
Vždyť úkolem hmoty je všechno stlačovat dolů,
zatímco prázdno svou povahou postrádá váhu.
Když tedy věc je stejně velká a lehčí,
říká to jasně, že prázdna má v útrobě více;
naopak více hmoty má v sobě ta těžší —
a zato prázdna má uvnitř o mnoho méně.

Do věcí zřejmě je vmíšeno tedy to druhé,
co hledáme s napětím umu, tak řečené prázdno.

JEDNOMU PŘEDEJÍT MUSÍM: sic některých lidí
výmysl svěst by tě mohl ze správné cesty.

Plovoucím šupináčům prý ustoupí voda
a dráhu jim uvolní proto, že za sebou ryby
vždy nechají prostor, kam uhnuvší vlny se stekou;
tak je prý možno i ostatním věcem se hýbat
a místo si vyměňovat, ač všechno je plné.

Rozumí se, že celý ten důkaz je mylný.
Kam by se vlastně ty ryby posunout mohly,
jestliže vlny jim nedají místo? A voda,
kam se nahrne asi, když ryba se nehne?
Nezbude tedy než pohyb u všeho popíít
anebo uznat, že s věcmi je smíšeno prázdno,
jež pro každou věc je pohybu podmínkou prvou.

Pozoruj širší tělesa dvě, když se srazí:
rozeskočí se rychle — a prostor, jenž vznikne
uprostřed obou, se nutně naplní vzduchem;
leč ať ten vzduch seberychleji odevšad vtéká,
nicméně celý ten prostor nemůže zabrat
na jeden ráz; on zaplní nejbližší místo,
pak teprve další, až nakonec obsadí všechno.
Někdo snad řekne: „Když od sebe odskočí koule,
bude to tím, že vzduch se za nimi zhustí.“
Omyl! Zde vzniká prázdno, jež nezelo dříve,
a opět se plní to prázdno, co bylo už předtím.
Na tento způsob se vzduch ani nemůže zhustit —
a kdyby i mohl, jen díky prázdnu by mohl
sám se smrštít a vlastní částice stáhnout.

Proč, ať sebevíc oklik a výmluv si najdeš,
nakonec uznáš, že v nitru věcí je prázdno.
Mimoto pro tebe mám ještě nejeden důkaz,
který by víru v má slova utužil v tobě.
Leč bystrému umu i drobné náznaky stačí;

ty s jejich pomocí sám už pochopíš další.
Čenicem zvětří i ohař, po hoře slídě,
přečasto zvířecí doupě, ač ukryté v houští,
jakmile jednou se octne na jisté stopě;
podobně z jednoho poznatku dovodíš druhý
vlastními silami tady, ba v tajemství temná
se ponoříš do dna a z hlubin vylovíš pravdu.

Pakliže váháš a maličko od věci couvneš,
Memmie, tolik ti mohu lehounko slíbit:
z hlubokých zříděl v mém srdci má lahodná mluva
bohaté doušky tak dlouho ti nalévat bude,
že liknavé stáří mi dříve ochromí údy,
myslím, a v žilách mi stavidla života zvedne,
nežli ti všecku tu zásobu důkazů veršem
o jedné každé otázce do uší pošlu.

ABYCH NAVÁZAL NIT a vrátil se k dílu:
příroda celá, jak jest, se v podstatě skládá
z dvojího: z částic a prázdna. V tomto jsou ony
umístěny a v něm se porůznu hýbou.
Hmota že jest, to dosvědčí obecný smysl,
základ, kterému věřit je především třeba,
měřítko, ve kterém zakotven důmysl ducha
cokoli ze skrytých věcí si ověřit může.
Pak je tu prostor a místo, tak řečené prázdno:
toho nebýt, pak věci by nebyly nikde
a rozličné pohyby konat by nemohly nikam;
to jsem ti vštípil už dříve, o kousek výše.

Ostatně nenajdeš nic, co by nebylo s hmotou
spjato, a nic, co by nemělo souvislost s prázdňem
jakožto nějaká řekněme podstata třetí.
Neboť všecko, co jest, je určité něčím;

ať už je objem té věci velký či malý,
jestliže vnímá ji hmat, třeba lehce a letmo,
patří k souboru těles a do jejich počtu;
pakli ji nahmatat nelze a na žádný způsob
nemůže ničemu jinému zamezit průchod,
je to pak to, čemu říkáme prostor a prázdno.

Všecko, co o sobě jest, buď působí samo,
anebo musí být účastno činnosti cizí,
anebo umožnit věcem kde být a se konat;
trpnost a činnost však není bez hmoty možná
a místo dovede skýtat jen prostor a prázdno:
tož kromě prázdna a tělísek v světovém celku
nemůže být už žádná podstata třetí,
která by mohla kdy spadat pod naše smysly
či kterou by někdo snad postihl důmyslem ducha.

Uvidíš totiž, že všecko, co má svoje jméno,
je přívlastkem anebo případkem těchto dvou věcí.
Přívlastek jest, co odnít a odloučit nelze,
aniž by podstata sama se rozpadla vniveč;
žár plamene, kamene tíha a tekutost vody,
u hmoty hmatatelnost a u prázdna opak.
Na rozdíl od toho otroctví, bohatství, bída,
válka, svoboda, svornost a ostatní věci,
bez kterých podstata věci se uchová celá
stejně jak s nimi: ty správně případy zveme.

Čas sám o sobě není: to předměty samy
nám dávají znát, co se stalo v minulé době,
co probíhá nyní a co se později zběhne;
čas sám v sobě — to uznáš — nevnímá nikdo,
bez souvislosti s klidem a pohybem věcí.

Zpívají Heleny únos i potření Tróje
 a boj s jejím lidem; leč pozor: my nesmíme myslit,
 že takové věci snad samy o sobě byly;
 pokolení, jimž připadly případy tyto,
 do nenávratna už unesly minulé věky.
 Země je jedna věc, a druhá je případ
 či případy všecky, jež mohou se zběhnout v tom kraji.
 Konečně nebýt hmoty, té podstaty věci
 a prázdna či místa, v němž všecky věci se dějí:
 v barbaru Paridovi by nebýval vzplanul
 milostný oheň, tak rozdmýchán Heleny krásou,
 až rozpoutal slavný a divoký válečný požár;
 dřevěný kuň by byl za noci rozence Řecka
 nevydal z útroh a nezžehl Trojanům pevnost:
 je tedy nabíledni, že veškeré děje
 o sobě nejsou, jsou na světě jinak než hmota
 a neexistují na tentýž způsob co prázdno;
 větším právem je nazveme případy hmoty
 a projevy místa, v němž věci se konají všecky.

HMOTA JSOU PŘEDNĚ ta prvotní tělíska věcí,
 za druhé vše, co je shlukem řečených prvků.
 Žádná síla však nemůže atomy zničit,
 ty nakonec vítězí vždycky svou neprostupností.
 Je sice zatěžko věřit, že nějaký předmět
 v světě by mohl být z látky veskrze tuhé:
 vždyť domovní stěnou se proderou nebeské blesky,
 hlasy i hřmot a železo roztaví oheň,
 skálu rozštěpí prudké a úporné parno;
 tuhost zlata se ruší a rozpouští žářem,
 ledovost mědi se plameni poddá a taje.
 Jehličky zimy i teplo proniknou stříbrem;
 jasně to cítíme obé, když třímáme číši,

do které shůry nám lijí perlivý nápoj.
 Potud se zdá, že nic není tuhé a plné.

Tak ale skutečná věda a příroda velí;
 poslouchej dál! Chci vyložit v nemnoha verších,
 že skutečně bytuje hutná a trvalá hmota:
 semena věcí — viz výše — a počátky první,
 z kterých nynější svět je vytvořen celý.

Předně se hluboce liší a povahu dvojí
 mají ty věci dvě, jak shledáno výše,
 hmota a prostor, v němž všecky věci se dějí;
 nezbytně tudíž jsou o sobě samy a čisté.
 Kamkoli sahá prázdno, tak řečený prostor,
 tam není hmoty; a tam, kde se rozkládá hmota,
 není prázdna a prostoru na žádný způsob.
 Tělíska první jsou bez prázdna tedy a plná.
 Za druhé: ve vzniklých věcech se nachází prázdno;
 pak musí okolo něho být celistvá hmota:
 vždyť o žádné věci se bezpečně dokázat nedá,
 že ve své útrobě chová a ukrývá prázdno,
 jestliže to, co je obmyká, nebude hutné.
 Takové může však být jen skupení hmoty,
 objímat dutiny věcí je s to jenom ono.
 Tedy ta látka, jež nemá dutiny v těle,
 může být věčná; to ostatní postihne rozpad.

Za třetí: nebýt prázdna a žádného volna,
 bylo by stmeleno všecko; a tělísek nebýt,
 která by plnila prostor a kdekteré místo,
 jedno jediné prázdno by dokola zelo.
 Prázdno a hmota se navzájem ohraničují,
 protože ve světě nemáme úplně plno

ani naprosto prázdno; toť dílo těch částic,
jež dovedou odlišit od prázdných prostorů plné.
Takové úderem zvenčí se nemohou rozbít,
podobně nic je nemůže rozleptat zevnitř,
aniž jej lze snad ohrozit na jiný způsob.
To jsem ti vštípil už dříve, o kousek výše.
Nemožno rozbít věc, v níž prázdnoty není,
nelze ji zlomit a nelze ji rozpoltit vedví;
ona nepojme vody, jí neprolně zima
ni lezavý oheň, to dvojí, co proniká všady;
čím více má která věc v své útrobě prázdna,
tím víc těmi vlivy trpí a vniterně chátrá.
Jestliže tedy jsou prvotní tělíska hutná
a bez dutin, jak jsem už řekl, jsou nezbytně věčná.

Ostatně nebýt toho, že hmota je věčná,
měly se všechny věci už obrátit vniveč
a z ničeho znovu se měly ty nynější zrodit.
Leč z ničeho nevzniká nic, jak řečeno výše,
aniž co vzešlo, se může obrátit vniveč.
Proto musí ty prvky, v něž v poslední chvíli
se rozpadá všecko, být samy z trvalé látky,
aby k obnově věcí byl dostatek hmoty.
Jednolitě jsou tudíž ty prvky a plné
a jedině proto se mohou uchovat věčně,
od věků do věků bytosti obrozující.

Konečně věz, že příroda určila meze
rozpadu věcí; vždyť jinak by částičky hmoty
pod zubem přešlého času už bývaly sešly
tolik, že nic, co by načly, by nemohlo dorůst
v určité lhůtě až k hoření hranici věku.
Všecky věci, jak víme, lze rychleji zničit
než vzkřísit a to, co by rozbila předlouhá doba,

minulých věků už celá nesmírná věčnost,
rozmetávajíc ještě ty trosky a drobic:
to by ve zbylém čase už nevstalo z mrtvých.
Ve skutečnosti jsou vytčeny určité meze
štěpení hmoty, neb všecko se poznovu rodí
a bytosti každé je druhově určena doba,
v které by došla květu a vrcholu věku.

Pak ještě tohle: ač prvky jsou naprosto tvrdé,
je nicméně vyložit možno i povolné látky,
jako je vzduch nebo voda, hlína a pára,
odkud se vzaly a která moc každou řídí —
to proto, že jednou s věcmi je smíšeno prázdno;
a naopak, kdyby snad byla ta tělíska měkká,
odkud se bere ocel a odolná žula?
To nikdo nezodpoví a celému světu
by takto základ a počátek úplně chyběl.
Jednolitě jsou tudíž ty prvky a plné,
a když se těsněji semknou, je tužší i celek
a může se vyznačovat i velikou silou.

Dále, nebýt té meze, až po kterou věci
se mohou drobit, pak hmota některých věcí
od věčné doby by musela trvat až dodnes,
náporem žádným až po dnešek nenarušena;
ježto však věci jsou nesporně povahy křehké,
nemohly přežít věčnost, toť nemyslitelné,
když po celý věk na ně padají nesčetné rány.

Konečně protože věcem je dána dle druhu
určitá hranice růstu i záchovy sebe
a protože to, co může či nemůže která,
zákony přírodními je vytčeno svatě:
ani se nemění nic, vše zůstává stejné,

takže i strakatí ptáci se po řadě všichni honosí po těle rodovou pestrostí stejnou. Proto i jejich tělo je z neměnné hmoty — a není divu: vždyť kdyby ta semenná hmota nějakým zázrakem mohla se měnit a trpět, nikdy by nebylo jisto, co může se zrodit, co nikoli, kdeže má každá věc svoje meze a každá možnost svůj mezník hluboko tkvící — a v družích by věk co věk se nemohly vracet způsoby, zvyky, vzrůst a pohyby předků.

Dále: tělísko každé, už lidskému oku neviditelné, má konečný vrcholek, špici, která je určitě dál už nedělitelná, má nejmenší možný objem a nebyla nikdy o sobě sama a samotna nebude nikdy — neb sama je první a jednou jiného částí a po řadě za ní jdou podobné další a další, sevřeny těsně, a skládají tělíska těla; a protože o sobě samy by nemohly obstát, nikterak nelze je z tohoto vězení vyrvat. Tedy jednoduší je prvek a plný, ustrojen z nejmenších částicetek semknutých těsně — nikoli tak, že by částky se sešly a shlukly, spíš věčnou jednoduchostí se honosí prvek; od něho urvat nic a nic na něm zmenšit nenechá příroda, semena pro věci střežíc.

Onoho minima nebýt, pak těleso každé i sebemenší by mělo bezpočet dílků; vždyť každý ten díl by se dělil ve vlastní zlomky, ty na části další a dělení nevezme konce. Čím by se lišil pak od věci nejmenší vesmír? Zhola ničím: vždyť třebaže součet všech věcí

jde donekonečna, i ony nejmenší věci by nieměně měly zas nesčetné částice vlastní. To se rozumu přičí a nemůže věřit tomu náš duch; i nezbyvá nežli se poddat a uznat jsoucnost věcí už nedělitelných, jež mají minimum hmoty. A jsou-li, pak uznáš, že také ony jsou neprostopné a věčné.

Dejme tomu, že k rozpadu v nejmenší částky by tvůrkyně příroda napořád nutila všecko: pak by z nich ona už nemohla obnovit pranic, protože tomu, co žádných částicetek nemá, chybí i vlastnosti potřebné matečné hmotě: rozličná slučivost, pohyby, nárazy, srážky i váha, to vše, čím se věci konají všecky.

KTERÍ VŠAK MĚLI ZA TO, že pralátkou věcí je oheň a svět že je ustrojen jedině z ohně, takoví zbloudili daleko od pravé cesty. Hérakleitos se první bil v jejich čele; oslnil po řeckých vlastech svou nejasnou mluvou spíš jalové hlavy než vážné hledače pravdy; vždyť bloudí ctí a milují spíše to všecko, co vidí v kroucený sloh a slova se halit, a za pravdu mají, co lahodně pohladí uši a líčidlem lepého zvuku se nabarvit může.

Kde by se vzaly tak rozličné bytosti, řekni, jestliže z ohně a jedině z ohně by vzešly? I když ten horoucí oheň prý řídil a houští, nepomůže to nic, když částicetky ohně by měly zas podstatu tutéž co úplný plamen! Kdyby se shlukly, tu žár by prudčeji sálal, kdyby se rozpjaly řídice, teplo by sláblo;

tak se věc má a třetí možnosti není;
tím méně by z řídnoucího či hustého ohně
mohla vzejít ta veliká rozličnost věcí.

Ostatně oheň, ten může houstnout i řídnout,
až jestliže ve věcech uznají příměsek prázdna;
leč protože vidí, jak mnohé je v rozporu s nimi
a nechtějí v světě dát místo ryzímu prázdnu,
ze strachu ze strmé stezky ztrácejí pravou.
To jim ušlo, že uprou-li vesmíru prázdno,
v jednu jedinou masu se zahustí všecko,
jež by ze sebe nic už nemohla vrhat
jak horoucí oheň, z nějž tryská světlo a teplo;
ten z částic napěchovaných, jak patrně, není.

Věří-li snad, že by mohl shluknutý oheň
hasnout na jiný způsob a měnit se v hmotu
(nejsou-li svolni mu povolit výjimku nikde),
pak veškerý oheň se musí obrátit vniveč
a z něho vzejít to všecko, cokoli vzniká;
když opustí změněno cokoli hranice vlastní,
mrtva je naráz ta věc, co bývala dříve.
Tož musí přežít tu věc cosi nezměněného,
aby ti nepřešlo vniveč tak docela všecko
a nevzešla vzkříšena z něho bohatost věcí.

Jisto je však, že v tom vězí určité prvky,
jež povahu jednu a tutéž napořád mají;
ty když se připojí, odpojí, přeskupí jinak,
povaha těles se převrací, věci se mění.
Zřejmě nemohou být ta tělíška z ohně.
K čemu to, že by jedna se oddělovala,
družila jinam a druhá se přeskupovala,
kdyby každé zas mělo podstatu ohně?

Byl by to zase jen oheň, co by z nich vzniklo.
Avšak mé učení dí: jsou jakési prvky,
jichž podoba, poloha, pořádek, pohyb a srážka
vytváří oheň, a kdykoli místa si smění,
změní se věc; leč ohni podobny nejsou,
ba nijaké látce, jež dovede vysílat v čidla
částice hmoty a tlakem se dotýkat hmatu.

Takhle tvrdit, že veškeré věci jsou z ohně,
že v souhrnu světa vše skutečné není než oheň,
jak říká tento, je zřejmě bláznovství vrchol.
Proti svědectví smyslů se protiví smyslům,
otřásá tím, s čím vědění stojí a padá
a z čeho poznal i on tak řečený oheň;
smyslům věří, že pravdivě poznaly oheň,
nevěří, že i to druhé — ač neméně jasné.
Vidím, že nejenom bloudí, ale i blouzní.
Čemu pak věřit? Co najdeme bezpečnějšího
než smysly, máme-li pravdu a nepravdu lišit?

Mimoto, proč by měl člověk popírat všecko,
proč nechávat světu jen jedinou podstatu, oheň,
proč raději nepopřít oheň a ostatní nechat?
Vždyť jedno i druhé je bláhové docela stejně.

KDO TEDY VYŘKL, že pralátkou věcí je oheň,
že z pouhého ohně lze vyložit veškerý vesmír,
nebo kdo zrod všech věcí přičítal vzduchu
nebo měl za to, že věci vytváří voda
z vlastních zdrojů či všecko že vydává země,
podobu všemožných bytostí na sebe berouc:
zbloudil patrně daleko od pravé cesty.

Nejinak ti, kteří stanoví počátek dvojí,
 pojíce s ohněm vzduch a se zemí vodu,
 či kteří věří, že vyrostlo ze čtvera živlů
 všecko, z ohně a vzduchu a země a vody —
 především Empedoklés, ten z Girgenti rodem.
 Na světlo světa ho přivedl trojhranný ostrov,
 skrápěný sinými pěnami Jónského moře,
 jež dokola kolem se láme v mohutný příboj;
 jen úzký průliv dělí a hltavé vlny
 od jeho okraje končiny italské země.
 Tam Charybda zeje a tam je i zlověstná Etna,
 jíž ohně hněvu se s hukotem hromadí v hrudi,
 až síla výbuchu z jícnu jí vychrlí požár
 a poznovu vynese k nebesům plamenné blesky.
 U všech národů budí ta krajina obdiv
 po mnoha stránkách a stojí za podívanou
 pro svoji žírnost i množství branného lidu;
 leč tento muž byl své vlasti největší slávou,
 byl jí paladiem, byl pokladem, divem.
 Ba z jeho božského srdce se ozvaly písně,
 takové slovatné učení rozvíjející,
 že se až zdá, že nebyl lidského rodu.

Nicméně tento i svrchu řečení jiní,
 stojící v nejednom ohledu hluboko pod ním,
 třebaže na leccos božsky a výborně přišli
 a vydali ze svého srdce jak ze svatostánku
 světější slova a pravdivější než věštby,
 jež z trojnožky Pýthie hlásá zpod Foibova lauru:
 museli ztroskotat v otázce pralátky věcí
 a velikým pádem tu těžce velicí padli.

Předně uznali pohyb, ač popřeli prázdno,
 a strpěli v světě i věci měkké a řídké,

ohně, slunce i vzduch a rostliny, hlínu
 i živočišstvo, ač prázdno v nich neuznávají.

Za druhé tvrdí, že hmotu lze bez konce dělit;
 do nekonečna se štěpí podle nich všecko
 a krajně malého dílu prý ve světě není —
 ač na každé věci je vidět konec a vrchol,
 který je pro naše smysly tou konečnou částkou;
 z toho lze soudit i na díly neviditelné,
 že mají svou mez; a v těch je ta konečná malost.

Za třetí: za živly světa si vybrali látky,
 které jsou měkké a mají smrtelné tělo
 a před očima nám hynou; veškerý vesmír
 se takhle už dávno měl obrátit v zkázu a vničeč
 a z ničeho bohatost věcí se vzkřísit a ožít;
 ale ty víš, jak daleko pravdy je obé.

Za čtvrté, živlové na sebe rozličně sočí
 a jeden je druhého jed; proto při srážce hynou
 nebo se rozptýlí tak, jako v nastalé bouři
 se rozutíkají blesky a deště a větry.

Za páté, jestliže všecko je ze čtvera živlů
 a na tyto živly se všecko rozpadá zpětně,
 proč je pak nazývat prvky a počátky věcí,
 proč nevidět ve věcech naopak počátky jejich?
 Střídavě obojí vzniká a obapol věčně
 si vyměňuje svou tvářnost i povahu celou.

Pakli máš za to, že látka ohně a hlíny,
 voda a vzduch se slučují na zvláštní způsob,
 že totiž povaha živlu tím nedozná změny;
 žádná z nich nevzejde věc a nemůže vzejít,

žádný neživý strom ani živoucí zvíře.
V takové pestré snůšce by každá ta složka
jevila povahu vlastní a v jediné změti
bys viděl hlínu i vzduch i oheň a vodu.
Tělíška, z kterých se mají vyvíjet věci,
musí mít vlastností skryté a neviditelné,
aby snad zrodu i podstatě věci, jež vzniká,
nepříčilo se nic a nestálo v cestě.

Také nebeský oheň si na pomoc berou;
nejdříve prý se ten oheň obrací ve vzduch,
vzduch se mění v déšť a déšť zase v zemi;
ze země prý se všecko zas postupně vrací,
nejdřív voda, pak vzduch a nakonec oheň;
jedno v druhé se mění prý nepřetržitě
a putuje od nebe k zemi a od země k hvězdám.
Takto však počátky první se nemohou chovat!
Cosi neproměnného tu nezbytně trvá,
nemá-li docela všecko se obrátit vniveč;
ať cokoli opustí změněno hranice vlastní,
mrtva je naráz ta věc, co bývala dříve.

Pakli se tedy ty právě popsané živly
mění a mění, pak samy se skládají z jiných,
které se na žádný způsob už nemohou měnit —
nemá-li vniveč se obrátit docela všecko.
Lépe bude si myslet nějaké prvky
jiného druhu a ty, když vytvoří oheň,
dovedou, jestliže změní svůj pořad a pohyb,
jestliže přibude něco a něco se ztratí,
ustavit vzduch; a obdobně mění se všecko.

Řeknou: „Je přece zřejmé, že do vanu vzduchu
všichni tvorové rostou a živí se z půdy;

a jestliže včas jim povětrí nepřeje deště,
aby se průtrží mračen proprala zeleň,
a jestli je nehyčká slunce jak náleží teplem,
pak obilí, strom ani zvíře nemůže vyrůst.“
Jistě; a nemá-li člověk svůj tekutý nápoj
i potravu tuhou, pak ztrácí na váze rychle
a všečen život mu vyprchá z kostí a svalů.
Určité věci nás udržují a živí,
určité věci živí i ostatní tvory.
Je přemnoho prvků, jsou společné přemnoha věcem,
do věci vmíšeny různě, a proto se živí
každá jinak a s pomocí jiné hmoty.

U těchto tělísek velice záleží na tom,
s kterými prvky se v jaké poloze spojí
a jaký pohyb si navzájem sdělí či přejmou.
Nebe i moře a země i řeky i slunce
jsou z jedněch a týchž co zvířata, stromy a plody;
jen spoje a pohyby prvků jsou pokaždé jiné.
Vždyť i v těch našich verších je napořád vidět
rozličná písmena společná přemnoha slovům,
ačkoli nelze popřít, že slova i verše
smyslem i líbezným zvukem se navzájem liší.
Pouhou proměnou sledu to dokáží hlásky;
leč tělíška hmoty, ta mohou přibírat další,
s kterými dovedou vytvořit všemožné věci.

ZKOUMEJME NYNÍ i názor Anaxagorův,
po řecku homoioimeri; našeho názvu
nemáme pro ni dík chudobě mateřské řeči;
není však těžké ten pojem osvětlit slovy.

Homoioimeria věcí mu znamená toto:
po jeho rozumu z malých a drobných kůstek

se tvoří kosti a z drobných a malinkých drobtů
masa zas maso; když četné krůpějky krve
se vespolek sejdou, tu vznikne podstata krve;
z pouhých zrůček zlatých je složeno zlato,
z mizivých krůpiček hlíny je stmelena země,
z plamínků oheň a voda z kapiček vody;
obdobně vidí a vykládá ostatní hmoty.
Nicméně nepřipouští, že v světě je prázdno,
a minoto nezná mez ani v dělení látky;
proto si myslím, že v obojí příčině bloudí
o nic méně než ti, jež jsem uvedl výše.

Ostatně ty jeho prvky jsou nadmíru křehké —
jsou-li to vůbec prvky, když povahu tutéž
mají co věc a stejně i trpí a hynou,
aniž je nějaký prostředek uchrání zmaru.
Vždyť co z těch prvků se ubrání mocnému tlaku,
co v samotném chřtánu smrti se záhubě vyhne?
Vzduch či voda či oheň? krev nebo kosti?
Myslím, že nic, je-li stejně smrtelné všecko
jako ty věci, jež vidíme na vlastní oči
a které jakási moc tak patrně ničí.
Přejít v nic však nemohou věci a vzejít
z ničeho nemohou také: viz důkazy výše.

Ještě: čím tělo žije a roste, je pokrm.
Proto i naše krev a kosti a žíly
.....
leďa by řekli, že všechna jídla jsou směsí
a chovají v sobě i maličká tělíška svalstva,
kousičky kostí a žil i krůpějky krve;
leč potom by každá i tuhá i tekutá krmě
obsahovala zas částice nestejnorodé,
ve směsi šlachy i krev a mízu i kosti.

Mimoto jestliže těla, jež vzklíčila z hlíny,
tkví v půdě, i sama zem je nestejnorodá,
směs všeho rozličného, co ze země roste.
Obrať to jinam a posluž si tolikéž slovy:
chová-li dřevo dým a plamen a popel,
i samo dřevo je nezbytně nestejnorodé,
směs toho rozličného, co ze dřeva vzniká.

Jakási výmluva chabá by zbývala ještě,
už Anaxagorova zbraň: že všechno je ve všem,
že jedno je navzájem skryto a vmíšeno v druhé;
prý je vidět jen to, co je na dosah oka,
čeho je ve věci nejvíc či na čelném místě.

Než tento výklad je nesmírně daleko pravdy.
Jinak by nejednou zrní, když ukrutný žernov
je hrozivě drtí, přec vydalo znamení krve
či něčeho podobného, co živíme v těle;
krvavý pot by se musel perlit i z bylin,
kdykoli o kámen kámen je v mozdíři třeme;
krůpěje chutné a sladké by ronila voda,
podobné mlezivu z vemene rounatých ovcí;
nejednou oráč, když kručí zemité hroudy,
by zahlédl rozličné zeliny, ovoce, listy
drobounce rozptýlené a ukryté v hlíně;
konečně by se měl ukázat dým nebo popel,
když štípeme dříví, a skryté jiskérky ohně.
Zkušenost učí, že takových úkazů není;
to není ten způsob, jak s věcmi jsou smíšeny věci;
to tělíška, jedna a tatáž pro mnoho věcí,
všemožně promíšena se ve věcech tají.

Namítneš snad: „Vždyť vysoko v horách se stává,
když scirocco burné se stromům do korun napře,

že navzájem začnou se třít ty sousední větve,
až vyskočí plamenný květ a ony se vznítí.“
Ano — a přece v nich není ztajený oheň,
jen spousta ohňových prvků; a splynou-li ony,
když totiž nastane tření, pak podpálí hvozdy;
kdyby byl v kmenech ukryt už hotový oheň,
v žádnou hodinu žár by se potlačit nedal,
lesy by úplně strávil a zpopelnil stromy.

Chápeš už tedy, co stojí o kousek výše,
jak pro prvky jedny a tytéž je předůležitě,
s kterými druhy se v jaké poloze spolčí
a jaký pohyb si navzájem sdělí či přejmou?
Jedny a tytéž ti sestaví dřevo i oheň,
maličko přeskupeny. I slova se stejně
navzájem liší jen drobnou záměnou hlásek,
nazvu-li plamen a poleno různými jmény.

Máš-li konečně za to, že to, co je vidět,
se může dít jen proto, že za tím jsou prvky
o stejných vlastnostech s předměty viditelnými —
na tento způsob bys přišel o prvky bytí:
chechtaly by se, třásly a třepaly smíchy
a slanými slzami skrápěly bradu i líce.

VZHŮRU, TEĎ POZNEJ a jasněji poslyš, co zbývá!

Vím dobře, jak je to temné; leč naděje v slávu
veliká ostrým mé srdce ranila thyrssem
a do mých prsou tak vetkla lahodnou lásku
k Músám; tou nyní raněn se procházím chtivě
po jejich zapadlém kraji, kam nevkročil člověk —
až já. Je rozkoš se blížit k netknutým zřídům
a pít; je rozkoš si nové květiny trhat
a pro svoji hlavu je splétat v nádherný věnec,

ježž Múzy dosavad nikomu nevtiskly na skráň —
předně že zvěstují veliké věci a z tuhých
okovů pověr že hledím vyprostit ducha;
potom že zpívám tak jasně o věcech temných,
kráše všecko v své písni básnickým kouzlem.
I to má totiž svůj dobrý a patrný důvod:
jako když lékař se protivný peluněk děcku
pokouší podat, kol dokola okolek číše
sladkým a plavým mu napřed pomáže medem,
aby se bezelstně dítě tak ošálit dalo
alespoň po rty a mezitím peluňku spolklo
odporný odvar, tou mýlkou neduhu ušlo
a na tento způsob se zhojit a zesílit mohlo:
podobně nyní i já — neboť nauka tato
nezasvěceným se zdá být poněkud hořká
a dav se jí straní a hrozí — chci učení naše
vyzpívat s Múzami básní luzného zvuku
a lahodným múzickým medem je pomazat jaksi —
zda by se na tento způsob snad na moje verše
upoutat dal tvůj duch, až prohlédneš do dna
věci i svět, jeho řád a podstatu celou.

UŽ JSME SI ŘEKLI, že nezdolná tělíska hmoty,
veskrze plná, se bez konce věčností nesou;
teď uvažme, kolik jich je: zda konečný počet
či ne, a pak, co se týče našeho prázdna
neboli místa a prostoru, jeviště dění,
hloubejme, má-li v svém celku a souhrnu meze
či zeje-li bezednou hloubí a do nekonečna.

Souhrn všeho, co jest, nemá hranice nikde
a v žádném směru; vždyť jinak by musel mít okraj;
leč okraj je u věci možný jen tehdy, když něco
jí odjinud klade meze: a z toho je vidno,

až po kterou mez jde schopnost lidského smyslu.
 Uznějme tedy, že nic mimo vesmír už není;
 tož pokraje nemá a postrádá meze i míry.
 V které končině světa se octneš, je jedno;
 stoupni si, kamkoli chceš, a na všechny strany
 nesmírný docela stejně ti zůstane vesmír.

Ostatně dejme tomu, že veškerý prostor
 má nějaké hráze a někdo doběhne na kraj,
 na samý konec a vymrští házečí oštěp,
 jsa veliký silák: co myslíš, poletí kopí,
 kam on je vrhne? a bude daleko letět?
 Nebo je zadrží něco a zastaví v cestě?
 Vyber si to nebo ono a nějak se vyslov!
 Octneš se pokaždé v úzkých a tak nebo onak
 shledáš, že vesmír se táhne do nekonečna.
 Ať už je něco v cestě, co zadrží oštěp,
 aby se nedostal dál a nedošel cíle,
 či letí-li pořád: tak jako tak nevzletěl z konce.
 Stejně ti budu v patách a budu se tázat,
 co je s tím kopím, ať kam chceš umístíš konec;
 nakonec shledáš, že konec nebude nikde;
 s možností letět dál bude přibývat dálky.

Mimoto, kdyby byl svět kol dokola sevřen
 jak dlouhý, tak široký v pevné a určité hráze
 a omezen, zásoba hmoty se odevšad měla
 svou těžkou váhou už dávno sesednout dolů;
 pod klenbou nebeskou nic by se nemohlo udát,
 ba vůbec by nebylo nebes a sluneční záře;
 veškerá hmota by byla jen usazeninou,
 od nekonečné doby si sedající ke dnu.
 Leč prvotní tělíška neznají žádného klidu,
 protože dna ani spodku ve světě není,

kam by se jaksi stekly a našly domov.
 V nepřetržitém reji se kolkolem dějí
 všechny věci; i zdola jsou dosazovány
 od věků do věků číperné částice hmoty.

Vidíme také, jak jedno je druhému mezi:
 vzduch je hranicí horám a pahorky vzduchu,
 pevnina moři a moře veškeré zemi;
 není však nic, co by mohlo omezit všecko
 odněkud zvenčí. Má místo a hlubina prázdná
 tu vlastnost, že lesklé a střelhité blesky
 by za celou věčnost tu dálku nemohly zdolat
 ani si zbytek cesty snad ukrátit letem;
 tak nesmírný prostor je dokořán otevřen věcem,
 na všechny strany kol dokola nemaje hranic.

Samotný vesmír si nemůže položit meze;
 toť přírodní zákon; ten chce, aby hranici hmoty
 tvořilo prázdno a hmota zas hranici prázdná,
 a zásluhou takové střídavy je bez konce vesmír.
 Ba kdyby jedno či druhé nekladlo meze
 druhému, samo by nezbytně neznalo míry;
 potom by moře i země i modrojas nebe,
 smrtelní lidé i svaté postavy bohů
 ani zlomeček hodiny nemohly trvat;
 to by se ze svého skupení rozprchla hmota
 a vyvázána by tĕkala velikým prázdnem,
 či lépe: nic by bývala nevytvořila,
 v nic by se rozptýlena už nemohla sloučit.
 Arciže prvky se na místě neseřadily
 z vlastního rozhodnutí a bystrého vtipu,
 aniž si umluvily svůj budoucí pohyb;
 protože však se jich bezpočtu po světě zmítá
 a různými ústrky různě se po věky mění,

mohou si všemožné vazby i pohyby zkoušet,
až nakonec dospějí takových vzájemných poloh,
na jakých spočívá tento už hotový vesmír —
ba jakmile jednou byl uveden v případný pohyb,
zůstane uchován po řadu velikých roků;
proto teď v hltavé moře své bohaté vlny
vlévají řeky a sluncem laskaná země
rok co rok rodí, i zvířata zrozená jednou
se množí a hvězdy jsou v kroužícím blankytu živý.
To by se nemohlo dít, kdyby z bezedné hloubi
prázdna se nezvedal přísun a zásoba hmoty,
z níž všecko včas si své ztráty uhradit může.
Jako když na váze ztrácí a zahyne zvíře,
když nemá co jíst, v ten den by se rozpadlo všecko,
v který by přísun látek se zastavil nějak
a nějaká věc by je svedla z obvyklé cesty.

Žádná z těch věcí, jež vznikly shluknutím hmoty,
nemůže zůstat celkem díky nárazům zvenčí;
ty mohou dopadat často a částěčky zdržet,
než za ně nastoupí jiné a doplní celek;
leč občas jsou nuceny ustát a tělískům hmoty
zároveň místa i času k útěku dopřát,
aby si mohla volně a bez vazeb tékat.
Nezbytně tedy jsou k službám nová a nová;
aby však na ně i rány dopadat mohly,
odevšad látky je potřebí bezmezně mnoho.

MEMMIE, NEVĚŘ a z dálky se vyhybej bludu,
když řeknou, že všecko se tlačí do středu celku,
že soustava světa, i bez těch nárazů zvenčí,
se nemůže rozskočit ničím a trvá jen proto,
že shora i zdola se všecko do středu táhne:
věříš-li ovšem, že něco spočinout může

samo v sobě a podzemní tělesa všecka
že nahoru tíhnou a vzhůru nohama leží
jak obrazy věcí, jež vidáme v hladině vodní;
i bytosti živé tam chodí prý jakoby naznak,
leč od země spadnout že nemohou na dolní nebe,
zrovna jako se nemohou vznést naše těla
vlastními silami na horní nebeskou klenbu;
vidí-li slunce, my patříme na noční hvězdy;
ve střídě s námi si dělí nebeské časy
a jejich den by se rovnal hoření noci.

Je to však holý blud a výmysl hlupců,
kteří za špatný konec se chopili věci;
jakmile neomezen je veškerý prostor,
nemá středu. A kdyby se nějaký našel:
proč by se raději tady co usadit mělo,
než z nějaké příčiny jiné se potloukat jinde?
Neboť veškerý prostor a místo či prázdno
musí v středu i nestředu uvolnit cestu
každému tělesu stejně, ať kamkoli spěje.
Není žádného místa, kde přichází věci
by ztratily sílu své váhy a utkvěly v prázdnu:
žádnému tělesu nemůže překážet prázdno,
každé putuje dál, kam je povaha pudí.
Tož pohromadě se nemohou udržet prvky
na tento způsob, to jest, že by do středu tíhly.

Ostatně nemají za to, že k středu se tlačí
docela všecko; prý jenom země a voda
neboli moře a řeky kvapící s kopců
a všecko, co bytuje jakoby v hliněném těle;
naopak jemný vzduch, jak říkají oni,
jakož i horoucí oheň prý od středu prchá;
proto se po celém blankytu kmitají hvězdy

a plamenné slunce se pase na modrém nebi,
že prchaje od středu veškerý žár se tam sbírá;
v korunách stromů by nemohlo vyrazit listí
bez oněch živin, jež každému znenáhla z hlíny
.....

.....
jak plameny šlehající že ohrady světa
se rozskočí náhle a rozběhnou v nesmírné prázdno;
že ostatní živly se budou podobně chovat;
dunivá nebeská klenba se seshora zřítí,
zpod našich nohou se ztratí najednou země
a ve změní trosek těles i nebes, jež věci
obráť v rum, se propadne v bezedné prázdno;
v mžiknutí oka že po ní nebude stopy,
jen pustý prostor a těliska neviditelná.
Ať ze strany které chceš se atomy ztratí,
všecem bude ta strana za bránu smrti;
veškerá hmota se skrze ni pohrne střemhlav.

Bez velké práce si takto osvojiš všecko;
jedno ti ujasní druhé a temnota noční
ti neskryje pěšinu k poznání přírody do dna;
jedna věc bude druhé rozžítat světlo.

ZPĚV DRUHÝ

MOHUTNÉ MOŘE když vzdouvají vichry, je sladko
na velkou trampotu plavců se z pobřeží dívat;
ne že by svízele druhých snad budily rozkoš:
leč jakých strastí jsi prost, je sledovat sladko.
Mílo je vidět i šiků veliké klání,
evičících v pláni, když sám jím ohrožen nejsi;
leč největší slast je být usazen v bezpečné tvrzi,
sroubené naukou moudrých na slunné výši,
odkud na druhé shlížíš a vidíš je všady,
jak bez cíle bloudí a hledají životní cestu,
jak závodí vtípem a soupeří urozeností
a s napětím sil se pachtí ve dne i v noci,
aby se dostali k moci a ovládli obec.

Ó slepá srdce, vy nebohé dušičky lidské!
V jakých to životních tmách a nebezpečnostvích
plyne váš kratičký věk! Což nechcete vědět,
že vaše přirozenost si nežádá více
než tělesných bolestí nemít a v mysli se kochat
pocitem blaha, jsouc strachu i starosti prosta?
Tělesné schráně — toť jasné — postačí málo,
ba velice málo: jen to, co jí bolesti zbaví
a nejednu rozkoš jí nad to dovede schystat.

Zpravidla nechce víc ani příroda sama:
nejsou-li sochy v tvém sídle, ty z ryzího zlata,
jinoši držící v pravici planoucí lampy,

aby i noční kvas měl dostatek světla,
 jestliže dům se neleskne stříbrem a zlatem
 a zlacené kazety stropu se nechvějí s loutnou:
 lze v kruhu přátel se uložit na měkký pažit
 poblíže studánky ve stínu strmého stromu
 a skrovnými prostředky příjemně osvěžit údy,
 zvláště když blankyt se směje a zelenou trávu
 období roku a vesna zpestřuje kvítím.
 Palčivá zimnice nezmizí rychleji z těla,
 zmítáš-li sebou v nachu a na vyšívání,
 než musíš-li ležet a stonat v laciné houni.

Protože k ničemu nejsou ty poklady tělu,
 stejně i urozenost a královská sláva:
 ani to druhé, náš duch, z nich užítku nemá.
 Můžeš-li vyvést na pláň své legie vlastní,
 aby ti bitvy a vřavy předvedly obraz,
 opřeny o zálohy a o spoustu jízdy,
 po zuby ozbrojené a bojovné stejně:
 lekne se hejno tvých pověr takových věcí
 a prchne ti zděšeno z duše? a myšlenka na smrt
 přestane soužit srdce a nechá je v klidu?

Jsou to všechno jen trety a dětinské hříčky;
 opravdu, lidské strachy a dotěrné trudy
 se nebojí třeskotu zbraní a sveřepých šípů,
 ve středu knížat a králů se zdržují drze,
 lesklému zlatu se nekoří, oslnivému
 šarlatovému šatu se nebudou klanět:
 buď jist, že nad tím vším má moc jenom rozum,
 neb lidský život se celý potácí v temnu.
 Jako když děti se bojí a lekají všeho
 za černé noci, tak my se děšíme za dne

věcí, kterých se netřeba bát o nic více
 než představ, kterých se potmě strachují děti.

Nerozeženou tu duševní úzkost a temno
 denního světla šíp ani paprsky slunce;
 dokáže to však rozum a přírodní věda. | p. 15

JAKÝMI POHYBY tvoří ta tělíška hmoty
 rozličné věci a vytvořené zas ruší,
 co je nutí tak činit a jaké se těší
 pohyblivosti, když letí velikým prázdnem:
 to vyložím nyní; ty poslouchej dále má slova.

Nikterak v soudržnou masu ta mateřská hmota
 stmelena není; vždyť každý předmět se scvrká,
 vysokým věkem se jaksí rozplývá všechno
 a pro svoje stáří nám mizí znenáhla z očí,
 ačkoli vesmír je celý dál; to je vidět,
 protože ona věc, které ubývá prvků,
 stává se menší, a která je přibírá, roste;
 zestárne jedna a naopak rozkvete druhá
 a zase jen načas. To věčně se zmlazuje vesmír
 a smrtelné věci si navzájem půjčují život:
 vymírá jeden národ a druhý se množí,
 pokolení jde rychle za pokolením
 a předávají si život jak pochodeň běžci.

Myslí-li snad, že by atomy mohly i přestat
 a nehnuty rozvířit k novému pohybu věci,
 od pravé cesty a vědy jsi daleko zbloudil.
 Bloudíce prázdnem jsou atomy v pohybu všechny
 díky vlastní tíži neb nárazu druhého prvku,
 jak náhoda dá. Vždyť se ve spěchu potkají často

a srazí a náhle se rozskočí na různé strany;
a žádný div; ony mají poctivou váhu,
jsou nade vše tvrdé a nic jim nestojí v zádech.

Abys pochopil lépe, jak tělíska hmoty
jsou v pohybu všechna, jen vzpomeň, že u všehomíra
není dna, kde by atomy přestaly padat;
nesmírný prostor se táhne na všechny strany,
nemaje hranic a míry; o tom jsi slyšel
obšírně výše a tam je bezpečný důkaz.

Tak tomu určitě jest a matečné prvky
nemají žádného klidu v tom hlubokém prázdnu,
naopak, rozličný pohyb je pohání pořád;
do velké dálky se z chumáče rozskočí jedny,
na jedno místo zas druhé nažene náraz.
Ty, které skokem se octly v těsnějším shluku
a v mizivé vzdálenosti se drží druh druhá,
navzájem spjaty a spleteny vlastními těly,
seskupují se v skály a balvany valné,
v lité ocel a ostatní podobné látky.

Něco těch prvků, jež těkají velkým prázdnem,
se rozprhne do velké dálky a daleko těká,
druh druhu vzdáleny značně; a z těchto se skládá
lehounký vzduch i skvoucí sluneční světlo;
mimoto obrovským prázdnem jich nemálo bloudí,
které se odtrhly od svého shluku a nikde
nemohly utkvět a sehrát se v společný pohyb.

V podobenství a v obraze takové dění
nám den co den a nadlouho na oči chodí.
Pozoruj: kdykoli do temné komnaty táhlým
proudem světla se linou paprsky slunce,

vidíš zrnečka prachu v tom prostoru tančit
drobounká, všelijak, hustě v tom světelném pásmu;
v jakémsi trvalém zápase svádějí bitvy,
boje i potyčky v hloučkách a neznají klidu,
v nové a nové srážky i roztržky hnána;
z toho už vidíš, jak asi i tělíska hmoty
v ohromném prázdnu se dávají bez konce zmítat.
Maličkost dovede nastavit veliké věci
zrcadlo leckdy a přivést na stopu pravdy.

Smítka, jež vídáš se třepetat v paprscích slunce,
jsou ještě zajímavější, když uvážíš toto:
ten třepot a ruch je známkou, že pod lícem hmoty
je rovněž neviditelný a ztajený pohyb.
Vidíš jich mnoho, jak nárazem neviditelným
jsou nucena měnit směr a vracet se zpátky,
pokaždé jinam a odevšad na všechny strany.

Takový neklid však vychází ode všech prvků.
Svou vlastní silou se nejdříve hýbají ony;
pak věci, jež nejsou nic než drobounké shluky
a svou silou jsou atomům bezmála rovny,
pod jejich údery potají konají pohyb
a samy strkají věci už o něco větší.
Takto se pohyb už od prvků šíří a stoupá
za krokem krok, až se vynoří před lidské oko
a tělíska v sluneční záři my užijeme vířit —
jen co je rozvířilo, je neznámo zraku.

JAKÉ POHYBLIVOSTI se tělíska těší,
o tom tě, Memmie, zpravím jen docela stručně:
jakmile úsvitem orosí zornice zemi
a pestří ptáci, co létají hlubokým hájem,
naplní plynulý vzduch svými jasnými hlasy:

viděla me / pprsk

jak náhle v tu hodinu slunce, když opustí obzor,
pokryje celý svět a zalije září!
To je na očích všem a na dosah ruky.
Jenže to sluneční teplo i zářivé světlo
neletí prázdňem — a tím se v rychlosti brzdí,
vlnami vzduchu si cestu jakoby klestíc.
Ostatně tělíska vzduchu se nepohybují
každé zvlášť, ale vespolek shluknuta v chumle;
proto je nezpomalují jen překážky vnější;
i každé tělíska brzdí a zdržuje druhé.
Naopak atomy, plné a z jednoho kusu,
letící prázdňem, kde vnější překážky není,
tvorící se svými dílky vždy jediný celek,
spějíci v jedno místo, kam začaly tihnout:
ty musí vynikat velikou pohyblivostí,
o mnoho rychleji letět než sluneční světlo
a urazit v prostoru vzdálenost mnohokrát delší
za tutéž dobu, co paprsky přeběhnou nebe
.....
nač ještě sledovat zvlášť každé tělíska hmoty,
abys viděl, jak to či ono se děje.

Nicméně jiní, jimž zůstala tajemstvím hmota,
říkají opak: že příroda bez vůle bohů
nemůže s lidskými zájmy v tak veliké shodě
roční počasy střídat a plodiny skýtat
i ostatní dary, jichž užívat člověka učí
a navádí vůdkyně života, nebeská rozkoš,
a hrami lásky ho láká k plození dítek,
aby nezašlo lidstvo. A proto si myslí,
že bohové stvořili svět; ale od cesty pravdy
zbloudili takoví značně a na celé čáře.
I kdybych vlastností prvotních tělísek neznal,
samotným propočtem nebes si prokázat troufám

a mnoha jinými věcmi to potvrdit navíc,
že příroda nebyla nikterak stvořena božstvem
pro nás: tak velká jí připadla do vínku vína.
Takové věci ti ujasním, Memmie, níže;
teď ještě o pohybech co vyložit zbývá.

V TĚTO SOUVISLOSTI je na místě, myslím,
podat ti důkaz, že věc sama od sebe žádá
se nemůže vznést a těleso nahoru stoupat.
Tělíska ohně se přitom omýlit nenech!
Ten arcí nahoru šlechá a vzhůru se dlouží,
dohůry roste i třpytivá setba a stromy,
ač každá tíha, co na ní jest, padá dolů.
Kdykoli požár se vyplazí k domovní střeše
a čilým plamenem líže i krovy i krokve:
nečiní tak sám od sebe, bez tlaku zdola.

Podobně lidská krev, je-li puštěna žilou,
vytryskne vzhůru a vysoko červená stříká.
Vidíš tu sílu, s níž vrátí a vyplivne voda
prkna a kůly? Čím hloub je ponoříš kolmo
a s napětím sil je důkladně přitlačíš shora,
tím chtivěji voda je mrští a vyhodí navrch,
až přečnejí hladinu o víc než o půli délky.

Přesto je myslím jisto, že všechny ty věci,
co na nich jest, se nesou prostorem dolů.
Oheň pak může jen proto do výše stoupat,
že ho vztlačuje vzduch; vždyť jinak ho váha,
co na ní jest, vší silou stlačuje shůry.
Viděl jsi pochodně noci, jak výšinou nebes
za sebou vláčejí táhlý ohnivý ohon,
ať na kteroukoli stranu je příroda pudí?
Hvězdu padat či povětroň k zemi jsi viděl?

Z výšiny nebes i slunce sesílá teplo
na všechny kraje a světlem osévá role;
tedy i sluneční žár se do země sklání.
S čarami deště se vidíš protínat blesky,
křížem krážem se v mracích srážejí ohně;
leč ohnivých sil se většina dostává na zem.

NYNÍ BYS O POHYBU měl znát ještě toto:
jestliže atomy klesají v prostoru kolmo
svou vlastní váhou, tu na místě neurčitelném
a za neurčito se vychýlí maličko z dráhy —
jen tolik, aby ten směr byl maličko jiný.
Jinak by padalo všechno, té odchylky nebýt,
hlubinou prázdna dolů jak dešťové kapky,
vrážet a sřikat by do sebe nemohly prvky
a příroda nikdy by nebyla stvořila pranic.

Má-li kdo za to, že větší rychlostí letí
prostorem tělíska těžší, a spějíce kolmo,
padají na lehčí shora, čímž vznikají srážky,
ze kterých mohou vzít počátek pohyby tvůrčí:
notně si zašel a zbloudil od pravé vědy.
Padá-li něco skrz řídký vzduch nebo vodu,
úměrně váze to musí zrychlovat pohyb,
protože voda a vzduch, ta nebeská hmota,
nemůže překážet každému tělesu stejně,
nýbrž poddá se těžším a rychleji couvne;
naopak prostora prázdna se nikdy a nikde
žádnému tělesu nemůže do cesty stavět;
každé si putuje dál, kam je povaha pudí.

Proto se musejí všechna, ač o váze různé,
skrz nehybné prázdno nést dolů rychlostí stejnou.
Nemohou shora ta těžší na lehčí padat,

sama tak vyvolat srážky a pohyby zpestřit,
aby tak mohla své divy příroda dělat.
Tož maličko odbočovat ty atomy musí,
jak nejméně možno, nic víc — sice vymyslíš pohyb
nový a šikmý, jež zkušenost vyvrací sama.
To mají na očích všichni a na dosah ruky,
že předmět, co na něm jest, když seshora padá,
pokud to rozpozná oko, se nenese šikmo;
že však docela nic se od kolmé dráhy
nemůže uhnout, to nikdo nespatriil okem.

Konečně, jestliže pohyb je s pohybem svázán
a v železné řadě vždy visí na starém novém,
jestli se neuhnou prvky a nedají popud
k pohybu, který by osudu přetřhl řetěz,
odvěký sled, v němž příčina příčinu stíhá:
kde se v pozemském tvorovi svoboda bere
a odkud, pravím, ta osudu urvaná vůle,
že každý putuje tam, kam ho ponouká rozkoš,
ba mění směr, a to v dobu neznámou předem
a neznámo kde, jak ho vlastní ponoukne rozmar?
Takových věcí je zdrojem určitě vůle
v každém těle; ta sděluje pohyby údům.

Nevidíš také, jak nemohou ohniví hřebci,
když v jediný okamžik před nimi závory padnou,
vyrazit naráz tak, jak by dychtili sami?
Vždyť po celém těle se musí veškerá látka
zburcovat napřed, a je-li už v pohotovosti
ve všech údech, vši silou je po vůli duši;
z toho se vidí, že pohyb začíná v srdci,
že z rozhodnutí a z ducha vychází nejdřív
a odtud se po celém těle a do údů šíří.

Věc se má jinak, když vykročíš donucen ranou,
velikou cizí silou a velikým tlakem;
pak zřetelně veškerá tělíska celého těla
stržena vpřed se hýbají proti své vůli —
až je zas nakonec po údech zastaví vůle.

Už je to jasné? Ač leckoho násilí zvenčí
žene a často ho nutí jít nedobrovolně,
ba tváří v prachu ho smývá: je v člověčí hrudi
cosi, co umí klást odpor a může se bránit!
To je ta vůle, jež dovede po celém těle
všechna tělíska svalstva jak vozataj řídit,
krotit je v běhu a opět jim dopřávat klidu.

Proto příznějme totéž už semenům bytí,
další příčinu dění než tíhu a srážky,
to, z čeho vzešla ta naše vrozená volnost;
vždyť vidíš, že z ničeho nic se nemůže zrodit.
Nárazem, zevnější mocí se neděje všecko;
ještě je tíha; a jestliže nemusí myslet
ve všem, co koná, se vnitřní nutností řídit
a jako zajatkyň být trpná a trpět:
je toho příčinou droboučká úchylka prvků
na libovolném místě a v nejistou chvíli.

NIKDY NEBYLA celá ta zásoba látky
stěsnána úže a neměla mezery větší,
vždyť nemůže růst a nic se z ní nemůže ztratit.
V jakém reji jsou prvotní tělíska nyní,
v takovém byla i po celou minulou dobu
a na tentýž způsob si budou i v budoucnu tékat;
co si už navyklo vznikat, zas podobně bude
přicházet na svět a růst a trvat a vzkvétat,
nakolik přírodní zákony každému káže.

Síla svět v jeho souhrnu nezmění žádná;
vždyť není prostoru vně, kam by nějaká hmota
od celku mohla prchnout či odkud by vzešla
nová nějaká síla a do světa vtrhla,
změnila přírodu celou a zvrátila dráhy.

Na tomto místě se netřeba divit, proč asi,
když ona semínka bytí jsou v pohybu všecka,
přece se zdá, že celek je v úplném klidu —
vyjma ty věci, jež konají pohyby samy.
Hluboko totiž je pod prahem našeho smyslu
veškerá povaha prvků; a protože oko
je nemůže vidět, i pohyby konají kradmo;
však i patrné věci své pohyby leckdy
dovedou skrýt, když je dělí veliká dálka.

Na bujném pažítě chlumu se rounaté ovce
pásají často a bloudí, kam kterou zvlíbí
lákavé byliny čerstvými perlami rosy;
beránci, syti, se trkají hopkem až milo;
a přece z dálky to všecko člověku splyne
v jedinou běl a ta stojí v zelené stráni.

Kdykoli k válečným hrám se prostory pláň
naplní valnými pluky a všichni se ženou,
že se až od třpytu zbroje i nebes i země
zaleskne vůkol a pochodem pěchoty temně
zaduní kraj; i hory zasáhne pokřik
a od nich se ozvěnou odrazí ke hvězdám v modru;
kolkolem harcují jezdcí a náhle se pustí
v mohutném trysku středem, až zasténá půda;
leč vysoko v horách jsou místa, odkud to všecko
vidíš stát a záře se v rovině nehne.

O PRVCÍCH VĚCÍ si poslechni nyní to další:
jaké že jsou a jak velice odlišné tvarem,
navzájem rozrůzněny dík podobě různé;
ne že by stejný tvar jich mělo jen málo:
napořád stejné však nejsou se všemi všechny.
A není divu: když prvků je takové množství,
že nebere konce, jak víš, a nelze je sečíst,
nemůže potom být každý ustrojen stejně
jako ty druhé a těšit se podobě stejné.

Mimoto lidstvo i nemá zvířena vodní
v krunýři šupin, i tučné krávy a šelmy
a strakatí ptáci, co chladivou hladinu vodní
oživují kol řek a jezer a břehů,
i ti, co se hemží a létají hluboko v hvozdech —
zkoumej po kuse kus vždy z jednoho druhu:
uvidíš přec, že se podobou navzájem liší.
Jinak by mládě svou matku nemohlo poznat
a matka své mládě; leč oba to dovedou dobře
a znají se navzájem stejně jak člověka člověk.

Před krásnou svatyní bohů a v kadidla dýmu
nejednou oltáři v oběť se telátka skácí
a horká krev mu proudem vyhrkne z hrudi;
leč sirá kráva, skrz zelené doliny bloudíc,
poznává otisky dvojitých kopýtek v půdě,
každíčkou zkoumá píď, zdali neuzří někde
svůj ztracený plod a žalostným bučením plní
bukový les, po svém býčku raněna touhou;
chvílemi stojí a opět se k ohradě vrací;
vrbíčky měkké a byliny s bohatou rosou,
ani ty vlny, jež plynou při samém břehu,
ji nepotěší a nezproští nastalé trýzně;
pohled na jiná telátka na bujně pastvě

ji nemůže zmást a ulevit jejímu bolu;
tak velice po čemsi vlastním a důvěrném touží.

Znají svou rohatou matku i kůzlata útlá
s třaslavým hláskem a stejně beránek bujný
svou bečící bahnici zná; toť přírodní zákon,
že vlastní vemeno mléka si vyhledá každý.

Konečně obilí, které jen chceš: jeho zrna
neshledáš navzájem stejnými ve stejném druhu;
jejich tvary se jaksi navzájem liší.
Na stejný způsob, jak vidíme, zpestrují škeble
klín země tam, kde na křivém pobřeží mořském
vláčné vlny se vtiskují v žíznivý písek.

Podobně prvky — to říkám znovu a znovu—
ty útvary přírodní, nikoli výrobky lidské,
které by vyklopil jediný určitý kadlub,
musí se nějak lišit druh od druhu tvarem.

V tento rozum teď můžeme rozuzlit lehko,
proč o hodně pronikavější je bleskový oheň
nežli ten náš, který loudíme z pozemských loučí.
Můžeme říci, že oheň nebeských blesků
se skládá z útvarů menších, je o mnoho tenčí
a projde i póry, skrz které se nemůže prodrat
pozemský oheň, ten získaný z dříví a třísek.

Podobně rohová tabulka propouští světlo —
a odráží déšť; to proto, že světelné prvky
jsou menší než tělíska vody — živného živlu.
Pozoruj víno, jak ve mžiku sítkem se scedí;
naopak vazký olej ti na okách vázne;
podle všeho je složen z tělísek větších

anebo výběžkovitých a spletených spolu;
následkem toho se všechny ty olejné prvky
nemohou ze sebe navzájem vyvázat rázem
a mřížkou každého síta se provléci mžikem.
Všimni si také, že doušek medu a mléka
v dutině ústní ti jazyk lahodně hladí;
pelyněk zato a zeměžluč, trapná a trpká,
svou nechutnou chutí až ústa člověku kriví.

Uhodneš tedy, že tělíska oblá a hladká
jsou látkou tomu, co čidla lahodně hladí;
naopak to, co palčivě chutná a hořce,
je spletí tělísek s více a delšími háčky;
taková našim čidlům jen drásají dráhy
a do našich útrob si musejí prorážet cestu.

Všecko, co libě či nelibě vnímají smysly,
je navzájem různé díky rozličné podobě částic;
ne abys myslil, že příšerné skřípání pily
a husí kůži ti působí tělíska hladká
jak muzické tóny, jež dovedou probouzet v strunách
umělci jemnými hmaty a sestavit v nápěv;
nemysli si, že lidem vnikají v chřípí,
když spalují ošklivé mrtvé, snad tělíska stejná,
jako když pokropí hlediště asijský šafrán
a z oltáře poblíž se rozdechne arabská vůně;
u dobrých barev, jež dovedou oblažit oko,
myslet se chraň, že se skládají z takových částic,
jako ty barvy, jež dráždí zrak skoro k pláči
či zdají se škaredé, šeredné, ošklivé oku.

Žádná totiž z těch věcí, jež lahodí smyslům,
nepřišla bez jisté vrozené hladkosti na svět;
naopak to, co se drsně a nemile vnímá,

je jaksi kostrbaté už ve vlastní látce.
Jsou také prvky, jež za hladké pokládat nelze,
aniž na nich jsou háčky a ohnuté ostny,
ale jen hrbolky maličko vyčnívající;
takové dovedou smysly spíš dráždit než drásat;
takovou chuť má vinná sůl nebo oman.

Konečně horoucí oheň a mrazivé jíní
nestejně štípou; vždyť mají nestejně zoubky;
o tom nás přesvědčí toho neb onoho dotek.
Dotek, ba dotek — a svatí boží jsou svědky! —
je tělesný pocit, když něco cizího vnikne
nebo když překáží něco, co zbytnělo v těle,
či hrami lásky se s rozkoší vypudí z těla
nebo když tělíska v těle se srazí a zmatou
a navzájem pomatena pak zmatou i pocit;
vlastní pěstí se uhoď do části těla,
do kterékoli, a na vlastní kůži to zkusíš.
Když tedy dovedou vzbuzovat pocity různé,
musí se atomy značně svou podobou lišit.

Jestliže látka nám připadá hutná a tuhá,
pak z tělísek o mnoha háčcích je skloubena v hloubi,
které se pospolu drží jak spletené větve.
Této skupině v čele je nezdolná žula
na prvním místě, co údery pohrdá ráda,
sveřepý křemen i kalené oceli síla
a bronz, který skřípe a brání závoře zamknout.
Naopak věc, jejíž hmota se lije a teče,
je z tělísek hladších a oblejších složena jistě;
vždyť makový odvar se pije lehko jak voda;
kulaté atomy na sobě neváznou nikdy
a docela hladce se linou a klouzají dolů.

Konečně vše, co se rozprchne v zlomečku času, látky, jako je dým a mlha a plamen, nejsou-li zrovna jen z hladkých a kulatých všecky, přece ty propletené je nezadržují, když se do skulin derou a bodají kůži; leč soudržné nejsou — tu vlastnost má trní a hloží, jak zkušenost učí. A teď už pochopíš lehkost, že tamty netvoří spleť, ale tělíska ostrá.

Jestliže kapalná látka je zároveň hořká, například mořská voda, tu není proč žasnout

.....
Tekutost dávají hladké a kulaté částky, odporná chuť je z příměsí hrubých; leč háčky ty atomy nemusí mít a za ně se držet; jsou kostrbaté, to stačí, a kulaté k tomu, takže se kutálejí a zraňují jazyk.

Abys mi věřil víc, že jsou s hladkými drsné v společné směsi (tím tělo Neptuna zhořklo): je způsob, jak vidět je zvlášť a oddělit obě: voda už sladká, když vícekrát prosákne zemí, až vteče do nádrže a stane se pitnou, zanechá nahoře tělíska ošklivé soli, která jsou hrubá a lehkost uvíznou v písku.

S TÍMTO ČLÁNKEM JSEM HOTOV; teď připojím něco,

co na tomto místě se nejspíše nemine víry: atomů rozdílné tvary jsou konečně počtem. Nebýt té okolnosti, pak některé prvky by musely samy mít bezmezně veliký objem. Vždyť jednu a tutéž míru má každý a skrovnou a nemohou proto svou podobu přetvářet příliš. Dejme tomu, že atom je z malinkých dílků,

řekněme ze tří, či chceš-li, o málo více; když v jediném prvku ty dílky přeskupíš všecky, s horními prohodíš dolní, dáš doleva pravé a vyzkoušíš každý způsob, jak výměnou dílků tu onu podobu propůjčit tělíska tělu: budeš-li nad to si přát ještě přeměny další, musel bys dílků přidat. A důsledkem bude, že pořádek nový si podobně vyžádá dalších, budeš-li náhodou chtít ještě měnit ty tvary.

Vznikne-li nový tvar, pak přibude hmoty a obráceně. Tož chraň se mi všemožně myslit, že rozličné atomů tvary jdou do nekonečna; to by zas některé byly až nestvůrně velké — už výše jsem řekl, že tohle by nebylo správné.

Tkaniny perské i zářivý thesalský šarlat, co v Meliboji se napájí barvami z lastur, plemeno zlatých pávů, tu svítivou krásu, hedvábí nového lesk by zatlačil do tmy; stejně i sladký med a voňavá myrha, labutí písně a zpěvy s průvodem loutny, nástroje Apollónova, by zhrzeny zmlkly; nad každou věc by vznikala vzácnější nová.

Zrovna tak by se mohlo i k horšímu měnit všecko a nejen k lepšímu, jak jsme si řekli; nad každou věc by vznikala špatnější jiná, nechutná pro čich i ústa a oko i ucho. Nic takového: jsou dány souboru věcí po obou stranách určité meze; pak uznáš, že tvarová rozdílnost látky má také své meze.

Od ohně k šedému mrazu a jíní je dráha
o jisté délce a táž i v opačném směru,
protože všeliký žár a zima i vlažno
leží vprostřed a po řadě vzdálenost plní.
Tedy ty stupně se liší jen v určitých mezích,
protože z obou stran mají vytyčen mezník,
zde hrozíce žářem a onde ledovým sněhem.

S TÍMTO ČLÁNKEM JSEM HOTOV; teď připojím
něco,

co na tomto místě se nejspíš nemine víry:
atomů, jejichž tvary jsou stráženy stejně,
je bezmezně mnoho. Vždyť jakmile rozdílů v tvarech
je konečný počet, pak tělísek stejného tvaru
je bez konce mnoho — ač není-li veškeré hmoty
konečné množství; to není, jak řečeno výše
.....
veršem ti povím, že tělíška hmoty jen proto
podnes pohromadě svět od věků drží,
že ze všech stran se netrhnou příčí rány.

Jsou sice některá zvířata vzácnější druhých
a skoro se zdá, že mají nevalnou plodnost;
zato v krajinách v cizích a v dalekých zemích
žije jich mnoho a tím se dovrší počet;
z čtvernožců na prvním místě tu jmenujme slony
s chapadlem v podobě hada, jichž tisíckrát tisíc
Indii chrání jak bašty ze slonoviny,
že do vnitrozemí je nemožno vniknout; těch oblud
je tolik — a u nás jich vidíme sotva pár kusů.
Ostatně dejme tomu, že nějaká bytost
jedinečného těla je na světě sama
a po celém okrsku zemském jí nenajdeš rovně:
přece i tak, kdyby nebylo bez počtu hmoty,

z níž by se mohla počít a narodit, nikdy
se nenarodí a nebude růst a se žít.

Připustíme také, že zárodky jediné věci
by tékaly po veškerenstvu jen v konečném počtu:
odkud a kterak a kde a na jaký popud
se stmelí v tom cizím moři a lomozu hmoty?
Důvod, proč by se shlukly, se nenajde, myslím.
Jako když obrovská loďstva se obrátí v trosky
a mohutné moře z nich roznese hladinou prkna,
kajuty, vesla a ráhna, stěžně i přídu
a vyplaví po celém pobřeží ozdoby zádi
pro podívanou a výstrahu smrtelným lidem,
že přesily, falše a lsti toho zrádného moře
se mají chránit a nic mu nevěřit nikdy,
když hladina hladká se usmívá, lichotná léčka —
stejně když některé prvky si představíš jednou
v konečném počtu: pak zvířený oceán hmoty
je bude po věky tříštit a rozmítat všady,
takže se potkat a spojit nebudou moci,
ani pospolu zůstat a růst nebo přibrat;
ale to obě se děje, jak zkušenost učí:
vznikají věci a vzniklé dovedou vzrůstat.
Je tedy v každém druhu těch matečných prvků
nesmírně mnoho a z nich se vytváří všecko.

Nemohou proto mít vřeh ony ničivé děje
nepřetržitě a navěky pochovat život,
a právě tak ani pohyby tvůrcí a živné
nemohou vzniklým věcem dát trvání věčné.
Tak se odvěký boj mezi atomy vede
a obě strany v něm mají střídavé štěstí.
Pokaždé jinde to vyhrává životní síla
a podléhá zas; i mísí se pohřební zpěvy

v pláč rozeňátek, jež vstupují na světlo světa;
nemine po dni noc ani po noci jitro,
aby s tím žalostným křikem se nedaly slyšet
i nářky, druhové smrti a černého pohřbu.

ZA JISTOJISTOU měj nyní zásadu další
a hled si ji v mysl i v paměť hluboko vštípit:
ze všech těch věcí, jež lidské spatřuje oko,
z tělísek jednoho druhu se neskládá žádná;
není nic, co by nebylo směsicí semen,
a čím která věc má sil a možností více,
tím početnější v ní uhadneš atomů druhy
a o to i jejich tvar bude rozmanitější.

Především země má v útrokách tělíska hmoty,
z nichž trvale tryskají k obživě mocného moře
studené řeky; má rovněž semínka ohně;
na mnoha místech už plamen podpálil půdu
a z nejhlubších ohňů se vzteká soptící Etna.
Ale i štědré štěpy a jiskrná zrna
pro lidské plémě má odkud vydávat země
a také studánky, listí i šťavnatou píci
pro šelem horský rod z těch zasutých zásob.
Proto jen ona se zove Velikou Matkou
bohů i zvířat a rodičkou našeho těla.

Zpívali staří a učení básníci řečtí,
že na voze trůníc dvojspřeží lvů sama řídí —
prý proto, že veliká země se ve vzduchu vznáší
volně a země si na zem nemůže stoupnout.
Šelmy s ní sdružili proto, že mateřská láska
i sebedivější zvěř umí zdolat a zkrotit,
a na téměř hlavy jí vložili věžatý věnec,
že baštami na horských výšinách ostříhá města;

pod touto korunou nyní se ubírá světem
obraz božské matky a vzbuzuje hrůzu.

Leckteré kmeny ji po starém zvyku a ritu
jmenují „Matka z Idy“ a po bok jí daly
skupiny Frygů, prý proto, že z tamějších končin
okresek zemský se naučil obilí pěstít.
Jsou i kleštěnci s ní — to znamená tolik:
o kom se shledá, že urazil majestát matky
a není rodičům vděčen, už nebude hoden
živoucí potomstvo přivádět na světlo světa.
Okolo duní bubny a talíře řinčí
v rukou, ostře a výhružně vřeštějí trubky
a píšťala frygickou stupnicí vzrušuje srdce.
V čele jsou meče, to lité znamení hněvu,
jež nevděčně myslí a srdci bezbožné lůzy
naženou strachu a hrůzy z mocného božstva.

Kdykoli tedy se veze skrz veliká města
a smrtelné mlčky svým němým pozdravem blaží,
na dlažbu ulic jí stelou drobné a stříbro,
milodar štědrý, a sypou jí poupata růží,
až pod jejich stínem se tratí Matka i průvod.

Někdy tu uprostřed Frygů i oděnci skáčí,
jméno Kurétové jim Řekové dali;
je to válečný tanec, jsou zroseni krví
je hroznými chocholy na přílbě do taktu klátí.
To prý Kuréti krétští, když nemluvně Iova
a jeho pláč tehdy chtěli utajit v horách,
křepčili, sami jen děti, okolo děcka
a ve zbrani řinčeli o bronz do taktu bronzem,
aby ho nenašel Saturn a nestrčil do út
a nezranil trvalou ranou matčino srdce.

Proto jsou v plné zbroji kol Veliké Matky —
anebo na znamení, že bohyně velí
otcovskou zemi mečem i chrabrostí chránit
a ochotně být i rodičům štítem a chloubou.

Všecky ty věci jsou smyšleny pěkně a vtipně,
nicméně na valné hony se rozešly s pravdou.
Je samozřejmé, že boží svou bytostí celou
v hlubokém klidu se věčnému životu těší,
vzdálení našeho shonu a zcela mu cizí;
bolesti každé jsou prosti, i nebezpečností,
stačí si sami a nás jim netřeba v ničem,
na dobrodiní se nevážou, hněv se jich netkne.
Země pak po všecken čas je cítění prosta,
a protože přemnoha věcí má semínka v sobě,
na světlo světa jich mnoho rozličně rodí.
Chce-li kdo říkat pšenici Ceres a moři
raději Neptun a zneužít Bakchova jména,
než aby vyslovil název, jenž náleží vínu:
nechme ho při tom, ať nazývá okrsek zemský
mateří bohů — jen v hlubině srdce ať vpravdě
se uchová prost té mrzké pověrčivosti.

ČASTO NA TĚŽE LOUCE a trávě se pasou
rounem obrostlé ovce i hříbata bujná
a pod touž nebeskou střechou i rohatá stáda
z téhož pramene vody svou konejší žízeň:
leč žijí co rozličné druhy a podobu předků
i jejich mrav v každém koleně dědí a nesou.
Tolik rozličných látek je v bylině každé,
takové pestré je složení každého zřídla.
Z toho všeho pak vzejde jediná bytost
s kostmi, krví i teplem, s žilami, čivý,

střevy a mízou; ty složky se navzájem různí
rovněž, a velmi; jsou z tělísek rozličných podob.

Všecky ty věci, jež mohou vzplanout a shořet,
ne-li nic víc, mají v těle takové látky,
z nichž mohou metat oheň a vysílat světlo,
chrlit jiskry a široko rozmítat popel.
I případy jiné si prober podobně v duchu:
zárodky rozličných věcí se naleznou v těle
bytosti každé a tělíska různého tvaru.

Mnoho je věcí, jimž společně s chutí a barvou
je dána i vůně; viz většinu ovocných plodů;
ty musí samy být složeny z tělísek různých;
vždyť jinudy vůně se do čidel dere než barva,
barva jde zvlášť a chuť se jinudy bere;
ten rozdíl je dán zase růzností v podobě prvků.
To v jediný celek se shlukly nerovné prvky,
a tedy ze směsi semen jsou složeny věci.

Vždyť i v těch našich verších je napořád vidět
rozličná písmena, společná přemnoha slovům,
ačkoli uznáš, že navzájem slova i verše
každý a každé se skládají z jinakých hlásek;
ne že by písmen, společných všem, bylo málo
či že by nikdy dvě slova neměla stejná:
napořád stejná však nejsou se všemi všecka.
Tak i v ostatních věcech je přemnoho prvků
společných mnoha jiným; leč tělíska věcí
se mohou seskupit v celky i hluboce různé;
proto se praví právem, že z jiných je složen
lidský rod nežli štědré štěpy a plody.

Nicméně všecko se nemůže slučovat se vším — sice bys viděl, jak obecně vznikají zrůdy, postavy napolo koňské a napolo lidské; z živého těla by vzpučely haluze dlouhé, nejedny pozemní údy by s mořskými srostly a všeživná země by dávala život i píci Chimaře, chrlící plameny z ošklivé tlamy. Z toho se neděje nic, toť jasné; neb všecko z určitých semen se rodí a z určité matky a vlastního druhu, když roste, zůstává věrno. To se zajisté děje dle pevného řádu. Z každé krmě se rozejdou v živoucí údy příslušné látky a vytvoří potřebný pohyb, když se spojí; leč tělíska naopak cizí vytrousí živočích na zem a mnoho jich mizí neviditelně z těl, na něž nárazy přší — ta, která nikam se nemohla vpojit a uvnitř život napodobit a sehrát se v pohyb. Neměj však za to, že jedině bytosti živé váže ten zákon: věc každá podléhá řádu.

Jako to všecko, co vzniklo, se vespolek liší svou povahou celou, tak všecky ty věci se jistě i různými útvary atomů navzájem různí; ne že by stejný tvar jich mělo jen málo — napořád stejné však nejsou se všemi všecky. A dále, když prvky se liší, jsou nezbytně různé i jejich dráhy a spoje, rozstupy, váha, pohyby, nárazy, srážky a tím je dán rozdíl, nejen živoucích těl, ale zemí a moří, v tom je i celá mez mezi nebem a zemí.

SLYŠ MOJE SLOVA — jsou ovocem lopoty sladké — a chraň se myslit, že předměty o bílé barvě,

napohled běloskvoucí, jsou z tělísek bílých nebo že černé věci jsou z tělísek černých; ať jakoukoli se oděje těleso barvou, není jí pokryto proto, že takovou barvu už jeho látkové prvky by bývaly vpily; vždyť barvu nemají tělíska naprosto žádnou, nemají tutéž co věc a také ne jinou. Máš-li snad za to, že přijít tělískům na kloub nemůže duch, to jsi daleko od cesty zbloudil.

Rodilí slepci, co neshlédli sluneční světlo nikdy, i tak svým hmatem vnímají věci, které jsou pro ně už od dětství bezbarvé vlastně; z toho je vidno, že náš myslí se mohou dát poznat i prvky, jež nejsou účastny barvy. Konečně čehokoli se v temnotě husté dotkneš sám, na tom barvu necítíš žádnou.

Že se tak děje, už víš; teď vyložím další: kdekterá barva se mění ve kteroukoli; to ale na všechen způsob je nemožno prvkům. Così neproměnného tu nezbytně trvá, sice by vníveč se zvrátilo docela všecko; ať opustí cokoli změněno hranice vlastní, mrtva je naráz ta věc, co bývala dřívě. Proto se chraň mi prvky poskvřnit barvou, aby ti nepřešlo vníveč tak docela všecko.

Mimoto jestliže prvkům se pražádné barvy nedostalo a mají rozličné tvary, z nichž tvoří všemožné věci a různě je barví, a jestliže mimoto velice záleží na tom, s kterými prvky a v jaké se poloze spojí a jaký pohyb si navzájem sdělí či přejmou:

hravě si vysvětlíš sám a bez rozmýšlení,
proč něco, co zrovna teď bylo zbarveno černě,
může se rázem jak mramor bělostně zaskvít —
například hladina mořská, když bouří se vzedme,
zpění se do světlých vln jak svítivý úběl:
řekl bys totiž, že věc, která vypadá černá,
když se v ní promíchá hmota a přesunou prvky
a když v ní přibude jedněch a ubude druhých,
na jeden ráz se ukáže světlou a bílou.

Kdyby snad z atomů modrých se skládalo moře,
nikdy a na žádný způsob by nemohlo zbělet;
modrými zrnky si můžeš jakkoli míchat,
v mramornou barvu ti nikdy nemohou přejít.
Pakli ty prvky, jež moří dávají odstín
jeden a čistý, jsou o barvách nejrozličnějších,
jako když podoby jiné a útvary různé
složíme v jediný obrazec, jakýsi čtverec:
tu jako v tom čtverci ty rozličné podoby vidíš,
tak by mělo být vidět i na vodní ploše
či v každém čistém a jediném barevném tónu
zeela si nepodobné a rozdílné barvy.
Mimoto nestejně obrazce nevdá celku
a nebrání čtverci mít zevní podobu čtverce;
zato rozličné barvy jsou v cestě a brání,
aby nemohl celek mít jedinou barvu.

Příčina, která nás vábí a pokouší někdy
představovat si barvy už u semen bytí,
neplatí, protože z bílých nevzniká bílé
ani to černé z černých: je obojí z různých.
Co z toho plyne? Že z bezbarvé látky se bílé
ustaví spíše než ze semen černých či jiných,
jež by se protivila a přičila běli.

Mimoto není-li světla, jsou nemožné barvy
a prvky samy se na světlo nevynořují:
z toho je vidno, že nejsou pokryty barvou.
Jakápak barva v tmách a v neviditelném?
Vždyť se i na světle mění a leskne dle toho,
zda na ni kolmo či šikmo paprsky padnou;
tak vypadá na slunci například holubí peří,
ten okolo hrdla a šíje vinutý vínek;
jednou se skvěje jak světle růžový rubín
a vzápětí z jistého úhlu se vyjímá jinak,
jako když zelený smaragd se přimísí v lazur.

Paví chvost, je-li štědře naplněn světlem,
nastaven slunci vstříc mění podobně barvy;
ony se jako by rodí tím zásahem světla;
z toho ti plyne, že bez něho nemohou vznikat.

Panenka našeho oka když uvidí barvu
takzvanou bílou, to dostane jakousi ránu
a zase jinou, když uvidí čern a tak dále;
ohmatáváš-li věc, už ti neběží o to,
jaké je barvy, leč jakým je nadána tvarem;
je tedy zřejmo, že atomům netřeba barev,
neb rozličné vjemy jsou účinkem rozličných forem.

Mimoto protože nespjala určité tvary
příroda s určitou barvou a všemožné formy
prvotních semen se tají v odstínu každém:
proč tedy podobně nejsou i atomů shluky
v kdekteré odrůdě skropeny barvami všemi?
Tak by měl totiž vrhat i letící havran
bílý záblesk co chvíli z bílého peří
a z černých semen se černé labutě líhnout
zrovna jak jiné, buď o jedné barvě či pestré.

Dokonce jestliže látka se obrátí v drobtý,
kterákoli, čím drobnější drť, o to lépe
je znát, jak postupně barva z nich mizí a hasne;
například rozcupuj na drobné třásničky purpur,
foinický šarlat, ten odstín nad jiné skvoucí,
až dostaneš pouhá vlákna — a je po něm veta;
veškerá barva se z takových částíček ztratí
ještě dřív, než se rozejde v semena bytí.

Konečně zvuk ani vůně se nelze z těles
napořád všech, jak víš; a proto mi netvrď,
že vůně a hlas jsou každému tělesu vlastní;
podobně, protože okem se postihnout nedá
všecko, jsou některé věci, jež nemají barvu,
tak jako hlas nebo vůni některé jiné;
leč důmysl ducha je znamená neméně dobře
nežli to vše, čemu chybí zas vlastnosti jiné.

NEMYSLI VŠAK, ŽE ATOMŮM chybí jen barva
a dále už nic; ony nejsou účastny tepla,
nedotkne se jich mráz ani horoucí horko,
nevydávají zvuk, jsou suché a bez šťáv
a žádný vlastní pach jim nečísí z těla.

Podobně výtazek z myrhy a majorán vonný
s nardovým květem, tím nektarem pro naše nozdry:
chceš-li je zpracovat v směs, musíš především sehnat,
pokud to lze, jen úplně bezvonný olej,
z něhož by žádný pach se nedotkl nosu,
aby ty zamíchané a svařené vůně
jedem vlastního dechu co nejméně rušil:
z podobné příčiny nemohou semínka věcí
do jejich zrodu vnášet své osobní pachy

anebo zvuky — vždyť žádné nemohou vydat —
podobně žádnou chuť ani konečně zimu,
žádný žár ani teplo či vlastnosti další.
Ty jsou poplatné smrti: i měkkého vláčnost,
průlinčitého tuhost a kruchého křehkost —
proto je nutno je upřít atomům všecky,
chceme-li podložit vesmíru základy věčné,
na nichž by spočinul svět a nadále trval,
aniž by docela všecko se zvrátilo vniveč.

NYNÍ VĚZ, ŽE TO VŠECKO, co vidíme vnímat,
je nicméně skloubeno z prvků, jež nemají citu,
a naprosto nutně. To nemůže zkušenost popřít
a nejsou s tím v rozporu věci, jež z názoru známe;
naopak, ony nás za ruku vedou a nutí
věřit, že z neživého se zrojuje živé.
Vidíme přece, jak vznikají živoucí červi
z kalu a bláta, když hlína patřičně zpuchřívá
a v nečase zlém se průtrží promočí země.

Ostatně takovou proměnou putuje všecko.
Řeky se mění v listí a zelená pastva
v těla stád a stáda zas v postavy lidské,
ba i z těch našich údů si posilu berou
nejednou těla šelem i křídlatých dravců.

Všechn žír mění příroda v živoucí těla
a vytváří z něho i veškeré zvířecí smysly
stejně či přibližně tak, jako ze suchých polen
když vyloudí plamen a všecka je obrátí v oheň.
Chápeš už tedy, jak velice záleží na tom,
v jakém pořádku prvky se spojí a smísí
a jaký pohyb si navzájem sdělí či přejmou?

Co je to za věc, co ještě ruší tvou mysl,
bere jí klid a nutí ji ke kolísání
v otázce čítí, zda vzchází z nečivých věcí?
Zajisté ta, že kamení, dřevo a hlína
smíšený nejsou s to dát život i smysly.

V těchto souvislostech měj na mysli toto:
neříkám přec, že se smysly vyvinou naráz
ze všech těch prvků, jež tvoří zvířecí těla —
ale že záleží na tom, jak malé jsou prvky,
jež skládají živočicha, i na jejich tvaru
a konečně poloze, pohybu, uspořádání.
Takové věci se nevidí v dřevu a v hroudě —
a přece i ona, když deštěm jako by zpuchří,
přivede na svět červy; to tělíška hmoty,
kterými ze starých kolejí pohnula novost,
se přeskupí tak, že se zrodí tvorové živí.

KTERÍ VŠAK SOUDÍ, že číjející tvor může vzejít
jen z prvků čivých a z jiných vnímání schopných
.....
myslíce, že jsou měkké; vždyť veškeré smysly
na čivy, vnitřnosti, tepny jsou vázány vesměs,
na věci zřetelně měkké a poplatné smrti.
Nicméně dejme tomu, ať trvají věčně:
pak by měly mít cit jako jediná složka,
anebo celým se budou podobat tělům.
Leč tělesný úd sám o sobě nemůže vnímat;
na všechny pocity údů se ohlíží duše,
od těla utatá ruka si nemůže vjemy
už uchovat sama a podobně žádný úd těla.
Pak by atomy byly jak celistvá těla,
maji-li v smyslový život se všestranně sehrát.

Bude pak možno jim říkat „prvotní prvky“?
Jak uhnou ze smrti drah, jsou-li živými tvory
a smrtelný tvor je s živým jedno a totéž?
Dejme tomu: leč až se pak sejdou a shluknou,
nic nevytvoří než hejno a zvířecí stádo.
Podobně nemohou lidé či brav nebo šelmy
něco nového zplodit jen tím, že se sejdou.
Totéž co my by atomy vnímaly nutně.

Pakliže snad své citění ztrácejí z těla
a dostanou jiné: nač to, nač udílet něco,
co jim zas vezmeš? A potom, jak jsme už řekli,
z ptačího vejce se klube živoucí pískle,
a kdykoli hlína se v dešti a nečase spaří,
hemží se žízalami. Je patrné tedy,
že smyslový tvor se z věcí bez citu rodí.

Někdo snad řekne, že živoucí bytost se rodí
díků jakési proměnlivosti v té nečivé hmotě,
či že ji vypudí ven takřka jakýsi porod;
tomu však dostačí říci a ukázat jasně,
že porod je možný jen tam, kde už k sloučení došlo,
a kde se neshluklo nic, tam proměny není.

Zásadně nemůže v těle být žádného citu,
dokavad nevznikne živoucí stvoření samo;
vždyť jeho příští hmota se porůznu kryje
v povětrí, vodě a hlíně i v rostlinách země,
ještě se nemohla shluknout a v pohyby sehrát,
ty pravé, životodárné a zažehnout smysly,
vševidné ochránce každého živého tvora.

Mimoto živý tvor je vystaven ranám,
jaké jsou nad jeho síly a dolehnou náhle

a zmatou tělu i duši veškeré smysly.
 Ze svých poloh se přitom vyšinou prvky,
 životodárný pohyb se podváže zcela,
 až nakonec po celém těle už zborcená hmota
 rozváže životní spoj mezi tělem a duší;
 tu vypudí ze všech průduch a rozvane venku.
 Vždyť takový úder, když přijde, co dokáže více,
 co myslíš, nežli že přetne a rozmete všecko?

Někdy se stane, že dopadne mírnější rána;
 pak zvítězí leckdy ten zbylý životní pohyb,
 zdolá a utiší vzruch z té otrěsné rány,
 do starých kolejí nazpátek zavolá všecko
 a smrtelné dění, už jakoby vládnoucí v těle,
 potře a smysly už bezmála ztracené vzkřísí.
 Jak jinak by mohli už přímo od prahu smrti
 lidé se probrat a vrátit se zpět mezi živé,
 ne jít a dojít tam, kde už bezmála byli?

Mimoto bolest se ozve, když tělíka hmoty
 nějakou mocí se v živoucím nitru a údech
 znepokojí a v hloubi svých sídel se třesou —
 a když se vracejí zpět, toť lahodná rozkoš.
 Nesporně prvků se bolest nemůže dotknout
 žádná a žádnou rozkoš si nesklidí samy;
 vždyť složeny nejsou už z žádných částíček dalších,
 jejichž pohyb by nějakou novotou trpěl
 nebo z líbezné slasti měl nějaký úrok;
 proto je jisto, že nejsou nadány citem.

Konečně nutno-li cily už atomům přiznat,
 aby živočích každý byl vnímání schopen:
 co potom ty, jež jsou vlastní lidskému rodu?
 Asi že ony se třesou a třepají smíchy,

skrápějí bradu i líce slzavou rosou,
 dovedou ledacos povědět o směsi látek
 a ptají se, z jakých prvků se skládají samy;
 vždyť jakmile jednou jsou podobny celému tvoru,
 musí samy být složeny z tělísek dalších,
 ta zase z jiných a nikdy to nevezme konec;
 potom by vše, co se směje, mluví a myslí,
 bylo z částíček jiných, jež dělají totéž.
 To je však zřetelně scestné a šílence hodné;
 i ten se směje, kdo není ze smíšků složen,
 a člověk myslí a podává důkazy slovem,
 aniž se ze semen moudrých a výmluvných skládá.
 Proč by pak nemohlo to, co očitě cítí,
 být složeno z prvků, jež nemají žádného citu?

Ostatně z nebeských semen jsme povstali všichni,
 z téhož a jednoho Otce, jenž všeživné Zemi
 sesílá krůpěje vláhy a rodiče rosu;
 ta počavši porodí zrno i bujaré sady,
 lidské plémě i všechny odrůdy zvěře,
 dávajíc píci, již veškeré tělo se pase,
 žije žádoucí život a mláďata plodí;
 přijmení matka jí proto připadlo právem.
 Do země všecko, co ze země vyšlo, se vrací
 rovněž; a to, co se sneslo z éteru končin,
 to nahoru nazpět si bere klenuté nebe.

Tak věci neničí smrt, aby tělíka hmoty
 zničila s nimi; jen rozpráší skupení prvků,
 každý s jiným spojí a nutí tak všechny
 věci měnit své tvary a obracet barvy,
 nabývat smyslů a ve mžiku oka je ztrácet.
 Tak vidíš, jak pro jejich prvky je rozhodující,
 s kterými druhy a v jaké se poloze spojí

a jaký pohyb si navzájem sdělí či přejmou!

Ne abys myslil, že s věčnými semínky hmoty
je tomu tak jako s tím, co se povrchem věcí
míhá a chvílemi vzniká a najednou hynie!
Vždyť i v těch našich verších jde napořád o to,
co se napíše k čemu a na které místo.
Pro nebe, moře i zemi, pro řeky, slunce
jsou tytéž značky co pro zvěř, stromy a plody;
ne-li všecka, pak jistě většina písmen
je stejných a obsah se liší jen uspořádáním.
Tak i v souhrnu světa: když samotných prvků
podoba, poloha, pořádek, pohyby, srážky
se promění nějak, i věci se nezbytně mění.

NYNÍ NA PRAVOU VĚDU mi pozornost obrať!

Nauka nová si u tebe slyšení žádá
snažně a novou tvář ti ukáže vesmír.
Nicméně žádná věc není natolik snadná,
aby se zpočátku nezdála nehodnou víry,
a také nic není velké a podivné tolik,
aby to divení nepřешlo znenáhla všecky.
Předně ten jasný a čistý nebeský blankyt,
a co je na něm: i v šíru plynoucí hvězdy,
i luna a slovutný lesk, jež vysílá slunce:
kdyby tak smrtelným lidem to vstoupilo všecko
na oči znenadání a teprve nyní,
byl by to největší div, co svět světem stojí,
a ničeho by se byl člověk nemohl nadít
méně; tak zvláštní by bylo to divadlo; nyní
jsme ho k umdlení syti a nemá už cenu
pozvednout k zářivé nebeské obloze oči.

Novotou věci se tedy odstrašit nedej,

v duchu se nevzpěčuj vědě a spíše ji zkoumej
na přesných vázkách, a pakli ji nalezneš pravou,
vzdej se, či je-li to lež, buď opásán k boji!
Táže se totiž rozum, když za tímto světem,
za jeho hradbou se rozkládá bez konce prostor,
co dále, co tam, kam ráda by dohlédla mysl
a kam jen volnému duchu je doletět dáno.

Za prvé: v každém směru a na všechny strany,
vpravo i vlevo a dole i nahoře všady
neznáme žádného konce, jak řečeno výše;
plyne to z povahy prázdna a křičí to samo.
Už na žádný způsob se nemůže podobat pravdě —
když ze všech stran se rozvírá bezedný prostor
a nezměrnou hloubí se nesou v nesčetném počtu
odvěkým pohybem rozličně puzené prvky —
že vznikl jen tento náš svět a jediné nebe
a tělísek tolik že mohlo by zahálet venku:
zvláště když tento byl stvořen přírodou: prvky,
jak o své újmě se strkaly namátkou samy
a mnohdy se úplně marně a naprázdno shlukly,
konečně najednou v taková skupení srostly,
z jakých se mohly už vyvíjet veliké věci,
obloha, země i moře i bytosti živé.
Proto dím zas a zas a ty uznej, že jiné
takové sestavy hmoty jsou jistě i jinde
jako ta naše, již horoucně objímá éter.

Mimoto kdykoli hmoty je po ruce hojně,
stačí-li místo a věc ani příčina žádná
nestojí v cestě, už něco se děje a tvoří.
Ve skutečnosti je semínek tolik, že sečíst
se nedají za všechen čas, co je na zemi život,
trvá v nich povaha táž a ta dovede prvky

zahnat do každých míst a na tentýž způsob,
jako je zahnala sem: pak neuznat nelze,
že v jiných místech jsou jiné okrsky zemské
s různými lidskými kmeny i plemy šelem.

Mimoto považ, že není na světě tvora,
jenž by se narodil sám a samotn rostl
a nepatřil k žádnému druhu, jenž plemene téhož
má zástupců mnoho. A nejdřív si povšimni zvířat:
tak je tomu i s horským plemenem šelem,
tak se zrodilo lidstvo i bezhlasá hejna
v krunýři šupin a všecy odrůdy ptačí.

Měť proto podobným loktem i ostatní věci,
nebe i zemi, moře i slunce a lunu:
nejsou ve světě samy, jsou v nesčetném počtu;
vždyť jejich život má neméně hluboko tkvící
mezník a jejich tělo je přírody dílo
jako ty druhy, jež tady se množí a bují.

Máš-li to osvojeno, už přírodu chápeš,
jak trvale, volná a svobodna sverepých pánů,
vše koná bez bohů sama a o vlastní újmě.
Při svatém srdci a hluboké pohodě bohů,
již tráví pokojný věk a blažený život:
nesmírný řídit vesmír a rukama třímat
mohutné otěže prázdna jak vozataj, nebem
otáčet neměnně celým a éteru žarem
zahřívát žírnou zem — kdo by tohleto uměl?
Kdo může v každý čas být přítomen všudy,
působit mračny tmou a modrojas nebes
roztrásat hromem a sesílat blesky a bořit
často i vlastní chrámy a couvaje na poušť
řádit, nešetře střel, jež se viníku vyhnou

leckdy a z hodných a nevinných vyrazí duši?

NEMÁLO SEMEN se po době zrození světa
a po prvním dnu, jenž zasvítl moři i zemi
a slunci, přidalo zvenčí: to uvízly kolem
prvky, jež celý vesmír sem vmetl a snesl,
aby z nich pevniny rostly i moře a prostor
aby byl pro nebes dóm, jenž by vysoko střechu
od země zvedl, a vzduch se nahoru napřel.

Těliška totiž jsou ranami odevšad hnána
každé k svému a řadí se k vlastnímu druhu,
voda k vodě a k zemi zrníčka země,
vzduchu přibývá vzdoušky a ohýnky ohně,
dokavad příroda, dovedná tvůrkyně věcí,
vše nepřivede až k horní hranici růstu;
to když o nic už nepojmou životní žíly
více, než co se ztrácí a uplývá z těla.
Tady se končí věk už pro všecy věci,
zde příroda vlastní silou je zdržuje v růstu.

Všecko to, čeho přibývá radostným růstem,
co k zralému věku se postupně po stupních bere,
to přijímá látky víc, než dovede ztratit:
když lehounko strava se vstřebává do žil a objem
tak velký nemá věc, aby vracela mnoho
a ztrácela víc, než je mladosti k obživě třeba.
Že z věcí se ztrácí a mizí nemálo látky,
je nezbytno uznat; leč přísun musí být větší
až po ten čas, co se dotknou vrcholu růstu.
Pak uzrálou mužnost i síly po drobtech lámou
letící léta a v horší se rozplynou stránku.

Neboť čím větší je věc, když se vyvine plně,

a čím je širší, tím více prvků jí přechá
 a do všech stran se jich od ní rozlétá více;
 už ne tak lehko se jídlo rozdílí do žil
 a není ho dost, aby dovedl vyvážit tolik
 a hradit všecko, co proudem pryč z těla proudí.
 Řádně umírá tedy to všecko, co zřídlo
 úbytkem hmoty a podléhá úderům zvenčí;
 vždyť s vysokým věkem i potrava nakonec zklame,
 žádného tvora ta lítá tělíska zvenčí
 neustávají tepat a ubíjet k smrti.

Podobně jednou i hradby velkého světa
 podlehnou zkáze a v rum a trosky se zhroutí;
 vždyť všecko má obnovovat a zmlazovat jídlo,
 výživa naživu držet a podpírat pokrm —
 nadarmo, dostatek látky už nepojmou tepny
 a tolik, kolik je třeba, už příroda nedá.

Ba čas je jakoby zlomen a vyžilá země
 sotva dá drobné tvory, ač zrodila všechny
 druhy a vydala z lůna i obrovské šelmy.
 Neboť smrtelné tvorstvo se nesvezlo shůry
 z nebe na zem, jak doufám, po zlatém laně
 a nevzešlo z moře či skal, kde naříká příboj:
 je zrodila země, je živí z vlastního podnes.
 Ostatně jiskrná zrna a bujarou révu
 původně sama a ráda poskytla lidem,
 sladká mláďata stád a bohatou píci,
 to vše, co vyroste dnes jen stěží a z dřiny;
 utmáceni jsou volí, je vysílen oráč,
 k rozrytí role je pomalu železa málo:
 tak málo je nyní plodů a přibývá práce.

Potřásá hlavou a vzdychá letitý rolník

více než dřívě, co potu zas nadarmo prolil,
 a kdykoli s minulou dobou svou přítomnost vlastní
 porovná, nejednou velebí blahobyť otcův.

Smuten i pěstitel vetché a zestárlé révy
 žaluje na zlé časy a vyčítá nebi
 a reptá, že za starodávna si dědové zbožní
 z políček jako dlaň tak lehounko žili,
 ač tehdy každý měl půdy o mnoho méně;
 neví, že věci jsou zemdleny vysokým stářím,
 zvolna se rozkládají a krácejí k rakvi.

ZPĚV TŘETÍ

Z TAKOVÉ TMY tak jasné pozvednout světlo,
jenž první jsi uměl a ozářit života dary,
za tebou kráším, ty řeckého plemene chloubou,
v tvé šlépěje pevně teď vlastní chodidla kladu —
ne že bych s tebou snad soutěžit toužil, spíš z lásky,
že se ti podobat chci; což vlaštovka může
se labuti rovnat? či v kolenech nepevné kůzle
dokázat v běhu tolik co závodní hřebec?

Tys objevil věci, otče, ty o svoji moudrost
otcovskou s námi se dělíš, z tvých stránek, ty slavný,
ako když včely se v kvetoucí pasece pasou,
njejinak my všecka zlatá sajeme slova,
zlatá a nad jiné hodná žít na věčné časy.
Kdykoli totiž tvá nauka započne hlásat
podstatu věcí co rozenka božského ducha,
děs vyprchá z duše a couvnou ohrady světa
a věci i děje se ukáží v prostoru celém.
Bytosti božské tu spatřuji v pokojném sídle,
jímž necloumá víchr a kterého nezrosí z mračen
déšť, aniž bílý sníh a bodavé jíní
je vločkami ztřísní; tam bez konce bezmračné nebe
se klene a štědře se směje v záplavě záře;
všeho jim příroda přeje a v hodinu žádnou
žádná věc jim nezkalí pohody duše.
Naopak podsvětní síň se nevidí nikde

a nikterak země mi nebrání rozeznat všecko,
co v prostoru dole se pod mýma nohama děje.

Nad těmi věcmi mne jímá jakási božská
rozkoš i hrůza, že takto je příroda tebou
odkryta ze všech stran, jak na dlani jasná.

O PRVCÍCH VĚCÍ VŠECH je uzavřen výklad,
jaké že jsou a jak různými tvary se liší,
jak puzeny neklidem věčným se hýbají samy
a na jaký způsob z nich vznikají bytosti všecky;
po těchto věcech se, tuším, nejbližší sluší
podstatu ducha a duše už objasnit veršem
a střemhlav ten z Tartaru strach ti ze srdce vyhnat,
jenž rozvrací člověku život až do dna, a z hloubi
jak smrti černě se zvedaje, zatmívá všecko
a žádné rozkoši nedá být ryzí a čistou.

Říkají často, že nemoc a nečestný život
má vzbuzovat větší strach než zánik a Tartar:
prý dobře vědí, že duch je v podstatě z krve
anebo nic nežli vzduch, je-li komu tak libo;
nauky naší prý nemají potřebí vůbec.
Z toho už vyčteš, že všecky ty řeči jsou slávy
a chvály chtivost; vždyť skutečnost hovoří jinak.
Když titíž jsou vyhnáni z vlasti a občanům z očí
hanebnou znectění vinou se stáhnou kraj světa,
ač strádají strašnými strastmi, jsou naživu pořád,
a kamkoli chudáci přijdou, tam podřezávají
černé ovečky předkům a zvěčnělým ke cti
slaví trýzny a zrovna v tom osudu hořkém
mnohem více se starají o náboženství.

Tím spíše je záhodno zkoumat až v hodinu zkoušky
člověka; jaký jest, to v neštěstí poznáš;
upřímný hlas se mu tehdy vydere z hloubi
srdce, škraboška spadne a zůstane skutek.

Konečně skoupost a slepá dychtivost slávy,
která ty slabochy žene až za meze práva
a nutí je někdy být zločinu druhý a sluhy
a v potu tváří se pachtit ve dne i v noci,
aby se dostali k moci, ty životní vědy,
z veliké části jsou živeny postrachem smrti.
Neslavné ústraní totiž a chudoba tuhá
s životem sladkým a klidným se nezdá být spjata,
jako by otálela už před prahem smrti.
Od té aby se lidé co nejdále octli,
hnání zbytečnou hrůzou, a přehli co nejdál,
z občanských válek si shrabují jmění, své statky
na vraždu vršice vraždu si zdvojují chtivě,
při smutném bratrově pohřbu se radují krutě
a pokrevný stůl v nich vzbuzuje bázeň i zášť.

Ovocem téže bázně je přechoasto závist:
člověka mučí, když vidí, že k tomu se vzhlíží
a ten že má moc, kdo se honosí hodností slavnou —
kdežto on, běda, se válí v temnu a v blátě.
Někteří dávají život za čest a sochu.
Ba ze strachu smrti si nejednou znechtí život
a světlo světa tolik, že v zármutku srdce
na sebe vloží ruku; to pustili z hlavy,
že právě ten strach je vlastním pramenem strastí:
že on to hanobí cudnost, on přátelské svazky
trhá a vše, co je svato, pošlapat velí.
Drahé rodiče leckdy už zradili lidé
i vlastní vlast, aby unikli podsvětním síním.

Jako když děti se bojí a lekají všeho
za černé noci, tak my se děsíme za dne
věcí, kterých se netřeba bát o nic více
než představ, kterých se potmě strachují děti.
Nerozežene tu duševní úzkost a temno
denního světla šíp ani paprsky slunce;
dokáže to však rozum a přírodní věda.

NEJDŘÍVE VĚZ, že duch, který sluje i mysl,
v níž života sídlí rada a jakoby vláda,
je člověka jenom část, o nic méně než ruka,
noha či oči jsou části živého tvora.

.....
cítící duch prý neseď v určitém sídle;
tot jakýsi tělesný stav a životní soulad,
harmonie, jak říkají v Řecku, jež dává
smyslový život, ač mysl nesídlí nikde —
podobně jako se mluvívá o dobrém zdraví,
ač žádná část to není zdravého těla.
Podobně nekladou v určitý okrsek ducha.

V této věci však zbloudili daleko z cesty.
Často se roztúně tělo, jež vidíme zevně,
zatímco jiné složce, té skryté, je blaze;
a zase obráceně se naopak stává,
že na duši smuten si libuješ po celém těle,
podobně jako když chorý má bolesti v noze,
zatímco hlava ho současně nebolí vůbec.
Mimoto měkkému spánku když odevzdáš údy
a rozpjaté tělo ztěžka a bez citu leží,
je v tobě přece to druhé, co v takovou chvíli
je rozličně vzrušováno a přijímá v sebe
slastná hnutí i jalové starosti srdce.

Teď abys poznal, že v údech se kryje i duše
a harmonii že nevděčí za vjemy tělo:
předně se stává, že látky ubude mnoho
z těla, a přesto se život udrží v údech;
naopak zase, když nečetná tělíska tepla
utekou ven a vzduch se vydechne ústy,
vyklidí život žíly a opustí kosti:
z toho je vidět, že hrají rozličnou roli
ty prvky a nestejnou měrou nám sdílejí život;
především těmto, těm semínkům vzduchu a tepla,
připadl los, náš život udržet v údech.
Je tedy teplo a vzduch tím životodárným
zdrojem, jenž v hodinu smrti se stěhuje z těla.

Protože podstatu ducha a duše jsme našli,
že to je člověka část: teď vraťme to jméno
harmonie zas na horu Helikón hudecům —
i když je možná i oni odjinud vzali
a vtiskli je věci, jež volala po vlastním jméně;
i tak jim je nechme; ty pilně poslouchej další.

NYNÍ TI PRAVÍM, že duch a duše jsou spjaty
navzájem těsně, ba tvoří jedinou bytost;
leč její řekneme hlavou, jež panuje tělu,
je rozum, tak řečený duch, jenž slove i mysl.
V střední krajině hrudi má místo a sídlo.
Tady se zmítá hrůza i bázeň a tady
nás laská radost: tož tady je duch čili mysl.
Další část duše se větví po celém těle
a hýbe se poslušna vůle a pokynu myslí;
tato však myslí sama a sama je šťastna,
aniž zrovna co vzruší tělo či duši.

Podobně jako když oko či hlava tě bolí
a trpí, ač muka se necítí po celém těle:
tak také duch, a to sám, je nejednou zraněn
či radostí plesá, ač ostatní polohy duše
v údech a člancích nic nového nepocítují.
Zato ohromná hrůza když ochromí mysl,
po všech údech s ní zřetelně soucítí duše;
bledost a pot se vyrazí po celém těle,
blekotá jazyk a hlas se zadrhne v hrdle.
v očích se zatmí, zní v uších, kolena dole
se podlamují, ba vidíme leckdy, že strachy
lidé i omdlí; tak pozná kdokoli lehko,
že duše je s duchem spjata; když od něho přijme
popud, i tělu jej předá v ráz a je srazí.

Tatáž úvaha učí, že duch jako duše
je podstaty hmotné; vždyť mohou-li povalit tělo,
údy zburcovat ze sna a obličej měnit,
ba celého člověka řídit a člověkem točit —
věci, možné jen tam, kde nastane dotek;
leč bez hmoty doteku není — lze popírat ještě,
že duše i duch jsou v podstatě povahy hmotné?

Ostatně duch je činný zároveň s tělem
a dá se zjistit, jak v těle soucítí s údy.
Jestliže hrozný hrot se prodere dovnitř,
protknuv kosti i šlachy, leč života šetrě:
přece nastanou mdloby a sladko je sklouznout
k zemi a ležmo se oddat vlnění myslí;
chce se ti chvílemi vstát, ale jakoby ve snách.
Určitě tedy duch je podstaty hmotné,
protože rána a šíp, jimiž trpí, je hmotná.

Z JAKÉ HMOTY JE DUCH a z čeho se skládá,
z toho počet ti vzápětí složí má slova.
Nejprve pravím, že duch je nesmírně jemný;
tělíska, která ho tvoří, jsou nade vše drobná.
To se dá zjistit a sám to pochopíš takto:
Nic se neděje v světě tak velice rychle
jak to, co si představí mysl a započne sama.
Z toho je zřejmo, že duch má největší rychlost,
větší nežli to vše, co je dostupno oku;
leč co je pohyblivé, je složeno jistě
z tělísek úplně oblých a nadobro drobných,
takže je uvede v pohyb už pramalý náraz.

Vodu zčeří a rozvlní lehounký náraz,
neboť je z kutálivých a malinkých částek;
naopak med je svou povahou houževnatější,
jsou pomalejší ty kapky a líněji plynou,
lépe při sobě drží ta zásoba všecka
látky — a žádný div: vždyť semínka medu
nejsou tak hladká, tak jemná a dokola oblá.
Vysoká kupa máku se odshora bortí,
to lehounký svede a jedva znatelný průvan;
ten však nezmůže nic proti hromadě klasů
anebo šterku. Čím drobnější tedy jsou věci
a čím hladší, tím budou i pohyblivější;
u kterých naopak znamenáš velikou váhu
a drsnější líc, ty se z místa nehnu tak lehko.

Když nyní víme, že podstata ducha a duše
je nadmíru pohyblivá, je nezbytno dodat,
že sestává z atomů droboučkých, kulatých, hladkých.
Bude ti k dobru ten poznatek jednou, můj drahý,
a v nejednom ohledu ještě ti přinese prospěch.

A ještě tohle ti osvětlí povahu duše,
jak jemná je její tkáň a jak maličké místo,
kdyby se svinula v klubko, by zabrala asi:
jakmile člověk se dobere klidu a míru
smrti a látka ducha i duše se ztratí,
nezjistíš nic, co by ubylo z celého těla;
vzhled i váha je táž a mrtvý má všecko —
jen životní pocit ne a hřejivé teplo.

Z pramalých prvků je nezbytně utkána duše
celá po útrokách i svalech a tepnách;
vždyť jakmile z celého těla se vytratí celá,
přece zevnější obrys si udrží údy
neporušen a na váze neztratí pranic.
Když vyčichne Bakchův mok, je to podobný případ,
či z balzámu dech se rozvane do vzduchu sladce,
nebo když některá věc už pozbude šťávy;
nicméně o nic menší se nezdá být oku
proto ta věc a nic jí neušlo z váhy.
A žádný div: přece pach i míza všech látek
nic jiného nejsou než množství droboučných prvků.
Dím tedy opět a opět: je z náramně malých
atomů složena mysl i duše: neb s sebou
z váhy si nebere nic, když odchází z těla.

Nemysli však, že ta látka je jednoho druhu.
V hodinu smrti nás opouští jakýsi jemný
van a s ním teplo a vzduch, který uniká s teplem.
Něco vzduchu je přísadou každého tepla;
teplo je řídké, a proto i tělísek vzduchu
jeho průlinami se nemálo nese.
Našli jsme tedy už trojí podstatu v duchu;
ale to všecko je málo k zrození citu;
nic z toho všeho přec nemůže vytvořit vjemy —

toť nemyslitelné — jež potom zpracuje mysl.
 Za čtvrté ještě něco je záhodno přidat,
 jakousi látku, jež nemá žádného jména;
 ta je nadevše hbitá a nadevše jemná,
 menších prvků a hladších ve světě není;
 do těla smyslový cit ona rozdělí první.
 Je složena z tělísek drobných a první se vzruší,
 dá pohyb teplu i onomu skrytému vanu,
 naposled vzduchu, a pak se už rozhybe všecko,
 krev se zpění a zjitří se útroby všecky,
 až konečně tělo až do morku kostí to protkne,
 totiž rozkoše horko či opačný pocit.
 Ale tak hluboko těžko se prodere bolest
 a pronikne ostří zla, aniž všecko se zmate
 tolik, že pro život místa už není a duši
 se všecky rozprchnou prvky skrz průduchy těla.
 Obvykle takový vzruch se omezí jaksi
 na povrch těla; díky tomu jsme naživu dále.

NYNÍ POČET TI TOUŽÍM složit z těch složek,
 jak jsou smíšeny spolu a srovnány pěkně;
 leč proti mé vůli mne chudoba mateřské řeči
 brzdí; jen v hlavních bodech ti povím, co mohu.

Dráhy duševních prvků se navzájem kříží,
 ze středu druhých se nemůže vyloučit žádný
 a pro svou činnost si vyhradit odlišnou oblast;
 jsou těla téhož a jednoho možnosti množné.
 Na tento způsob se v každém zvířecím mase
 vyskytá vůně i chuť a barva, a přesto
 ze všech těch složek je složeno úplné tělo.
 Stejně i vzduch a ten skrytý van a to teplo
 jsou smíšeny v jediné bytí a s nimi to čtvrté,
 ta hybná síla, jež ostatním rozdělí pohyb,

z níž těla smyslový ruch bere počátek nejdřív.
 Tato látka se tají hluboko vespod,
 nitrnějšího nic už nechová tělo,
 ba celičké duše je duší nakonec sama.
 Tak jako v našich údech a po celém těle
 smíšené síly ducha a duše jsou skryty,
 ježto je tvoří malé a nečetné prvky:
 tak i ta síla, jež nemá jména a z prvků
 je zrobena drobných, je skryta a celičké duše
 je sama jakoby duší a panuje tělu.
 Na týž způsob i vzduch i ten van a to teplo,
 smíšeny v těle, jsou najisto v souhře a slouží
 druh druhu a jedno spravuje druhé; je vidět,
 že všecky konají jedno; vždyť kdyby to teplo
 i van a vzduch se trhly a zůstaly mimo,
 jejich rozvod by zabil a zahubil smysly.

Navíc má duch i to teplo, jež přibírá v hněvu,
 když vzplane a z očí mu prudčeji zsrší oheň;
 dost má i chladného vanu, jenž provází bázeň
 a působí zjevení kůže i třesení v údech;
 zná i ten stav, jenž vzniká z klidného vzduchu
 a nastává za míru v srdci a pod jasnou tvář.
 Více tepla však chová vznětlivé srdce
 a hněvivá mysl, jež zlostí zahoří lehko;
 sem patří především lev, to zuřivé zvíře,
 kterému řevem div nepuká hrud', když se ozve
 a vařící vztek se mu v prsou nemůže směstnat.
 Zato víc chladu má větrná jelení mysl
 a ledový van umí v útrobě rychleji vzrušit,
 van, který uvádí údy v třaslavý pohyb.
 Povahu krav spíš určuje povětrí mírné,
 nepřilíh často je popudí pochodeň hněvu,
 a které se dým a černá temnota vlní,

hrot mrazného strachu je protne a ochromí těžko;
jsou mezi lýtými lvy a laněmi středem.

Tak je tomu i s lidmi: ač osvěta stejně
některé opravovala, přec na každé duši
trvají po její původní povaze stopy.
Nedobré sklony se nedají z kořene vyrvat,
tak aby jeden se nevzdával litému hněvu
tak lehko, druhý se předčasně nebál a třetí
aby snad mírněji věci, než zaslouží, nebral.

I v přemnoha dalších věcech se nezbytně liší
povahy lidské a s nimi i rozličné mravy;
jejich příčiny skryté teď nemohu zkoumat
ani tolik ti vymyslet jmen, kolik tvarů
mají prvky a z kterých jde rozličnost věcí.
Jen jednu věc si mohu dovolit tvrdit:
Původních povah stopy, jež neumí rozum
smazat, jsou takové malé, že nic není v cestě,
abychom mohli žít život důstojný bohů.

PODSTATA TATO je v celém držána těle
a sama je strážkyní tělu a života zdrojem;
kořeny společnými je spleteno obé
a nelze je roztrhnout jinak než k záhubě obou.
Jako když z kadidla hrud je nepadno vůni
vydobýt tak, aby podstata nevzala zasvé:
stejně i ducha a duši z celého těla
lze vypudit jedině tak, že se rozbije všecko.
Tak jsou propleteny ty částčky spolu
od první chvíle a žijí společný život
jak jedno, tak druhé, a tělo stejně jak duše
bez svého druhu je samo neschopno cítit

a teprve to, že se spojily v společný pohyb
obě ty síly, nám v těle zažihá smysly.

Mimoto tělo se nikdy nerodí samo,
neroste samo a po smrti trvání nemá.
To vodní vláha, ta často pozbývá tepla,
které měla, a přesto netrpí újmy
a trvá neporušena; leč naopak údy,
zbavený duše, tu roztržku nemohou přežít,
úplná zkáza je čeká a rozpad a tlení.
Už od malička se v těsném sepětí učí
vytvářet duše i tělo životní pohyb,
v matčině těle a lůně stuleny ještě,
takže rozchod je pro ně smrtící ranou;
protože záchova obou je společnou věcí,
musí i jejich bytí být nedílně spjato.

DÁLE JDE O TO: kdo tělu vnímání upře
a pře se, že ony děje, jimž říkáme vjemy,
přijímá duše, jež v celé je vmíšena tělo:
popírá hmatatelné a skutečné věci.
Kdo vyloží někdy, co značí vnímání těla,
jestliže skutečností se poučit nedal?
Bezduché tělo prý nemá žádného citu.
To ztratilo to, co mu nebylo v životě vlastní;
i o mnoho jiného přijde, když ze světa vyjde.

Dále: tvrdit, že nic vlastně nevidí oči,
že jimi vyhlíží duch jako dokořán dveřmi,
to nejde; vždyť jejich vjemy ti dosvědčí opak
a k samému zraku tě přinutí obrátit zraky.
Na lesklé věci se leckdy nemůžeš dívat,
protože zornice tvá se oslní září.

Hledíš-li z dveří sám, je to docela jiné:
ty obtíž nepocítíš, když otevřeš veřeje.
Mimoto jestliže oči jsou jakoby dveřmi,
má na věci vidět lépe, kdo o oči přišel,
když před jeho duchem se odstranily i dveře.

Nikterak není vhodno tu otázku řešit,
jak nabízí ctihodná poučka Démokritova:
že tělísko těla se střídá s tělískem duše
vždy sdruženo v pár, a z těch je utkáno tělo.
Duševní dílky jsou nejen o mnoho menší
než ony, jež naše tělo a útroby tvoří:
je jich i menší počet a po údech řídko
jsou rozmístěny. Tož můžeš tvrdit jen tolik:
jakou velikost mají ty nejmenší věci,
jichž dotek je s to v nás vyvolat pocity, stejně
jsou vzdáleny od druhu druh i atomy duše.

Vždyť ani prach, když někdy na kůži ulpí,
nevnímáme, či ze stropu střesenou sádru;
že v cestě je noční mlha, to nepocítíme,
či jemnou pavoučí nit, když nás omotá v chůzi,
ani že zvetšelé roucho, jež vysvlékl křížák,
nám na hlavu spadlo, či peří neb křídlaté nažky,
jež klesají velice zlehka a váhavě málem,
nebo že nějaký hmyz po nás leze — tím méně
umíme rozpoznat každíčké šlápnutí šlappek,
když na nás usedne komár a podobná havěť.
Tak velice nutno je napřed rozhýbat mnoho
v těle, než tělíska duše se proberou k citu,
ty do našich těl a údů vmíšené prvky,
a nežli se mohou, když jeden je druhému dalek,
vespolek srážet, spájet i rozeskakovat.

Života klíče hlídat je spíše věc ducha,
on je více než duše života pánem.
Bez ducha neboli myslí ti nezbude v údech
už nijaká duše část ani na drobet času;
lehko se vytratí s duchem a rozplyne vzduchem
a zůstává mrazivé Moraně studené údy.
V kom ale setrval duch čili mysl, ten žije,
třeba byl mrzák a údy měl utáty všechny;
ač kusý a zbaven duše, jež odešla s údy,
žije a éteru van v sebe přijímá živný,
z veliké části jsa bez duše, třeba ne zcela,
prodlévá v krajině živých a nemá se k smrti.

I dokola zraněné oko si uchová zraku
živoucí moc, když panenka zůstane celá;
jen celé jablko oka se pokazit nesmí,
dokola okrájet čočka a samotna zůstat,
neboť i to by zkázu přineslo všemu.
Je-li ten oka střed — třeba maličko — zraněn,
je naráz po světle veta a nastane temno,
i když jinak je bulva zdravá a jasná.
Podobný svazek vždy svazuje tělo a duši.

TEĎ ABYS POZNAL, že duch i prehává duše
zároveň s živoucím tělem se rodí a zmírá,
osnují dál tvého života důstojné verše,
střádané dlouho a sladkým získané trudem.
Ty si jen pod jedním slovem to oboje spojuj,
a řeknu-li například „duše“ a důkazy snesu,
že také zemře, tu věz, že míním i ducha,
neboť jsou vespolek jedno a nedílně spjaty.

Především ježto jsem řekl, jak jemná je duše,
z jak drobných prvků se skládá, jak z tělísek

vznikla

o mnoho menších než průzračná tekutost vody, mlha a kouř — vždyť vyniká pohyblivostí značně, už pramalý náraz ji uvede v pohyb, pouhá představa dýmu a mlhy jí pohne, jako když spícímu v snách se ukáže pára, jak z oltářů dýmá vzhůru, s ní kotouče kouře (jistěže odtud do nás ta představa přešla): nyní tedy, když vidíš, jak z rozbité láhve na střepey vytéká mok a uniká vlaha a podobně mlha a dým se rozejde vzduchem, věř, že duše se rozplyne také, ba hyne v kratší době a dřív se rozloží v prvky, jakmile z lidského těla se stáhne a ztratí.

Jistě: vždyť pro ni je jakoby nádobou tělo a to ji neudrží, když utrpí úraz a prořídne tolik, že krev se vylíje ze žil. Může se uchovat celá snad v jakémsi vzduchu, nesoudrzném a o hodně řidším než tělo?

Mimoto mysl se rodí zároveň s tělem, zároveň rostou, jak víme, a pospolu stárnou. Dokavad dítě si skotačí v tělíčku křehkém a útlém, i myšlení ducha je podobně skrovné; potom když dospěje v muže a silami kypí, vzroste i rozum a zmohutní možnosti mysli; jedva však tíha let už nevyhnutelně podlomí tělo a údy se seschnou a zemdlí, zchromne rozum a mysl i jazyk se plete, selhává všecko a současně přestává sloužit. Z toho plyne, že celá podstata duše jak dým se rozplyne vysoko do vanu vzduchu; vidíme přece, že vzniká zároveň s tělem, zároveň roste i vadne, zvětšela věkem.

Mimoto vidíš, že tak, jako sužují tělo neduhy nemilosrdné a surová bolest, tak ducha starosti strašné a žalost a bázeň; proto musí i on být účasten smrti. I tělesný neduh ho z kolejí vyšine často; neboť nemocný blouzní a hovoří scestně a někdy upadne v tvrdý a trvalý spánek, v letargii: to hlava i víčka mu klesnou, neslyší slova a nepoznává už tváře těch, kteří stojíce kolem ho k životu křísí, zatímco slzy jim smáčejí bradu i líce. Uznejmte tedy, že duch se rozloží rovněž, když náhaza z chorého těla i do něho vniká. Bolest i nemoc jsou stejně strůjkyne smrti, úmrtí mnohých nás o tom zpravilo dávno.

Konečně proč, když síla ostrého vína člověka protkne a žár se mu rozlije do žil, proč mu ztěžkají údy a pletou se nohy, až vrávorá, jazyk mu vázne a mysl se zamží, zrak plove, on křičí a škytá a začíná hádky a ostatní podobné kousky, co k tomu už patří: proč, ne-li proto, že mohutná moc toho moku v samém těle i duši dovede poplést? Co se však nechá zmást a splést nebo svázat, to dává znát, že vnikne-li v tělo věc horší jen o málo, zhyne a pozbude dalšího žití.

Vidáme zhusta, jak náraz člověka srazí nemoci moc, i padne, jak zasažen bleskem, pěna mu stříká z úst, je bez sebe, sténá, všecok se třese, jak na skřípci napíná šlachy, trhaně supá, až do vyčerpání se zmítá.

Neboť té nemoci moc se rozlezla v údech
 a lomčujíc duši se pění jak hladina slaná,
 když vichřící valnou se dostanou do varu vlny.
 Z hrdla se derou stony, že chorého údy
 cítí bolest a hlavně, že tělíska hlasu
 jsou pužena ven a letí zchumlána ústy,
 po cestě vyšlapané a kudy si zvykla.
 Nastává bezvědomí: to mohutnost ducha
 i duše se zbortí a jedno se druhému vymkne,
 roznášeno týmž jedem a rozptylováno.
 Až když pomine záchvat a žíravé látky
 do hlubin chorého těla se navrátí zpátky,
 tehdy teprv se zvedá jak opilý, smyslů
 nabývá postupně všech a duši si sbírá.
 Když tedy tělíska těmi už v těle smí cloumat
 takový neduh a krutě je tříštit a trápít:
 pročpak by měla, když jednou utekou z těla,
 trvat na volném vzduchu a v divokém vichru?

A protože duši lze stejně jak nemocné tělo
 léčit a působí na ni, jak vidíme, lektvar,
 i z toho už tušíš, že duše je smrtelnou věcí.
 Vždyť musí přeskupit dílky či připojit další
 anebo alespoň drobet jich od celku ubrat
 každý, kdo začne a zamýšlí pozměnit ducha
 či některou jinou věc se přestavět snaží.
 Leč přesunout části a nové přidat, to nejde,
 je-li věc věčná, a nic jí vzít není možno;
 když opustí cokoli změněno hranice vlastní,
 mrtva je naráz ta věc, co bývala dříve.

Ať už je churav duch nebo poslušen léku,
 to obě smrtelnosti — viz výše — je příznak.
 Tak tedy čelí, jak vidíš, nauce bludné

skutečnost holá a zadní jí zavírá vrátka
 a usvědčuje ji z nepravdy důkazy dvěma.

Konečně vidíš, jak člověk znenáhla schází
 a ztrácí po části část svůj smyslový život;
 na nohou nehty a prsty mu zmodrají první,
 pak odumrou lýtka a stehna a nakonec po všech
 údech studené smrti se ukáží stopy.
 Tož látka duše se trhá a nevyjde z těla
 najednou celá — a proto je smrtelná jistě.

Máš-li snad za to, že duše se dovede v těle
 stáhnout dovnitř a soustředit v jedno svou látku
 a tudíž ze všech údů i vyklidit smysly:
 potom to místo, kam tolik duševní látky
 se shromáždilo, by mělo mít vnímavost větší;
 po té však není vidu: to duše — viz výše —
 rozkouskována se trouší ven; tedy hyne.
 Dokonce kdyby ten blud se nám zlíbilo uznat
 a připustit možnost, že duše se smršťuje v těle
 těch, kteří po kusech mrou a se s životem loučí:
 smrtelnost duši přiznat jsi nucen i takto.
 Nesejde na tom, zda zahyne rozváta vzduchem,
 nebo se z údů stáhne a tuhou se stane,
 když z člověka celého cit mizí více a více
 a života méně a méně mu po těle zbývá.

PROTOŽE MYSL JE ČLOVĚKA ČÁST a ta v místě
 určitém kotví a tkví jako oči a uši
 i všecka ostatní čidla, jež spravují život,
 a jako když ruka či chřípí či oko se octne
 samo a bez nás, už nemůže být ani vnímat,
 naopak podlehne hnilobě v kratičké době:
 tak bez člověka-být sám ani duch není schopen

a bez těla, které ho chrání jak nějaká schrána
či jiná věc, s ním ještě úžeji spjatá,
jelikož tělo je srostlé a propletlé s duchem.

Konečně těla a ducha živoucí síly
jen ruku v ruce jsou zdravý a života schopny;
bez těla totiž své životní pohyby konat
nemůže duch svými silami sám, ani tělo
ducha prázdné trvat a užívat smyslů.
Jak oko, vyrvané z důlku, jež nemůže shlédnout
samotno nic, když se oddělí od celku těla,
tak ani duše a duch nic nesvedou sami.
A není divu: jsou vázáni na celé tělo
pomocí cév a šlach a kostí a útroh;
ty prvky nemají volnost se do velkých dálek
rozeskakovat, a proto se hýbou v té vazbě
a pohybem vzbuzují vjemy; leč mimo své tělo,
smrtí vyhnány na vzduch, se nemohou hýbat,
protože na tento způsob už svázány nejsou.
Tělem a životem stal by se vzduch, kdyby duši
udržet uměl a v pohyby tytéž ji sevřel,
jaké v nervech a těle konala dříve.

Proto, když tělesná schrána se rozpadne celá
a vyvane životní van, věz opět a opět:
s pocity ducha je konec a právě tak s duší,
to musíš uznat, vždyť obé má společný úděl.

Konečně, protože tělo je neschopno s duší
rozluku přežít a zpráchniví v ohavném puchu:
proč pochybovat, že z nehlubší hlubiny nitra
rozvanuta jak dým mu uprchla duše
a že jen proto se v takovou trosku a troucheň
rozpadlo tělo, že základy v hloubce se hnuly

ze svého místa, když duše se řinula z údů
skrz všechny ty cesty ven, jež se klikatí v těle,
a skulinami? I poznal jsi z přemnoha známek,
že rozkouskována se duše dostala z údů
a přímo v těle se musela rozbít už dříve,
než vyklouzla ven a vyplula do vanu vzduchu.

Dokonce dokud se zdržuje v území živých,
často jí otřese cosi a ona se chová,
jako by prchat už chtěla a uniknout z těla:
jak v hodinu smrti se člověku obličej dlouží,
zesíná tvář a údy mu bezvládně visí —
například někdy se někomu udělá špatně
anebo omdlí a dům je už na nohou celý
a života poslední pouto chce pozdržet každý.
Veškerá mysl je zviklána tehdy i duše;
leč jedinou ranou to sebralo duši i tělo;
i může ji rozbít jen o trochu silnější úder.
Proč pochybovat, že vyjde-li ven mimo tělo
slabá na volný prostor a zbavena krytu,
nejen se nemůže uchovat po celou věčnost,
ale že nemůže žít ani zlomeček času?

Vždyť nikdo nemá ten pocit v hodině smrti,
že z celého těla mu uniká celistvá duše
ven a napřed se vztláčuje v hrtan a hrdlo;
on ví, jak ona mu v určité oblasti slábne
a každý smysl se bortí v okrsku vlastním.
Kdyby náš duch se těšil nesmrtelnosti,
roztržky v smrti by tolik neželed, věda,
že vyjde ven a jak had jen opustí obal.

Konečně, pročpak ta mysl a důmysl ducha
nikdy nevzniká v hlavě či nohou či rukou,

naopak u všech je vázán na jedno místo a určitou oblast? To proto, že všemu, co vzniká, je k zrození určeno místo a určitý prostor, kde může trvat. Tak případly rozličné role údům a nikdy se nezvrátí pořádek článků. Za jednou věcí jde druhá, nešlehne nikdy z řečiště plamen a led se nezrodí z ohně.

Mimoto je-li snad duše svou podstatou věčná a schopna vnímat, až unikne z našeho těla, je tuším nutno jí přiřknout patero smyslů. Alespoň sami si jinak nedovedeme představit podsvětní duše, jež Tartarem bloudí; proto je pěvci i malíři starého věku začali malovat takové, se všemi čidly. Leč svoje vlastní oči a ruce a nozdry mít nemůže duch, ani jazyk či uši, a proto vnímat od sebe sám ani být není schopen.

Celé tělo jak cítíš, je sídlištěm citu, jenž dává život, a samo je živokem celé; tož kdyby ráznou ranou je nějaká síla přeřízla středem a obě roztrhla půlky, jistě by byla i duše přefata s tělem, rozbita v kusy a pak by se rozprchla zcela. Co se dá štěpit a rozdělit v nějaké části, to na žádnou nesmrtelnost si nečiní nárok.

Válečné vozy jsou zježeny srpy; ty kosí hlava nehlava údy a leckdy jsou horké, rubající tak rychle, že odřezek těla se na zemi zřetelně třese, ač mysl i člověk při té rychlosti zla ještě necítí bolest, a zatímco mysl je oddána lítému boji,

se zbylým tělem se žene v krvavou vřavu, netuše nic, že i s pavézou levici ztratil a s koňmi ty dravčí ji odvěkly kosy a kola; jiný, že o pravou přišel, když ztečí bral baštu; třetí se pokouší vstát a chybí mu noha, jež leží vedle a cepení, cukajíc prsty. Z teplého trupu a živého sražená hlava má na zemi tvář jako živou a dokořán oči, dokavad nevydá poslední jiskřičku duše.

Máš-li snad nápad, když zmije táhlého těla seká hrozebně chvostem a jazykem kmitá, po celé délce ji rozseká na více částí: po čerstvé ráně se všecky ty komolé kousky budou kroutit a hnisem písčinu třísnit; ba přední část bude otáčet dozadu tlamu, palčivou bolest ran chtíc kousnutím zhojit. Máme snad říci, že každý takový kousek má úplnou duši? Vždyť z toho bys vyvodil závěr, že živočich jeden měl v těle několik duší. Tudíž tu jedinou duši jsi rozdělil v kusy zároveň s tělem, je smrtelné jedno jak druhé, když na mnoho částí se obé dá rozdělit stejně.

MIMOTO JESTLIŽE VSKUTKU je podstata duše věčná a novorozeným se stěhuje do těl: proč se nám z paměti ztratil náš předešlý život a tehdejších skutků v ní není nejmenší stopy? Jestliže mohutnost ducha se změnila tolik, že vzpomínka minulých dějů z ní zmizela každá, do smrti, myslím, to příliš daleko nemá. I nezbývá nežli uznat, že po staré duši je veta a nynější duše že vznikla až nyní. Mimoto vchází-li do nás ta živoucí síla

ducha až tehdy, kdy máme už hotovo tělo,
když narozením práh života překračujeme:
nemá budit ten dojem, že vyrostla s tělem
přímo v krvi a ve spolku se všemi údy,
nýbrž že sama si žije svým životem vlastním
jak v kleci, ač cítěním celé jí oplývá tělo.

Dím tedy zas a zase: jsou počtí duše
účastny jistě a poplatny zákonu smrti;
vždyť s údy tak důvěrně srůst by nemohly, myslím,
kdyby se do našich těl byly vloudily zvenčí.
Věc se má úplně jinak, jak zkušenost učí:
do žil, vnitřností, šlach a kostí je duše
vpletena tak, že i zuby jsou účastny citu;
vždyť zuby bolí a zatrnou z ledové vody,
či kamínek ostrý když v chlebě najednou skousnou.
A je-li tak vetkána v tkáň, asi nevjde celá
a nepoškozena a zdráva se nemůže vyplést
ze všech svalů a šlach a kostí a kloubů.

Máš-li snad za to, že zvenčí vstupuje dovnitř
na ten způsob, že jaksi vsakuje v údy:
tím spíše se rozlije potom a zahyne s tělem.
Co vsakuje, rozplývá se, a tudíž i hyne,
do všech průlín se totiž rozlije v těle.
Jak jídlo, když v údy a články všecky se vstřebe,
zajde a celé se obrátí v podstatu jinou:
tak i duch čili duše, ač v tělíčko nové
pronikla celá, se vsakujíc rozlije přece,
když jaksi skrz průliny všecky se rozdají údům
částičky, z kterých se skládá ta podstata ducha,
jenž našeho těla je pánem nyní a vzešel
z toho, jenž tehdy tou dělbou do těla zašel.

Z toho je znát, že má i podstata duše
svůj rodný den a že neujde hodině smrti.

Mimoto zbudou či nezbudou v umrlém těle
semínka duše? Když ano, když zůstane něco,
na žádný způsob ji nelze mít za nesmrtnou,
protože odešla zkrácena o tyto dílky;
pakliže nechala trup při svém odchodu čistý
tolik, že ani zbla po ní nezbylo v těle:
kde se v mrtvole berou, jak zahnívat začne,
červí a odkud se hemží v napučených údech
bez páteře a bez krve živoků tolik?

Máš-li snad za to, že duše se do těla červu
dostává zvenčí a zvláště doň vstupuje každá,
a neuvažuješ, proč tisíce duší se schází
na místo, odkud se jediná stáhla: pak dotaz
na tebe musím vznést a můžeš si vybrat,
zdali ty duše si tělíška na červí tělo
loví a budoucí byt si budují samy,
či vcházejí do těl už jaksi vybudovaných.
Leč nač ta práce a proč by jí konaly samy,
je těžko říci. Vždyť dokud se vznášejí bez těl,
z nemoci nemají strach, ani z hladu či zimy;
takovým zlům je spíš tělo napospas dáno
a nemálo zla z jeho objetí na ducha přejde.
Připusťme však, že jim prospěje stavět si tělo,
svůj budoucí dům; ale na jaký způsob to činí,
nevím. Tož duše si nerobí tělo a údy.
Nemožné jest i to, že by zabydlovaly
už hotová těla; vždyť pak by se nemohly s nimi
tak jemně proplést a sčrát v smyslové dění.

Konečně, pročpak se lítého plemene lvího
nespouští dravost, lest lišek a jelenů rychlost?
Dědí se strach a jak dědům jim pohání údy
a nejinak vlastnosti další: proč všechny se v těle
i v myslí hned odmlada tvoří dle zákona rodu?
Ne-li proto, že každé plémě i sémě
má duši svou, a ta roste společně s tělem.
Kdyby však byla věčná a střídala těla,
zvířecí druhy by měly smíšené mravy:
ohař hyrkanské rasy by před paroháčem
co chvíli bral do zajčích a ve vanu vzduchu
před holubicí by jestřáb s třesením prechal,
divé šelmy by zmoudřely, zhloupl by člověk.

Z klamných zásady vyšli, kdo tvrdí, že duše
jsou nesmrtelná se mění díky novému tělu.
To, co se mění, se dělí — a tudíž i hyne,
neb se tu přeskupí částky a opustí místo;
však proto také se musí dělit i v těle,
aby tak všechny i s tělem nakonec zašly.

Pakliže řeknou, že pokaždé vstupují duše
lidské zas v lidská těla: chci vědět, jak moudrá
mohla o rozum přijít, proč nemá ho dítě,
proč hříbě je méně chytré než mohutný hřebeec?
Výmluvu mají, že v slabém těle se stane
slabým i duch. A je-li to tak, potom duši
za nesmrtelnou neměj, když tělo ji mění
tolik, že dřívější život i cítění ztratí!

Jak dokáže duše se vyvinout současně s tělem
a vytouženého květu a věku se dotknout,
není-li tělu družkou hned od první chvíle?
Co hledá venku, že opouští zestárlé údy?

V tlejícím těle se bojí zavřena zůstat,
že stářím a časem zvětšely stan na ni spadne?
Nebezpečnost však nehrozí nesmrtelnému.

Konečně, při hrách lásky a líhnutí zvířat
je směšno duše si myslet v pohotovosti,
jak nesmrtelné si žádají v nesmírném počtu
smrtných těl a jedna přes druhou spěchá,
která to vyhraje nejspíš a vtělí se první —
ledaže duše se náhodou dohodly smluvně,
že tělo obleče ta, která přiletí první,
aby v té vzájemné při snad nedošlo k rvačce.

Konečně, ve vzduchu strom a v hlubině mořské
oblak nemůže být, ani na polích ryby,
v dříví se nekryje krev ani v kamení míza.
Co má kde růst a být, je určeno pevně.
Tak ani duše se nemůže bez těla zrodit
sama a stranou čivů a vzdálena krve.

To kdyby mohla, pak možná i mohutnost ducha
o mnoho dřív by se vzala v hlavě či pažích
či patách, ba vzejít by mohla kdekoli v údech,
a přece v člověku téměř jako v nádobě trvat.
Protože však i našemu tělu je dáno
a určeno pevně, kde být i narůstat mají
duše a duch, to obojí zvlášť, tedy nevěř,
že celek by mohl trvat a vznikat vně těla.

Nelze než uznat, že jakmile zahyne tělo,
zaniká duše, jež celým tělem se táhne.
Snoubit smrtelné s věčným a věřit, že mohou
společně cítit a vzájemně sloužit druh druhu,
toť šílený nápad; což možno si nesmysl myslit

větší? neb vzájemný rozpor a protimluv hlubší,
než smrtelná věc že s nesmrtelnou a věčnou
spojena v jednotu divoké vichřice snáší?

Mimoto věc, která trvá věčně, ta hutné
musí mít tělo, a tudíž úderům čelit
a nepouštět dovnitř nic, co by mohlo snad uvnitř
rozrušit skloubené články; tu povahu mají
prvotní tělíska hmoty, jak řečeno výše;
po celou věčnost se zadržuje udržet může,
co nezná ran, voč nebije nic, jako prázdno,
jež netknuto trvá, jsouc naprosto nezranitelné;
nebo i to, čemu chybí dokola místo,
kam by se ztrácely jaksi a drobily věci.
Tak souborů věčný soubor: už místečka není,
kam by mu prehaly prvky, a není už prvků,
jež pádem a pádnou by mohly ho rozbít ranou.

Má-li spíš proto se pokládat za nesmrtelnou,
že od smrtonosných sil je chráněna hradbou
a životu škodlivé věci k ní nepřijdou vůbec,
či když už přijdou, pak jakýmsi způsobem couvnou,
zahnány dřív, než můžeme znamenat škodu:

.....
Nemluvě o tom, že churaví s churavým tělem,
pro věci příští se nejednou kormoutí navíc,
zle ji sužuje strach a sklíčuje starost,
a špatně-li jednala dřív, pak ji svědomí hryže.
Jen duch se může pomást a o paměť přijít
a v letargii jak v močále utonout černém.

NIC NENÍ SMRT a nás se netýče vůbec,
když tedy víme, že duch je poplatný smrti.
Tak jako v minulých dobách jsme neznali žalu,

když Punové ze všech stran se sem valili k válce,
když v branném ruchu a poplachu vzrušeno všecko
pod nebes vysokou bání se otráslu hrůzou
a nebylo jisto, zda pod žezlo těch nebo oněch
se skloní smrtelné plémě a moře i země:
stejně, až nebudeme, až nastane rozchod
těla a duše, jež v nás se spojily vjedno,
docela nic nás nebude moci už potkat
zlého — vždyť nebudeme — či působit na cit,
byť moře pozřelo zemi a nebesa moře.

Kdyby ta podstata ducha a mohutnost duše
přec mohla cítit, až vyprchá z našeho těla,
nic se to netýče nás: jsme svazek a celek,
v němž tělo a duše se v bytost jedinou snoubí.
A kdyby čas naši hmotu po smrti sebral
a zas by ji sestavil tak, jak je složena nyní,
a života světlo a dar by nám udělil znovu:
ani to by se nás už nemohlo týkat,
když našeho bytí nit se přetrhla jednou.

Nic se nás netýče dnes, čím jsme bývali dříve,
a o svoje někdejší já už nemáme starost.
Na všecken nesmírný čas když pohlédneš nazpět,
na uplynulý věk a na pohyb hmoty,
jak je různotvárný, pak uvěříš lehko,
že často už v pořádku téměř co teď byly prvky
právě tytéž, z nichž my jsme složeni nyní,
ať mysl a paměť se toho nemůže dobrat;
vždyť ustal mezitím život a veškeré dění
bloudilo široko daleko od cesty smyslů.
Má-li totiž být zle a těžko, pak musí
současně být i ten, koho neštěstí stihne;
to máří smrt; ona být té bytosti brání,

na jejíž hlavu by mohly svízele padnout;
proto se ničeho bát není potřebí v smrti,
nemůže trpět, kdo není, a bude už jedno,
zdali se narodil vůbec či nepřišel na svět,
když věčná smrt mu odejme smrtelný život.

Když tedy vidíš, jak člověk sám nad sebou reptá,
že buďto v hrobě mu po smrti zpráchniví tělo,
anebo zajde v ohni neb v čelistech šelem:
věz, že to nezní čistě, že v srdci mu vězí
cośi jak tajný osten, ač sám bude tvrdit,
že nevěří, že by mrtvý měl nějaké vjemy;
neplní, tuším, svá slova a zapomněl důkaz,
z živých se nevyklučuje a netrhá zkořán;
že z něho zůstane něco, si bezděky kreslí.
Když totiž zaživa člověk si představí v duchu,
jak supi a šelmy to mrtvé sárají tělo,
má nad sebou lítost, neb neumí oddělit sebe
a odmyslit sdostatek od toho padlého těla,
v duchu s ním splývá a svoje city mu vlévá.
Proto lká, že má umřít, a nehledí na to,
že v skutečné smrti se z něho nestane žádný
jiný, jenž živ jeho skonu by želel a truchlil
nad padlým stoje, že má být sápan či spálen.

Je-li v tom zlo, když zuby a dásněmi dáví
mrtvého šelma, pak nevím, proč nemá být krušné
být na drva vložen a pražit se v horoucím ohni,
či naložen v medu se dusit a v studenu tuhnout,
když nebožtík spočívá na chladné kamenné desce,
či tíhou hlíny být tísněn, zasypán shora.

„Už vesel tě nepřijme dům ani výtečná žena,
sladké dítky ti nebudou v ústrety běhat

s hubičkou, tichým tvé srdce plnice plesem;
už nebudeš působit slavně a pro svoje drahé
nebudeš baštou; a tolik života darů
ti bídně, ty bídný, den jediný surově vyrve.“
Tak se mluví, a neřeknou: „Po těchto věcech
zároveň v tobě tkvít už nebude touha.“
Kdyby to nahlédli v duchu a vyznali ústy,
veliká úzkost a strach by jim zmizely z mysli.

„Tebe sic uspala smrt a pro zbytek časů
jsi tedy každého bolu a zármutku zproštěn;
leč my, když hranice hrozná tě sežehla v popel,
nenasytně jsme lkali a z našeho srdce
žádný den nám nesejme věčného žalu.“
Tak se mluví; i ptejme se, nač se má někdo
užírat věčným hořem a proč mu tak hořko,
jestliže věc se uzavře spánkem a klidem!

I to se dělá, když lidé ulehnou k stolu
a zdvíhají číše a věncem si zastíní líce,
že říkají tklivě: „Té révy je nakrátku lidem,
užuž je po ní a nikdy se nevrátí zpátky.“
Jako by pro ně tím nejhorším zlem bylo v smrti,
že palčivá žízeň je chudáky spalovat bude
a pražit, či po jiné věci v nich zůstane tužba!

Nikdo nepostrádá své já a svůj život,
když mysl i tělo mu společně zkonejší spánek;
vždyť takový sen, co je na nás, může být věčný,
a nijaký stesk nás nepojme po sobě samých —
ačkoli tehdy ta tělíska po našem těle
docela nablízku smyslových pohybů bloudí,
vždyť člověk sám se vzhopí a protrhne ze sna.
Nás tedy smrt se týká o mnoho méně —

pokud je méně než holé nic ještě možné;
vždyť soubor hmoty se rozmetá o mnoho více,
když nastane smrt, a ještě se nezbudil nikdo,
kdo studený života konec už zakusil jednou.

Konečně, kdyby se příroda ozvala náhle
sama a někoho z nás by kárala takto:
„Co je ti, synu smrti, že bolu a žalu
propadáš tolik? Co pro smrt pláčeš a kvílíš?
I minulost, dodneska žitý tvůj život byl zdarma
a všecky ty dary snad nevzaly neblaze zasvě
a nevytekly jak nalité v děravou konev:
proč nechceš, už syt, se od stolu života zvednout
a klidnému klidně, ty bláhový, spánku se oddat?
Pakli jsi všecky své hřivny zmařil a zmrhal
a život tě mrzí, proč navíc přidávat něco,
co propaseš znovu a nešťastně prohraješ všecko,
proč raději neuzavřít i život i práci?
Není už nic, co bych našla a vynašla navíc
k libosti tobě: je stejné napořád všecko.
Pakli ti tělo už nezvadlo léty a údy
se neseschly mdlé: i tak vše zůstane stejné,
i kdybys po řadě přežil snad staletí všecka,
ba kdyby umřít ti nebylo souzeno nikdy.“
Co na to říci než tolik, že příroda právem
se s námi pře a že věci vykládá správně?

Pakli muž v letech se lituje takto a starý
a více než slušno si ubožák stěžuje na smrt,
tím větším právem mu vylaje zvýšeným hlasem:
„Dost už slz, ty nenasyto, a nářků.
Života darů jsi okusil všech, než jsi zvetšel;
chceš ale pořád, co není, a dostupným zhrdáš
a proto nehotov, bez krás ti unikl život,

a než ses nadál, smrt ti stanula v hlavách
dříve, než odejít syt a ukojen umíš.
Všeho teď nech, co se nesluší na tvoje léta,
a klidně se klid té veliké nutnosti z cesty!“

Tak by se horšila, myslím, a horčila právem;
novými věcmi se dávají vytlačit staré
vzdychy a z jednoho druhé je potřeba hradit.
V Tartaru černou propast se neztrácí nikdo;
je potřeba látky, z níž vyrostou plemena příští;
leč dožijí také a půjdou za tebou všechna:
tak jako ty tedy padli a padnou i jiní.
Z jednoho druhé se vždy bude rodit a život
nikomu kupem se nedá; každému v nájem.

Pohlédni nazpět, jak před naším zrozením doba,
věčnosti starší část, se nás netýče vůbec!
V ní zrcadlo příštího času, jenž nakonec přijde
po naší smrti, nám před oči příroda staví.
Co tam hrozného vidíš? či smutného něco?
není to bezstarostnější než nejhlubší spánek?

PŘÍROZENĚ, že cokoli v Tartaru hloubi
podání líčí, nás potkává zaživa všecko.
Ve vzduchu visící skály dle pověsti bídny
se nebojí Tantal a netrne daremnou hrůzou;
to spíše před bohy bázeň nás smrtelné tíží
pro nic a z náhody strach, kterou přinese osud.

V hruď Titya pníciho v Tartaru nelezou supi;
pod jeho mocnými žebry by nemohli přece
po celou věčnost si něco nacházet k snědku.
Byť byly sebedelší ty olbřímí údy,
byť se natáhl obr — ne na devět jiter,

celý okrsek zemský ať zalehne tělem:
věčnou bolest by přesto nemohl snášet
a z vlastního masa jim dávat napořád pastvu.
Tityos náš je tady a klovou ho supi,
když podlehne lásce a hlodá v něm smutek a úzkost
nebo mu srdce rve jiná vášeň a starost.

I Sísyfos dlí mezi námi: vidíš, jak lačně
si od lidu žádá prutů a surových sekыр
a věčně se smuten a s prázdnuou od voleb vrací.
Za stínem moci se hnát a nikdy ji nemít
a úmorné práce se pro ni podjímat věčně:
toť totéž, co lopotně valit do kopce balvan,
který se vždycky už z vrcholu skotálí dolů
a na rovnou pláň a plochu se poskokem žene.

Ten, kdo má nevděčné srdce a věčně je sytí
a plní dobrými věcmi — a přece syt není,
ač rok co rok nám ročních koloběh časů
nosí a rodí plody a rozličné krásy
a nám je pořád málo těch života darů:
toť smysl té zkazky, jak dívky ve květu mládí
do sudů s puklým dnem prý vlévají vodu,
ač na žádný způsob ty nádoby naplnit nelze.

Konečně Lítice, Kerber a o světlo nouze,
hrozivý dým skrz hrdlo chrlící Tartar,
to není nikde a být ani nemůže nikde;
zato veliký strach mají z pokuty živí
za velké viny a trest je za zločin čeká,
strašlivé svržení ze skály, vězení, důtky,
pochodně, smola, cejch a kláda a kati,
a ujdou-li tomu, tu hříchů si vědomá mysl
v předtuše bodci a biči se spaluje sama,

a nevidouc zatím, jak mohla by vzít její muka
konec a kde je konečně mez její trýzně,
z téhož má ve smrti strach, že to pak bude horší.
Tak z života bloudů se konečně Acherón stane.

OBČAS SÁM SOBĚ i taktó domlouvát můžeš:

„Opustil světlo světa i výborný Ancus,
nad tebe každým coulem, ty hříšníku, lepší.
Po něm králové mnozí a vladaři světa
zapadli v nic, ač národům veleli velkým.
Ba i ten mocnář, jenž přemostil mohutné moře
kdysi a po hlubině jít přikázal plukům
a po slané hladině pěšky je naučil kráčet,
pohrdnuv reptáním vln, jež pošlapal koňmo —
zamhouřil oči a skonál, vypustiv duši.
Scipio, válečný blesk a Karthága postrach,
do země složil jak poslední čeledín kosti.
Stejně i ctitelé věd a tvůrcové uměn,
přůvodci Múz, a jejich jediný kníže
Homér, jenž stejně jak ostatní v pokoji dříme.

Konečně Démokritos, když ve zralém stáří
viděl svou paměť slábnout i pohyby myslí,
dobrovolně svou hlavu nabídl smrti.
Skončiv životní pouť i Epikúr zesnul,
géníus, největší z lidí, jenž zastínil všecky,
jak výsostné slunce když vyjde a uhasí hvězdy.

Tobě se umřít nechce a zlobíš se proto?
Tvůj život je bezmála mrtev, ač žiješ a vidíš,
o větší života díl se obíráš spaním,
jse vzhůru chrápeš a snít si necháváš věčně,
a myslí zmámenou marnými strachy se nosíš
a nepřijdeš na to, ty chudáku, co ti to schází,

když samými starostmi zevšad jsi zpitý a zbitý
 a v nejistotách se zmítáš na vlnách bludu.“
 Kdyby jen dovedli lidé dle toho, jak cítí,
 že tíživé břímě a těžké jim na duši leží,
 i pochopit, z kterých příčin to pošlo a odkud
 se jim na srdci vzal ten žal jako kámen:
 pak by nežili tak, jak je vidáme nyní,
 kdy nikdo neví, co chce, a věčně se honí
 sem a tam, té tíhy se doufaje zbavit.
 Opustí jeden co chvíli svůj výstavný palác,
 že se mu zprotivil domov, a náhle se vrátí,
 protože venku se o nic necítil lépe.
 Druhý tak zběsile štve své klusáky k vile,
 jako by hořící střechu tam zachránit chvátal,
 a sotva se prahu a dvorce dotkne, už zívá
 či usne, umdlen a hledaje zapomenutí,
 nebo se sebere rychle a už je zas v Římě.

Tak prchá každý sám sobě, a jak to už bývá,
 utéci není s to; je se sebou nerad,
 je mrzut, neboť je churav a příčiny nezná.
 Kdyby ji viděl a znal, pak by opustil všechno
 a podstatu světa by hleděl pochopit napřed,
 jelikož neběží o jednu hodinu pouze,
 nýbrž o věčný čas, v němž smrtelní stráví
 celou tu dobu, jež každému po smrti zbývá.

Co je to vlastně, ta neblahá života chtivost,
 která nás nutí se v pochybné počiny pouštět?
 Života konec je lidem jistotně souzen,
 nedá se obejít smrt, je nutno se poddat.
 Mimoto dlíme a bloudíme v zavřeném kruhu
 a z života novou je nemožno vykovat rozkoš;
 jen předmět touhy nám připadá nadevše vzácný,

leč sotva nám do klína spadne, jsme zmámeni jiným,
 života lačni a žízňiví do smrti stejně.
 Není jisto, co za osud přinese zítřek,
 co nám náhoda dá, jaký konec nás čeká,
 a žiješ-li déle, tím nikterak nemůžeš ubrat
 drobet z trvání smrti a zkrátit ji o vlas,
 abys měl možnost snad méně dlouho být mrtev.
 Kdyby ses dožil i nevím kolika kolen,
 nicméně smrt tě čeká neméně věčná,
 a čím život se skončil dnešního rána,
 nebude v nebytí kratší než jeho bližní,
 jenž umřel o mnoho let a měsíců dříve.

ZPĚV ČTVRTÝ

V ZAPADLÉ KONČINĚ MŮS, kam nevstročil člověk,
 až já — je rozkoš se blížit k netknutým zřídům
 a pít; je rozkoš si nové květiny trhat
 a pro svou hlavu je splétat v nádherný věnec,
 jež nevtiskly dosavad nikomu na skrání Músy:
 předně že zvěstují veliké věci a z tuhých
 okovů pověr že hledím vyprostit ducha;
 potom že zpívám tak jasně o temných věcech,
 kráše všecko v své písni básnickým kouzlem.
 I to má totiž svůj dobrý a patrný důvod;
 jako když lékař se protivný peluněk děcku
 pokouší podat, kol dokola okolek číše
 sladkým a plavým mu napřed pomaže medem,
 aby se bezelstné dítě tak ošálit dalo
 alespoň po rty a mezitím peluňku spolkl
 odporň odvar, tou mýlkou neuhu ušlo
 a na tento způsob se zhojit a zesílit mohlo:
 podobně nyní i já — neboť nauka tato
 nezasvěceným se zdá být poněkud hořká
 a dav se jí straní a hrozí — chci učení naše
 vyzpívat s Músami básní luzného zvuku
 a lahodným múzickým medem je pomazat jaksi,
 zda by se na tento způsob snad na moje verše
 upoutat dal tvůj duch, až prohlédneš do dna
 věci i svět, jeho řád a podstatu celou.

JAKÉ JE PODSTATY DUCH, jsem vyložil výše,
 z čeho je složen, jak žije ve svazku s tělem
 a kterak v prvotní prvky se rozkladem vrací.
 Teď začneme o tom, co s tím souvisí těsně:
 to jsou ony tak řečené obrázky věcí,
 které se věcem jak blána slupují z těla,
 sloupnuty sem a tam se povětřím nesou,
 a střetajíce se s námi, i v bdění, i ve snu
 na nás pouštějí hrůzu: to hledíme leckdy
 na mrtvých stíny a podoby úžasně věrné,
 jež ze mdloby spánku nás nejednou vytrhly strašně.
 To nejsou z Acherontu snad uprchlé duše,
 nevěř, že stíny se vznášejí ve středu živých
 či že by po smrti z nás snad zbývalo něco:
 neboť podstata ducha i podstata těla
 společnou smrtí se rozešly ve svoje prvky.
 Proto ti říkám, že s vrchu a hladiny věcí
 se nesou podoby věcí a obrázky jemné.
 I s myslí tupou je možno to poznat: viz další.

O prvcích věcí všech je uzavřen výklad,
 jaké že jsou a jak různými tvary se liší,
 jak puzeny neklidem věcným se hýbají samy
 a na jaký způsob z nich kdekterá věc může povstat;
 teď začneme o tom, co s tím souvisí těsně:
 to jsou ony tak řečené obrázky věcí,
 které by mohly slout i blány či slupky,
 neb obrázek nese tvar i podobu věcí,
 z jejíhož těla se pokaždé odloupne k letu.

Předně od mnoha věcí, jež vidíme okem,
 uvolňují se prvky: buď v rozptylu řídkém,
 jako z polena kouř a z plamene teplo;
 anebo v spleti a hustě, jako když v létě

cikády odkládají svou kulatou kuklu
či telátko, na svět se derou, s povrchu těla
odvrhne mázdru a v trní si vyzuje sukni
hladký plaz; neb vidáme na vlastní oči,
jak jeho vlnající zbrojí se honosí křoví.
To se přihází běžně, a proto se musí
s povrchu věcí i teninký obrázek loupat.
Není, proč s věcí by spíše padaly slupky
a spíš by se odlučovaly než tyhlety jemné;
zvláště když na líci těles je přemnoho prvků
drobných, jež mohou se uvolnit v pořádku stejném,
ve kterém byly, a uchovat podobu věci
a rychlostí o to větší, o č méně je může
co zdržet; jsou v mizivém počtu a na čelném místě.

Mnoho věcí, jak vidíme, vrhá a pouští
nejenom z hloubi, jak řečeno výše, a zvnitřku,
ale zhusta i přímo s povrchu barvu.
Běžně to činí žluté a červené plachty
a modré, když napjaty pomocí tyčí a trámů
přes divadelní prostor se chvějí a vlní;
vždyť obecenstvo tam v hledišti dole a všechen
slavnostní úbor mužů i matron se shora
od nich barví a do jejich odstínu hraje;
a čím uzavřenější má divadlo stěny,
tím utěšenější uvnitř je pokryje půvab
a v tlumeném denním světle se usmívá všecko.
Když tedy s povrchu plátna se slupuje barva,
musí věc každá i jemné obrázky ronit,
neb v případech obou se vrchní odloupne vrstva.

Máme tedy už zjištěny otisky tvarů,
jež spředeny z jemné tkáně se vznášejí všady,
leč samotn každý a zvláště je neviditelný.

Mimoto všeliký dým a vůně a pára
a podobné věci se z těles v rozptylu vlní,
protože jdouce z hloubky a plynouce zvnitřku
se trhají klikatou poutí, vždyť po přímé cestě
nemohou dospět k ústí a vymknout se hbitě.
Naopak z venkovní barvy ta lupina jemná
jakmile pustí, se nemůže potřhat o nic,
ježto je pohotově a na čelném místě.

Konečně v zrcadle, na vodě, na hladké ploše
co vyvstává před naším okem, ty obrazy všecky,
majíce podobu tutěž co předměty, nutně
jsou ustrojeny z těch snímků, jež vyslaly věci.
Jemné odlitky tvarů, jim podobné snímky
tedy jsou; je nelze sic po kusech spatřit;
když ale pilně se odrážejí a stále,
vykouzlí odrazem od plochy zrcadla obraz.
Na jiný způsob by patrně nemohly trvat,
mají-li být tak věrnou podobou vzoru.

POSLOUCHEJ TEĎ, jak je podstata obrázku jemná!

Především tělísek vzpomeň, jak hluboko stojí
pod prahem smyslu a oč jsou menší než věci,
které náš zrak už není rozpoznat schopen;
to ti stvrdím i nyní, jak velice jemná
jsou semínka věcí všech; to nebude dlouhé.

Předně zvířátka jistá jsou natolik malá,
že třetinu jejich těla už rozeznat nelze.
Jak malé droby si u nich musíme myslet!
Co kulička srdce a oka, co údy a klouby,
jak budou drobné! A mimoto všecky ty prvky,
z nichž jejich duše a duch se nezbytně skládá:
chápeš, jak budou jemné, jak velice drobné?

Mimoto vše, co je zdrojem ostrého pachu,
například panacea a protivný brotan,
pelyněk hořký a zeměžluč odporne chuti:
čeho jen chceš, se dotkni konečky prstů
.....

Tím spíše všelijak bloudíš ty obrázky věcí,
na počet hojně, leč stranou smyslu a bez sil.

Nemysli však, že všechny ty obrázky věcí
těkají po světě samy, co z věcí se roní;
navíc i jiné se rodí samy a maně
se v tomto vzduchu, jak říkáme povětří, tvoří.
Ztvárněny na různý způsob se ve výši nesou
jak po nebi mraky, jež vidíš lehounko srústat
a jasný obličej světa čas od času chmuřit,
jak plynouce hladí vzduch; tu se zdává, že obří
tam postavy letí a vrhají široké stíny;
jindy zas hotové hory a balvany od skal
urvané předhánějí a mýjejí slunce
a další už vleče a prostírá obluda chmury.
Nepřestávají tát a své vzezření měnit
a v obrysy jakýchkoli se obracet podob.

Také se stává, že právě bezmračné nebe,
než by ses nadál, se najednou ošklivě zkalí,
jako by z Acherontu se mrákoty zvedly
všecky a veliký prostor by postlaly nebi;
takovou temnou nocí je zatáhnou mraky
a černá škraboška Děsu se nahoře šklebí —
a toho jak mizivá část je obrázek oblak,
nikdo neumí říci a vyložit slovy.

NYNÍ, JAK SNADNO a rychle se obrázky rodí
a plynule s věcí kloužou a sloupnuty plovou

.....
Povrch věcí má vždycky sdostatek látky,
kterou by pustil. Ta projde skrz některé věci,
jako je šat; ale najde-li drsnatý kámen
či hmotu rozličných dřev, pak se třepí a trhá
a obrázek ani jeden z ní nemůže vzejít.
A teď jí lesklého něco a hustého nastav,
zrcadlo hlavně, a všechno dopadne jinak:
nemůže skrz, jako plátnem, a také se o nic
nepotrhá, je celá: to dělá ta hladkost.
Z lesklých ploch se obrázky proto jen hrnou.

Kterou věc se ti zachce, tu kdykoli naráz
postav před zrcadlo: a hned je tu obraz;
to tenoučké roušky a jemné podoby věcí
s povrchu jejich těla se plynule linou.
Množství snímků se zrodí v mizivém čase;
právem se tedy praví, že vznikají rychle.
Jako když slunce tak rychle záplavu světla
vyšle, že naráz je všechno paprsků plno:
podobným způsobem musí i z předmětů tryskat
v mizivém zlomečku času ty obrázky věcí
bohatě, rozličně, zevšad a na všechny strany;
vždyť ať kamkoli chceš to zrcadlo stočíš,
všecko ti v téže barvě a podobě vrátí.

NYNÍ O TOM, JAK RYCHLE se obrázky nesou,
jaké pohyblivosti se plovouce vzduchem
těší, jak velký kus cesty urazí v mžiku,
ať kamkoli každý jiným se vrtochem vrhá,
tě poučí verše spíš libozvučné než hojné;
i krátká labutí píseň je lepší než skřeky,
jež metají jeřábi do mračen jižního větru.

Předně vidíme sami, že rychlé je všecko, co je hladké a složeno z atomů drobných. Toho druhu je sluneční světlo a teplo, protože obé se skládá z maličkých prvků, které prostorou vzduchu si chvátají chutě jak za mincí mince a strkány nárazy v týle; paprsek za paprskem se hrne a světlo ponouká světlo, jak vola vůl podél oje. Proto jistě i obrázky na stejný způsob dovedou zdolat až k nevíře veliký prostor za drobet času — vždyť za prvé pramalý popud odzadu stačí a už je strká a tlačí dále a dále; tak perutnou rychlostí letí; za druhé tkáň má obrázek natolik tenkou, že dovede pronikat lehounko kdejakou věcí a takofka prosakovat skrz prostoru vzduchu.

Mimoto některé atomy metané zvnitřku a z hloubi věcí — tak především sluneční světlo a teplo — v mžiknutí oka, jak vidíme, sklouznou a po celé oblasti nebe se rozlijí rázem, proniknou moře a napojí zemi i blankyt. Jak asi poletí ty, jež čekají v čele, když se trhnou a nic jim neklade odpor? O to rychleji letí a jistě i dále, či ne? a dráhy se zhostí mnohokrát delší za tutéž dobu, co oblohu osvětlí slunce.

Příkladem nad jiné věrným, jak rychle a hbitě obrázky předmětů letí, je patrně toto: když pod širé nebe se postaví za hvězdné noci v nádobě lesklá voda, tu sršící jaseň souhvězdí kosmu se objeví v hladině naráz.

Už tedy vidíš, v jak kratičké době se z říše éteru snese ten obrázek do končin země?

OPĚT A OPĚT jsou vrhána tělíška z těles, do očí bijí a dráždí zrak; to mi uznáš. Z určitých látek se napořád linou i vůně, od řeky chlad a ze slunce teplo a příboj od mořských vln, jenž podmilá pobřežní hráze, letíce vzduchem se netrhnou rozličné hlasy; konečně do úst nám vnikne chuť slané vody, když meškáme poblíž moře, a hořkost, když zblízka přihlížíme, jak někdo plyněk míří. Takovým proudem se ze všech předmětů řinou částky a na všechny strany se odevšad šíří; neznají žádného klidu či oddychu v toku, protože vnímáme stále a všecko lze vždycky vidět i čichat a slyšet, kde se co ozve.

Mimoto jestliže potmě si ohmatáš rukou nějaký předmět a zjistíš, že je to tentýž, který jsi viděl za dne a v slunečním světle: pak působí příčina tatáž i na zrak i na hmat. Když tedy nahmatáš čtverec a poznáš ho potmě, kterápak napohled čtverhranná věc ti to padne do oka za dne než tohoto obrazce obraz? Příčina vidění tkví tedy v obrázcích těles a bez nich žádná věc se uvidět nedá.

Tak tedy to, čemu říkám obrázky těles, na všechny strany a zevšad se roznáší letem; my ale jedině okem se můžeme dívat a teprve tam, kam stočíme zornici, věci všechny tvarem a barvou ji udeří zpredu.

Jak daleko která věc je od nás, je možno vidět a rozeznat rovněž díky obrázku věci; ten když je vyslán, už začne strkat a tlačit na ten vzduch, co ho jest mezi věcí a okem, a tak ten vzduch nám celý proklouzne zrakem, panenky prosmýčí jaksí a proběhne jimi. Díky tomu můžeme vidět, jak daleko leží ta která věc; čím více vzduchu je hnáno do našich očí, čím táhlejší vánek je protře, v tím větší vzdálenosti ta každá věc leží. Arci to všechno se děje nesmírně rychle: že spatříme předmět i to, jak je daleko od nás.

Při těchto věcech se tomu nikterak nedív, proč obrázky, které nám do očí bijí, se vidět nedají samy a spatříme samotné věci. Také vítr když člověka povlovně tepe či ostrý ho protkne mráz, tu částčku větru necítí každou zvlášť, ani jehličku mrazu; spíš celek a úhrn a po těle podobný pocit, jako by nějaká věc na ně sázela rány a svou hmotu mu dávala pocítit zevně. Mimoto na holý kámen když poklepeš prstem, jen jeho vrchní vrstvy a barvy se dotkneš; té však necítíš hmatem; ten postřehne pouze, kterak je kámen skrznaskrz ve vnitřku tvrdý.

POSLOUCHEJ NYNÍ, proč obraz je v zrcadle vidět až vzadu za ním; vždyť jistě ho vidíme v hloubce. Podobně vidáme skutečné předměty venku, když otevřenými dveřmi se naskytne průhled na řadu věcí venku, ač sedíme doma: ten pohled je způsoben dvojným a dvojitým vzduchem. Nejdříve spatříme vzduch mezi námi a dveřmi,

za ním je veřej vpravo a nalevo druhá, potom nám provanou zrak ještě paprsky zvenčí i další vzduch, a co skutečně vidíme venku.

Obrázek zrcadla stejně: když vymrštěn z plochy putuje k našemu zraku, hned strká a tlačí na ten vzduch mezi sebou a zornicí oka, takže ho můžeme vnímat už celý a dříve než zrcadlo samo; leč jakmile zpozorujeme i ono, dorazí k němu už obrázek od nás, vyslaný z nás, a odražen do našich očí se vrací, jiný vzduch zase před sebou tlačí, kterého my si všimneme dříve než jeho; proto se zdá, že je zrcadlu daleko v zádech. Proto dím opět a opět: nedív se tomu, věcem, jichž obraz se z plochy zrcadla vrací, protože obé je dílem dvojího vzduchu.

Nyní dej pozor, jak v zrcadle našeho těla pravá část se ukáže vlevo: to proto, že obrázek na jeho plochu když vymrštěn vletí, neobrací se stejný: on nazpátek rovnou se odráží tak, jako na prkno anebo pilíř když přitiskneš — dříve než uschne — sádrouvu masku;

ta na čelné straně svou podobu podrží správně a přitlačením svůj protější vytvoří otisk; avšak to oko, jež měla škraboška vpravo, je nyní vlevo a vpravo je naopak levé.

Podobu může i zrcadlo zrcadlu předat, takže až pětkrát či šestkrát se objeví obraz. Cokoli dům ve svých vnitřních prostorách skrývá, ať je to sebedále a schováno za roh,

to všecko klikatou drahou lze vyvolat z krytu,
a co je v bytě, skrz několik zrcadel zhlédnout.
Z plochy na plochu světly se promítá obraz,
pravá půle se opět ukáže vlevo,
odtud se otočí nazpět a zase je vpravo.

Dokonce všecka ta zrcadla s postranicemi,
zakřivenými jak boky lidského těla,
v poloze správné nám vracejí obraz: to proto,
že z jednoho zrcadla na druhé přeletí snímek
a potom se dostane k nám už odražen dvakrát;
nebo se otočí cestou, že točitá plocha
obrázek učí se obracet ve směru k očím.

Dále bys řekl, že chodí ty obrazy s námi,
stejně našlapují a zvedají ruce;
vždyť jestliže z některé strany se zrcadlu schováš,
obrázky v mžiku se odtamtud přestanou vracet;
je to přírodní nutnost, že všecko se musí
od věcí vracet a odrážet ve stejném úhlu.

LESKLÝCH VĚCÍ se chrání a varuje oko.

Oslepne ten, kdo se do slunce upřeně dívá,
protože síla slunce je velká a z výšin
obrázky jeho se řítí povětřím čistým,
a jakmile udeří v zrak, jeho tkanivo kazí.
Ostatně ostré světlo ho ožehne často
každé, vždyť v sobě má mnoho semínek ohně,
jež vnikají v oko a tím mu působí bolest.

Žloutenkou postiženým se všecko zdá žluté,
protože z jejich těla se v hojnosti řinou
tělíska žlutí vstříc obrázkům věcí; té žluti

je konečně vmíšeno množství i do jejich očí
a jejím dotykem všecko se zbarvuje žlutě.

To, co je osvětleno, lze vidět i ze tmy,
protože bližší vzduch, ten temný a černý,
přijde první a obsadí otvory očí;
vzápětí za ním jde druhý, jasný a světlý,
jenž jaksi očistí oči a tamtoho vzduchu
černé rozptýlí stíny, jsa hbitější značně,
účinnější a z atomů o mnoho menších.
Jakmile průlínou oční ti naplní světlem
a otevře cesty, jež prve zabralo temno,
vzápětí za ním se nesou obrázky věcí
a dráždí zrak, aby na světle předměty spatřil.
Naopak ze světla do tmy je nemožno vidět,
neboť ten tmavý vzduch, co přijde až druhý,
je hustší a zrakové dráhy tak naplní všecky,
že je až zatarasí a od žádné věci
vržený snímek už nemůže putovat okem.

ČASTO SE STÁVÁ, že hranaté hradební věže

viděny z dálky se zdají oblé; to proto,
že každý úhel se jeví na dálku tupý —
či lépe, vůbec ho není vidět a úder,
jež vyslal k oku, se ztratí a nedojde cíle;
vždyť kdykoli obrázky plovou skrz prostory vzduchu,
vzduch do nich bije a bije a činí je mdlými.
Každý úhel se proto vymyká smyslu
a soustruhem vykroužené ti případnou kvádry —
ať jinak než válce pravé a viděné zblízka:
jsou jim podobny trochu, jak nějaký nástin.

Na slunci vídáš, jak vlastní stín je ti v patách
a suna se napodobuje každý tvůj posun —

vskutku-li světla zbavený vzduch může kráčet
a lidský pohyb i chůzi napodobovat.
Není to nic než vzduch, vzduch zbavený světla,
to, co my jsme si zvykli nazývat stínem.
Jak jinak: vždyť s půdy se ztrácí sluneční světlo
postupně všude tam, kam nás zanesou nohy,
a na to místo, odkud jsme ušli, se vrací.
Proto se zdá, že sotva jsme vytáhli paty,
jeden jediný stín se nám na paty věší.
Ze světla paprsky nové a nové se hrnou
a dřívější hynou, jak ohněm strávená vlna.
Proto země tak lehko pozbude světla
a zas je ho plna a černé stíny si setře.

Přesto nepřipouštíme, že oko se klame.
Ono jen vidí, že v některém místě je světlo
a jinde stín; leč zdali se stěhuje z místa
vždy jeden a týž a jsou-li ty paprsky tytéž,
či spíše se děje to, co jsme popsali výše:
to rozeznat umí a musí až důmysl ducha,
podstaty věci se oči nemohou zmocnit;
omyly ducha mi tedy nesváděj na zrak!

Jestliže vypluješ s lodí, máš dojem, že stojí,
že okolo pluje ta, která zůstala v doku;
vidíš utíkat k zádi i vrchy a pláně,
jež plavidlo hnané veslem či plachtami míjí.
Všecky hvězdy jak přibíty na nebes bání
jsou zdánlivě v klidu — a všecky jsou ve věčném reji:
vyjdou a navštíví znovu svůj daleký západ,
změřivše celé nebe svým zářivým tělem.
Stejně se bez hnutí zdá i slunce a luna
na strážní stát — a zkušenost praví, že běží.

Mezi mysy, jež z mořské úžiny strmí,
pro celá loďstva se otvírá široký průliv,
a přece z dálky jsou srostlé v jedinou výspu.

Točit se dvůr a sloupy dokola tančit
vidí dítě, když samo se přestane točit,
dokonce tolik, že uvěří stěží, že celé
stavení na ně co nevidět nehrozí spadnout.

Jakmile v třepení červánků růžové slunce
se začne do výše zvedat a nad hory stoupat,
tu se ti zdá, že těch hor se horoucím ohněm
zblízka dotýká samo; jsou vzdáleny od nás,
jen co bys dostřelil šípem tak dvoutisíckrát
nebo co pětsetkrát bys oštěpem hodil —
a mezi nimi a sluncem je nezměrné moře,
hladina prostřená pod valnou nebeskou klenbou,
mezi nimi a sluncem je na tisíce zemí,
kde sídlí rozliční lidé i plemena šelem.

Dešťová kaluž, ne hlubší jednoho palce,
v šterku na vozovce a ve škvíře dlažby
pod zemi průhled ti otevře hluboký průzev,
jako je země a nebes vysoký průzev;
celé nebe i mračna uvidíš dole
i tělesa podivně skrytá v tom podzemním nebi.

Jestliže ohnivý oř ti uprostřed řeky
zůstane stát a ty do vln bystrého toku
shlédneš, tu uzříš, jak koně to unášejí napříč
a strká rychle a proti proudu, ač stojí;
pak odtrhne od vody oči, kam chceš, a tu spatříš,
že na stejný způsob je hnáno a uplývá všecko.

Na stěnách rovnoběžných je sroubeno loubí,
 stojí a stejné sloupy je navěky nesou;
 z jednoho konce je zhlédneš po celé délce;
 nicméně v jehlan a špiči se povlovně zúží,
 s podlahou splyne strop a pravý bok s levým,
 až nakonec všecko se stáhne v nejasnou špiči.

Mořeplavcům se zdává, že sluneční záře
 vstává z vody, že do ní se vrací a skrývá;
 vždyť oni nevidí nic než vlny a nebe —
 chraň se však bludu, že smysly se napořád klamou!
 Kdo nezná moře, ten v přístavu uvidí kotvit
 lodi chromé a s vazy zpřelámanými,
 neboť celý kus vesla, jenž vyčnívá z moře,
 je rovný a rovné je rovněž kormidlo svrchu;
 co je však ponořeno, to jako by zlomil
 a pokroutil vše; to se vrací nahoru naznak
 a ohnuto bezmála po vodním zrcadle plove.

Průzračná mračna když vítr po nebi honí
 za noční doby, tu jako by zářivé hvězdy
 plynuly proti mrakům a spěchaly přes ně
 docela jiným směrem, než skutečně běží.

Jestliže odzdola prst si na jedno oko
 přitiskneme, tu jakoby v šálení smyslů
 spatříme všechny věci kol dokola dvakrát:
 dvojí plamen se rozvíje na knotu lampy,
 po celém bytě se nábytek ukáže dvojmo,
 i se dvěma hlavami lidí a o dvojím těle.

Když údy spánek nám v sladké dřímotě spoutá
 a celé tělo si hová v hlubokém klidu,
 zdá se nám přece, že bdíme a hýbeme údy;

za černé noci sníme, že vidíme slunce
 a denní světlo, ba ve čtyřech sevření stěnách
 chvátáme pod jiné nebe a k jinému moři,
 horám a řekám a pěšky kráčíme krajem;
 ač kolkolem noc a mlčení panuje přísné,
 slyšíme hlasy a mlčíce odpovídáme.

PODOBNÝCH PODIVNÝCH ÚKAZŮ vidíme mnoho
 a každý by chtěl naší vírou ve smysly otřást —
 marně, protože nejvíc je těch, co nás klamou
 jen pro to, co přidáme sami, domnění ducha,
 majíce za berný vjem, co nevnímal smysl.
 Nic není těžší než rozeznat viděné věci
 od nejistých, jež duch si přimyslí v mžiku.

Prý se neví nic; kdo to tvrdí, ten neví,
 jak to ví; vždyť nic, jak se přiznává, neví.
 S takovým tvorem se tedy nehodlám hádat,
 jenž na své šlépěje vlastní se postavil hlavou.
 Pripusťme však, že to ví, a teď se ho ptejme,
 když neviděl v světě co živ ani za nehet pravdy,
 odkud ví, co je nevědět, odkud, co vědět,
 co mu ponětí pravdy a nepravdy dalo,
 jak zjistil, že jisté se liší od nejistého!
 Shledáš, že pojem pravdy se původně získal
 od vlastních smyslů a smysly že vyvrátit nelze.
 Vždyť větší víra se musí přikládat tomu,
 co nepravdu pravdou je schopno přemoci samo.
 A potom, co víry je hodno více než smysly?
 Což soud bude schopen, když z klamného počítku
 proti nim svědčit — soud vzhází z počítku celý!
 Lžou-li smysly, i každý soud bude mylný.

Mohou uši snad opravit oči, hmat uši?
 A bude ten hmat snad usvědčen chutí a ústy,
 či budou ho vyvracet nozdry a oči ho hájit?
 Nikoli, každé čidlo má působnost zvláštní
 a svoji úlohu vlastní; a k tomu je nutno
 vnímat zvlášť, co je měkké a chladné a hořké,
 a vidět odděleně i rozličné barvy,
 jež mají věci, a vše, co souvisí s barvou;
 v ústech se znamená chuť, a vůně i zvuky
 cestu si jinudy razí; tož nezbytně uznej,
 že jedněmi smysly se nedají vyvrátit druhé.
 Ani sám sebe by nemohl opravit žádný,
 protože vždy bude stejně důvěry hoden.
 Je pravdivé všecko, co kdykoli postřehly smysly.

Pakliže nebude schopen to rozuzlit rozum,
 proč věci, hranaté zblízka, jsou na dálku oblé:
 přece, kdo příčinu neví, ten učiní lépe,
 jestliže vysvětlí obě ty podoby chybně,
 než kdyby zahodil to, co je nad slunce jasné,
 prvotní jistotu rušil a dočista zviklal
 základy, o něž se opírá žití i bytí.
 Nebyl by konec jen veškeré vědě: sám život
 by padl v ráz, kdybys věřit si netroufal smyslům,
 kdybys neuhnul srázům a podobným místům,
 kterých je třeba se stříci, a nehledal opak.
 Tedy to vojsko slov, to mi věř, to je marné
 celé, jež proti smyslům si sešikovali.

Na stavbě též, je-li tesařské pravítko křivé
 a krokvice špatná se odklání od pravé míry
 a olovnice jde třebas jen o vlásek šikmo:
 celá pak bude chybná a nahnutá stavba,
 schýlena na tvář i naznak, bez ladu skladu,

na spadnutí, ba budova opravdu spadne,
 jakmile základní míry jí zradí a selžou.
 Tak i tvůj života běh by byl špatný a chybný,
 klamou-li smysly; vždyť s nimi stojí a padá.

OSTATNÍ SMYSLY jak vnímají každý to svoje,
 o tom teď zbývá jen nikterak složitý výklad.

Předně slyšíme hlas a všeliké zvuky,
 jichž látka donikne k uchu a dotkne se sluchu.
 Je nutno přiznat, že hlas je v podstatě hmotný,
 i zvuk; to proto, že působí na naše čidla.
 Mimoto hlas nás nejednou v hrtanu škrábe
 a křik, který vydáváme, nám zdršňuje hrdlo.
 Jakmile tělíška hlasu se k odchodu zvednou
 po úzké cestě ven, a to ve větším počtu,
 snadno se brána úst tím návaem drásá.

Je tedy jisto, že hlas i slova jsou v jádře
 z tělísek hmoty, a proto mohou i škrábat.
 Také víš dobře, co ubude člověku hmoty,
 co ubere nervů a sil, když nepřetržitě
 musí řečnit až do tmy a do černé noci
 od té chvíle, kdy třpytná jitřenka vyšla,
 obzvláště je-li nucen co nejvíce křičet.
 Nezbytně tedy hlas je v podstatě hmotný;
 vždyť ztrácí své hmoty část, kdo se namluví mnoho.

Drsný hlas je dílem drsnatých prvků,
 sladký hlas je vyvolán sladkými prvky.
 Tělíška stejného tvaru se nelinou k uchu,
 když z důstojné žesti to hučí hlubokým zvukem
 a z píšťaly sípavý hvízd jí v odvetu vřískne
 a z helikonských zahrad už žalostným hlasem
 začnou labutě pět své líbezné nářky.

Když tyto zvuky se derou z našeho nitra
a ústy se hrnou ven tou nejkratší cestou,
jazyk, umělec slova, je článkuje hbitě
a zčásti jim dávají tvar i posuny pysků.
Jestliže člověk je poblíž onoho místa,
odkud přichází hlas, tu zaslechne jasně
i samotná slova a rozezná příslušné hlásky,
neb tentýž zůstane tvar i podoba zvuku.
Pakli je od mluvícího už dále než třeba,
dlouhou vzdušnou poutí se zkomolí slova
nutně a hlas, než povětrím projde, se zmate.
Potom se stává, že sice slyšíme zvuky,
ale významu slov už nerozeznáme;
tak velice mluvu zmate a zatemní dálka.

Jediné slovo, jež hlasatel vypustí ze rtů,
zpravidla všemu lidu se dostane k uchu.
Tudíž se jediný hlas ještě ve mnoho hlasů
najednou štěpí, vždyť do mnoha bolteů se dělí,
zpečetiv slova tvar i zřetelné znění.
Leč zvuků část, která nevnikne do ucha přímo,
přeletí, hyne a vzduchem se rozlila marně;
některá část se jich odrazí od tvrdé hmoty
a šalebným obrazem slova se ozývá znova.

Vidíš-li do toho dobře, pak vyložíš hladce
sobě i druhým, proč v pustině vracejí skály
slova ve stejném tvaru a v pořádku stejném,
když hledáme hluboko v lesích své zbloudilé druhy
a rozptýlené je voláme velikým hlasem.
Šestkrát i sedmkrát skála mi vrátila slovo
zvolané jednou; sráz je podával srázu,
takže znovu a znovu se vracely zvuky.

V takových místech prý bydlí faunové, nymfy
a satyři kozonozi; tak bájí a tvrdí
tamější lid; jejich noční reje a křiky,
šprýmy a hry prý ruší hluboké ticho;
je slychat i zvuky strun a lahodné lkání,
jež zpívá a vydává flétna zpod tisknoucích prstů,
a selský lid i z dálky rozpozná Pana,
když třepaje chvojovým věncem své zvířecí hlavy
našpulí pysky a fouká v otvory třtiny,
bez konce loudě z té lesní píšťaly píseň.
Oni i jiné duchy a strašidla líčí,
aby se jejich kraj tak opuštěn nezdál
a bohů prázdný; i chlubí se v rozprávkách divy,
anebo mají i pohnutku jinou; vždyť celý
lidský rod má náramně dychtivé uši.

Dále: to není div, že skrz taková místa,
skrz která věc ani zřejmou nevidí oko,
těmi se dostanou zvuky a dotknou se sluchu.
Za zavřenými dveřmi je rozhovor slyšet;
hlas se totiž skrz klikaté průliny nese
neporušen, což nemůže obrázek věci;
ten se trhá, když nejde rovnými póry,
jaké má sklo, jímž každý obrázek projde.

Mimoto hlas se dělí na všechny strany;
z jedněch se rodí druhé, jak jeden se jednou
rozskočí mnohonásob; jak ohňová jiskra,
která se drobí co chvíli ve svoje jiskry.
Proto i odlehlé kouty se hlaholem plní,
všecko se dokola zvlíná a rozlehne zvukem.

Naopak obrázky putují po přímé dráze,
jakmile vzletí, a proto se nemůže nikdo

dívat skrz zeď, ač hovor za stěnou slyší.
Přesto i zvuk se na cestě domovním zdívem
zmate a potměšlý se dostane k uchu
a nejednou spíše hluk nežli slova je slyšet.

TO, ČÍM CÍTÍME CHUŤ, totiž jazyk a patro,
to už chce práce a důmyslu maličko více.
V ústech cítíme chuť, když kousáme sousto,
jaksi je lisující jak nasátou houbu,
kterou do ruky vezmeš a tiskneš a ždímáš.
Všecka ta šťáva se rozteče v průliny patra
a v řídkou jazyčnou tkáň skrze klikaté chodby.
Pakli ta sáknoucí šťáva je z tělísek hladkých,
je na dotek libá a příjemně pohladí celý
slinami zalitý sklípek i s jazykem vprostřed;
naopak prvky, jež mají drsnatý povrch,
uvolněny jen dráždí a drásají smysl.

Chuťová rozkoš se cítí v rozmezí patra;
jakmile lahůdka dolů se hltanem sveze
a vsakuje do všech údů, je požitku konec.
Jakou stravou se živíš, je úplně jedno,
jenom když můžeš to snědené strávit a rozdat
svým údům a správně si v žaludku udržet vlhko.

Jedno a totéž však chutná každému jinak;
proč tentýž pokrm je jednomu odporně hořký
a druhému sladký jak med, to vyložím nyní.
Ba v té věci je takový hluboký rozdíl,
že co je pro jedny jídlem, je pro druhé jedem;
jistý had, když člověk na něho plivne,
pojde a sám si bolest uštknutím zkrátí.
Pro lidi čemeřice je smrtelným jedem,

nicméně po ní kozy a křepelky tloustnou.

Chceš-li vědět, proč děje se tak a ne jinak,
musíš si vzpomenout nejdřív, co stojí už výše,
že v rozličných věcech se skrývají smíšené prvky.
Dále že zvířata všecka, jež shánějí pokrm,
se navenek navzájem liší a odrůdě každé
jiné obrysy vnější jsou vlastní; a proto
jsou z rozličných prvků a ty jsou různého tvaru.
Leč prvky dělí i vzdálenost; proto se různí
i jejich rozstup a škvíry, tak řečené póry,
běžící všemi údy i ústy a patrem;
jednou jsou tedy užší a podruhé širší,
u jedněch o třech a u druhých o čtyřech hranách,
někdy jsou mnohoúhlé a mnoho je oblých.
Jak toho žádá pohyb a podoba prvků,
úměrně tomu se liší i podoba průlin
a při jiné tkáni prvků jsou jiné i póry.
Chutná-li jedněm to, co je pro druhé hořké,
pak musí těm prvním ta nejhladší tělíska klouzat
pohotově a hladce skrz průliny patra;
naopak těm, jimž totéž jídlo je hořké,
vnikají do hrdla drsnatá tělíska s ostny.

Podle toho si všecko rozuzlíš lehko.
Když z přebytku žluči si zimnici užene člověk
či upadne pro něco jiného v nějakou nemoc,
jeho tělo se octne v úplném zmatku
a ze svých ložisek jinam se vyšinou prvky;
pak atomy ony, jež dříve hověly smyslu,
mu nehoví nyní a vyhovují mu jiné,
jež při polknutí by mohly chutnat i hořce.
V medové chuti je totiž smíšeno obé,
jak jsem dříve už nejednou dovodil výše.

NYNÍ TI POVÍM, jak působí přenáší vůně
na naše nozdry. Je jistě přemnoho látek,
odkud se rozličné vůně vlní a valí
a valem se linou a trousí a tryskají všady;
jenomže pro každé zvíře je příhodná jiná,
o jiném útvaru prvků. I z veliké dálky
voníci med skrz vánky přiláká včely
a mršina supy; kam vysokou paznehty nesly,
z řetězu puštěná smečka tam zavede lovce
a lidský pach už zdaleka vnímala napřed
k záchraně hradu i Říma bělostná husa.
Každému jiná vůně je dána a vábí
ho k pici, a černému jedu mu velí se vyhnout
a právě v tom je záchova zvířecích druhů.

Tedy každá z těch vůní, jež vzněcují chřípí,
urazí vzdálenost jinou, ta delší, ta kratší;
žádná však neurazí tak velikou dálku
jako zvuk nebo hlas, či dokonce znaky,
jež udeří v zornici oka a působí na zrak.
Bloudí, pomalu plyne a rychleji hyne,
do vanu vzduchu se zvolna a povolně tratíc,
protože látka jí vysílá těžko a z nitra;
vůně se linou a vinou až z hlubiny věcí;
to plyne z toho, že všecko, co rozlomíš, voní
více, i to, co utřeš či rozrušíš ohněm.
Patrně vůně je složena z tělísek hrubších
nežli hlas, ježto nemůže kamennou stěnou,
skrz kterou hlas i zvuk se dostanou běžně.
Však i to místo a věc, odkud vyvěrá vůně,
jak víš, tak docela snadno se vypátrat nedá.
Rozběh vůně, jak bloudí v povětří, stydne,
ta z věcí zvěst už nedojde zatepla k čichu.
Proto i ohaří bloudí a hledají stopy.

Nicméně tak tomu není jen s chutí a vůní;
podobně ani barvy a podoby věcí
nepřicházejí všechny vhod každému oku;
některé spatřeny dráždí víc jedny než druhé.
Dokonce ptáka, jenž noc svými křídlyma plaší
a jasným hlasem si zvykl denici volat,
draví králové pouště zas nemohou vystát
a vidět ho tváří v tvář; oni na místě prchnou.
V kohoutím těle jsou patrně jakési prvky,
jež jakmile zvenčí jsou vstřeleny do lvova oka,
bodají do zřítelnic a působí bolest
tak prudkou, že snést ji nemůže zvířivé zvíře.
Naopak pro lidské panenky škodlivé nejsou,
buďto že nemohou dovnitř — anebo, když přece
do oka vniknou, zas lehounko vyjdou, a tudíž,
když nepobudou, už nemohou ublížit zraku.]

NYNÍ SI VYSLECHNI STRUČNĚ, co vzrušuje ducha
a odkud se berou věci, co na myslí tanou.
Především ze všech stran se obrázky nesou
bohatě, rozličně, zevšad a na všechny strany
a na setkání se na sebe v povětří lepí;
jsou jemné jak pavoučí vlákna či lupínky zlata.
Ba jejich tkáň je ještě o mnoho tenčí
nežli u těch, jež působí na čiv oka,
neboť se derou až v průliny těla a uvnitř
jemninkou ducha tkáň a obraznost dráždí.

Potom přízračné psy jako Kerber, i Skyllý
a kentaurý vidíme v duchu, i podoby oněch,
kteří jsou mrtvi a do země složili kosti —
protože všemožné obrázky po světě bloudí:
ve vzduchu přímo se rodí některé samy,
z předmětů rozmanitých se vzdalují druhé

a jiné vzniknou, když takové podoby splynou.
Představa kentaura nevzniká z živého tvora,
taková bytost přec nebyla na světě nikdy;
to se jen obrázek koně a člověka střetnou
náhodou pouhou — viz výše — a spojí se snadno
díky své útlé stavbě a teninké tkáni.

Stejně se rodí i ostatní podobná zdání.
Obrázky létají hbitě a rychlostí značnou,
jak jsi už slyšel, a jeden jediný dotek
útlého obrázku zburecuje našeho ducha:
i mysl sama je úžasně hybná a jemná.
A toto popsané dění si ověříš lehko:
pokud je stejné to, co vidíme v duchu,
a to, co okem, pak vzniká obojí stejně.

Ježto už víš, že kdykoli zornici vzruší
například obrázek lva, pak toho lva vidím:
chápeš, že na týž způsob se vzruší i mysl
obrázkem lva a těch věcí, jež spatřuje stejně
jak oko, o nic méně, jen v podobě tenčí.

Stejně se děje, když k spánku uložíš údy:
mysl je vzhůru, jen snímky vzrušují ducha
jedny a tytéž, co dřív ho dráždily v bdění —
a to tak mocně, že s jistotou vidíme mrtvé,
už pokryté hlinou a vyňaté ze středu živých.
To je přirozené a nezbytné dění,
protože smysly jak svázány odpočívají
a nemohou vyvracet nepravdu vnímanou pravdou.
Mimoto mlčí i paměť, zemdlena spánkem,
a nenamítá, že smrt a Morana dávno
skosila toho, kdo myslí se ukázal živý.

A ještě: žádný div, že se obrázky hýbou
a patřičně zvedají ruce i ostatní údy.
Tak si počíná vskutku ta vidina ve snu.
Kdykoli obrázek zajde a nastoupí druhý
v jiné poloze, zdá se, že prvý se pohnul;
to se však děje, jak zřejmo, rychlostí blesku;
tak velká je jejich hbitost a v každíčkém zlomku
času, jež si lze myslet, i zásoba věcí
a zásoba částic, že na to na všecko stačí.

NA MNOHO VĚCÍ se tady lze tázat a mnoho
vysvětlovat, když chceme mít úplně jasno.

Předně se ptáme, proč mysl si dovede myslet
obratem zrovna to všecko, co člověku libo.
Stojí snad obrázky v pozoru před naší vůlí,
a jakmile se nám zlíbí, už vyskočí obraz
moře, či libo-li, země a dokonce nebe?
Hromady lidu či průvod, hostiny, bitvy,
to všecko nám příroda stvoří a schystá dle přání?
Zvláště když v jediném kraji a na témže místě
každá duše má představy docela jiné.

A co ta věc, že vidíme obrázky ve snu
plynule chodit a vládnout pažemi vláčně,
měkce spouštět vpřed vždy pravou či levou
a pohyb opakovat vždy příslušnou nohou?
Umějí chodit a jsou to cvičené loutky,
aby v hluboké noci nám divadlo hrály?

Či je to tak, že nejkratší doba nám známá,
za kterou totiž lze jedinou vyslovit hlášku,
má v sobě četné chvílky, jen rozumu zjevné?
Proto jsou všady a v každém zlomečku času

v záloze obrázky každé a v pohotovosti.
Tak velká je jejich lbitost a zásoba věcí.
Kdykoli snímek zajde a nastoupí druhý
v jiné poloze, zdá se, že prvý se pohnul.

Jsou však jemné, a proto jsou patrný jasně
duchu jen ty, k nimž pozornost upne; ty druhé
jdou nazmar všecky krom těch, jež je sledovat hotov.
A na ně se chystá tak, že čeká, že spatří,
co obvykle následuje: a vidí to vskutku.
Což nevíš, jak oko se napnout a soustředit musí,
když nějaký drobný předmět si prohlížet začne?
A že jinak se nedá zřetelně vidět?
Poučit se však můžeš i z dostupných věcí,
že kdybys nedával pozor, by zůstaly mimo,
jako by po celý věk byly na konci světa;
jakýpak div, že duchu uklouzne všecko
mimo ty věci, jež sám je připraven vidět?
Z drobných známek si spřádáme veliké věci
navíc a do sítě klamu se chytáme sami.

Někdy se stane, že obrázek stejného druhu
už v záloze není; pak to, co bylo dřív ženou,
nám takorčka pod rukama se promění v muže
či v osobu jiného vzhledu a jiného věku.
To způsobil — nediv se — spánek a zapomenutí.

TADY SE URČITÉ CHYBY hled' vystříhat pilně,
je to nutné, a varuj se bedlivě bludu:
ne abys myslel, že svítlna oka je k tomu
stvořena, abys viděl; že stehna a lýtka,
ty sloupy na patce plosky, se hýbají v kloubech,
abychom dlouhými kroky se procházet mohli,
nebo že k mohutným plecům jsou připjaty paže

a z obou stran nám jsou dány pomocné ruce,
aby robily vše, čeho k životu třeba!
Všecko, co v tento smysl bys vykládat slyšel,
je převrácené a obrací naruby pravdu.
V těle nevzniklo nic, aby sloužilo lidem,
nýbrž to, co vzniklo, je člověku k službám.

Dokavad nevznikly oči, tak nebylo vidět
a mluva nezněla dřív, než se utvořil jazyk;
naopak, nad řeč je jazyk o mnoho starší,
nežli byl slyšen zvuk, už byly tu uši,
ba o mnoho dřív, a konečně veškeré údy,
než se jich užívat začlo, už hotovy byly;
tož pro tento cíl a službu nemohly narůst.

Naproti tomu rvačky a boje a bitvy,
zkrvavování údů a drásání těla
bylo už běžné, když lesklé vzletěly střely,
a příroda přiměla lidi se před ranou chránit
dříve, než levice štítem ho ukryla umně.
Arci i zvyk přát spánku umdlelým údům
je o mnoho starší než měkce vystlané lože
a žízeň tišili dřív, než vynašli číše.

Co vynašli pro užívání a pro život lidí,
o tom lze věřit, že vzniklo pro tento účel.
Jinak je tomu s tím vším, co dřív bylo samo
a čeho užitečnost se poznala potom.
Toho druhu jsou především čidla a údy;
proto dím opět a opět: ne abys myslil,
že mohly být stvořeny pro nás a pro naše dobro.

ANI TOMU SE NEDIV, že živoucí tělo
každé už od přirození se po pící pídí.

Kterak od věcí proudí a přechází prvky
na mnoho způsobů mnohé, už víš, ale nejvíc
ze živých těl: neb zde jimi otrásá pohyb,
mnoho jich vydýchá zvíře, když umdleno supá,
mnoho jich ztratí a vyvlačí v podobě potu.
Tím řidne tkáň a živoucí tělo se hroutí
od hlavy k patě a za tím jde vzápětí bolest.
Proto se přijímá pokrm, že podepře údy,
vstřebán obnoví síly a v údech i žilách
všudy přítomnou touhu se nasytit ztiší.

Také nápoj se rozejde na všechna místa,
jež chtějí vláhu; a četné atomy tepla,
které nahromaděny nás v žaludku pálí,
rozptýlí vypitý doušek a zdusí jak oheň,
aby ten suchý žár už nežehl tělo.
Takto tedy si splachuje dusivou žízeň
tělo a takto se sytí hladová žádost.

NYNÍ TI POVÍM, proč můžeme konat i kroky,
kdykoli chceme, čím to, že vládneme údy,
a čím se postrkuje to veliké břímě
našeho těla; dej pozor na každé slovo.

Pravím, že nejdřív se naskytnou našemu duchu
a ducha se dotknou už popsané obrázky chůze.
Nato se ozve vůle; vždyť nemůže nikdo
započít nic, když mysl nevidí napřed,
co chce; a co vidí, je obrázek žádané věci.

Když tedy duch se pohne tak, že si přeje
chodit a kráčet, dá popud pojednou duši,
vpletené v údy a články celého těla;
a není to těžké, vždyť obě je důvěrně spjata.

Ta zase pobídne tělo a takto se začne
znenáhla sunout a hýbat celá ta masa.
Navíc se přitom i rozpíná tělesná hmota
a vzduch, jak musí, jsa věčně v pohybu, proudem
do rozevřených štěrbin se lije a hrne,
pronikaje až k nejmenším částčkám těla.
Tedy tyto dvě věci to působí obě,
že tělo jak plavidlo vanem a vesly se suně.

Tady se netřeba divit, proč dovedou točit
tak maličká tělíska takovým velikým tělem
a obracet celou tu naši přetěžkou hmotu;
i vítr, tak jemný a z tenínky podstaty, žene
a mohutným úsilím pohání veliký koráb;
jím vládne jediná ruka i za rychlé plavby,
a kamkoli libo, ho jediné kormidlo stočí;
s pomocí kladek a hřidelů lehounko zvedne
a přeloží přemnohá přetěžká břemena jeřáb.

NA JAKÝ ZPŮSOB SVŮJ POKLID do údů spánek
roní a starostí zprošťuje ducha i srdce,
řeknou ti nyní mé verše spíš ladné než hojné:
i krátká labutí píseň je lepší než skřeky,
jež metají jeřábi do mračen jižního větru.
Naslouchej jemným uchem a vnímavým duchem;
ne abys tvrdil, že říkám nemožné věci,
couval a srdce chtěl zamykat před hlasem pravdy;
vina by byla tvoje, že neumíš vidět.

Usínáme, když mohutnost duše se tělem
rozutíká a část jí unikne mimo,
část se jí srazí a sesedne hlouběji dovnitř;
teprve tehdy nám ochabnou údy a umdlí.
Je totiž jisto, že naše smyslové vjemy

jsou dílem duše; a ty když podváže spánek,
musíme soudit, že duše je v zmatku a z těla
vyhnána ven — ne celá; sice by tělo
věčným chladem a smrtí už leželo ztuhlé.
Vždyť kdyby nezbyla v údech té duše už žádná
část jako v popelu oheň a zasutá jiskra,
z čeho se potom tak najednou po těle smysly
vzkřísí, jak ze skryté jiskry když vyskočí plamen?

Odkud se bere ten nový stav a proč duše
se ocitá v nepořádku a malátní tělo,
vyložím nyní: ty hled, ať nemluví marně!

Předně ta věc, že nezbytně na povrch těla,
jelikož vanoucí vzduch na ně dotírá těsně,
jenjen přší a sypou se z povětří rány;
proto i kdekterá bytost je pokryta kůží,
skořápkou, rohovinou či alespoň kůrou.
Tentýž vzduch však bičuje tělo i v nitru
tím, že ho vdechujeme a vydechujeme.
Je tedy tělo bito i uvnitř i zvenčí,
a protože drobnými chodbami putují rány
až k nejmenším částčkám těla a tělískům prvním,
údy se pozvolna hrouť a jakoby bortí:
to ložiska atomů ducha a tělísek těla
se octnou v nepoměru; pak duše se zčásti
vypudí ven a zčásti se skryje a schoulí,
ba i ta část, jež porůznu po těle zbývá,
v souhře spojitý pohyb už nemůže konat,
vždyť spoje a cesty jí příroda zatarasila.
Změnil se pohyb a do hloubky odešly smysly.
Není tu nic, co by mohlo podepřít údy,
chabne tělo a všechny články mu zemdlí,

padají paže i víčka, a třeba bys ležel,
zbavena sil ti kolena podklesávají.

Spát se ti chce i po jídle; rozváděn do žil
působí pokrm totéž co tělíska vzduchu.
Daleko nehlubší sen se ti vydaří tehdy,
usneš-li syt nebo znaven; velikou prací
zbiže a zmate se prvků obzvláště mnoho.
Tenkrát duše se uteče do větší houbky,
větší množství než jindy jí unikne na vzduch
a o to více se rozsype to, co je uvnitř.

ZÁLIBA, KTEROU KDO MÁ a se kterou srostl,
které před usnutím se věnuje dlouho
a upne na ni svou mysl nezvyklou měrou —
tataž věc ho zpravidla poutá i ve snu:
právník před soudem řeční a zákony píše,
velitel válčí a chvátá v bitevní vřavu,
námořník vede svůj odvěký se živly zápas
a mně se zdává, že napořád přírodu zkoumám,
a cokoli zjistím, to spisují mateřskou řečí.

I ostatní vědy či záliby zpravidla stejně
šalebně poutají ve spaní lidského ducha.
Kdokoli po řadu dní se věnuje pilně
návštěvě her a divadla, zpravidla shledá,
sotvaže svými smysly je přestane vnímat,
že ostatní průchody k mysli jsou nicméně volné
a těmi že tytéž snímky se dostanou dovnitř;
potom po řadu dní mu na oči chodí
tytéž, ba i když bdí, má dojem, že vidí
tanečnický, jak půvabně hýbají údy,
lahodný loutny hlas se mu do uší line

a mluva strun, i tytéž diváky vidí
a nádherou pestrou se třpytící hlediště celé.

Tak veliký vliv má zalíbení a láska
k věci a vše, co si jednou navykli konat
lidé, a nejenom ti: i všecko, co žije.
Vždyť i závodní koně, když ve stáji usnou,
přece se ve spaní potí a supou co chvíli,
ba napnou síly a sval, jak by pádili k palmě,
či zařičí tak, jak by před nimi závoru shodil.

Každou chvíli se v měkkém pelíšku pohnou
honicí psi a zatřepou ve spaní běhy,
začnou štěkat a čenichem do vzduchu větřit,
jak by se divoké na stopu dostali zrovna;
někdy se vzbudí a začnou pronásledovat
domnělou laň, kterou vidí před sebou prchat —
až to mámení střesou a přijdou zas k sobě.
Štěnátko roztomilá, co vyrostla v domě,
s chvěním se opět a opět vztyčují ze sna,
jako by viděla tváře a postavy cizích,
a oč bojovnější se honosí rasou,
tím rozhořčeněji si také ve spánku vedou.

Pestří ptáci se plaší a šumotem křídel
posvátné háje a ticho za noci ruší,
spatří-li v blahém spánku, jak za nimi letí
a útočí jestřábi pútek a potyček chtiví.

A lidský duch, jenž z mohutné činnosti plodí
mohutné činy, i ve snách dělává totéž:
král bojuje, upadá v zajetí, obléhá města
a křičí, jak by mu na tomtéž místě šlo o krk;
mnohý se v aréně bije a bolestně sténá,

jak by ho lev nebo pardál čelistmi drtil
a jeho ryk a lkání se rozlehne kolem.
Nejeden hovoří ve spaní o velkých věcech
a leckdo se takto už k vlastnímu zločinu přiznal.
Nejeden prožije smrt a jiný se zděsí,
jako by z vysokých skal se po hlavě řítíl
celou vahou; jen stěží se probere ze sna,
jako rozumu zbaven a zalitý potem.
K studánce čiré neb k řece si žíznivý sedne
a bezmála přes celé řečiště roztáhne ústa.
Spoutání spánkem se často vídají čisté,
jak nad nízkou nádobou šat nebo u louže zvednou,
a nahromaděné mokro jim vyhrkne z těla,
až peršan proslulé krásy se potřísní celý.

A JESTLIŽE NA VLNY MLADOSTI poprvé vpluje
símě, když dospělý věk je vytvoří v těle,
tu zvenčí ze všech těl k němu obrázky letí,
poslové sličné tváře a spanilé pleti;
ty semeny zduřelou schránku tak budí a dráždí,
že nejednou mohutným proudem se vylíje šťáva
jako při skutku samém a poskvrní oblek.

Símě, jak jsme už řekli, se probouzí v těle,
jakmile dospívání nám utuží údy.
Vždyť každou věc něco jiného dráždí a vzruší
a lidské z člověka símě jen člověčí síla.
Jakmile ona je vyslána z místa a vyjde,
putuje údy a články celého těla,
až do jistých okrásků čivstva se vdere a vlastní
plodivost ústrojí ve mžiku pobouří tělu.
Tím vzruchem semeno bobtná a ozve se touha
vylít je tam, kam hrozná se napřáhla vášeň,
a chce to tělo, jež mysl ranilo láskou.

Vždyť tělo se kácí v tu stranu, kde dostalo ránu,
tím směrem vystříkne krev, odkud bodnutí přišlo,
a je-li nepřítel blízko, mok rudý ho zbrodí;
tak i kdo Venušinou byl zasažen střelou,
třebaže chlapec ji vyslal podobný dívce,
či žena, již z celého těla se pramení touha —
odkud byl raněn, tam táhne, a do toho těla
v objetí mok svého těla s rozkoší vlévá,
neboť ten němý pud byl předtuchou slasti.

Tot' naše Venus a odtud má jméno i Amor,
z tohoto zdroje nám skanula do srdce krůpěj
milostné slasti — a nastaly mrazivé strasti.
Nejsi-li s milou, je s tebou přec její obraz
a její sladké jméno ti do uší zvoní.
Leč představám prchej a do ohně oleje nelij;
najdi si jinou a do toho prvního těla,
jež se ti naskytne, lij svoji zbytnělou štávu;
pro jednu jedinou lásku ji neuchovávej,
jistou bolest a trýzeň si za řadry nehřej!
Vřed se jitří a zažírá, když se ho šetří,
víc hořít chtějí a hoře hořkne den ze dne,
nechceš-li přebít svou ránu novými šípky
a levnými láskami předem ji ledakde léčit
či konečně převést své duševní pohyby jinam.

Neztrácí milostnou slast, kdo se varuje vášně,
naopak, rozkoše lásky si beztretně bere;
vždyť požitek čistší z ní mají určitě zdraví
než choří: v tu chvíli, kdy žena je konečně jejích,
vášniví milenci bloudí a zmatení tápou,
kam sáhnout a pohledět dřív, o tom nemají zdání.
Co chtěli, to tisknou tak těsně, až působí bolest,
často se ženě i zuby zahryznou do rtů

a celováním je drtí, neb rozkoše ryzí
se netkli a skrytý osten je nabádá zkrušit
to, co v nich živí tu vášně, ať je to co chce.
Leč během milkování jim ubírá útrap
Venus a lahodná slast začne hrubostí mírnit.

Myslí se totiž, že milencův žár může zhasit
jen totéž tělo, jež založilo ten požár.
Ze samé povahy věci však vyplývá opak:
jedině po této věci se hromadí v hrudi
tím žhavější žádost, čím více jsme jí už měli.
S jídlem a pitím je jinak; to vstupuje v údy,
v útrobě určitá místa si zabere hladce
a chtivost chleba a vína se ukojí lehko;
naopak z lidské líce a půvabné pleti
nevstřebá tělo nic než obrázky tenké
a ubohá touha je marně ze vzduchu lapá.
Jako když ve snu je žíznivý žádostiv doušku,
a nemaje nic, čím by zavlažil vypráhlé hrdlo,
jen k vidině vody se sklání, marně se pachtí
a čerpaje ze středu bohaté bystřiny žízni;
tak milence šálí i v lásce skrz vidiny Venus;
pohledem na holá těla ho nasytit nelze
a rukama nic si neurve z líbezných údů,
tápaje bezradně po celém ženině těle.

Když pak v objetí těsném své mladosti květy
začnou trhat a tělo už předvídá rozkoš
a když chce ženino lůno už Venuše osít:
dívce se k ní přimknou, až obojí sliny
i dech se smísí, a do rtů jí zaryjí zuby —
nadarmo, žádná jim odtud nekyne kořist,
aniž celým svým tělem jí do těla vniknou;
vždyť o to jim běží a o to se zřetelně snaží.

Ve vazbě milostné vášně pak vězí tak dlouho,
dokavad silou slasti jim nezemdlí údy.
Když se pak vybije vilnost, jež doutnala v čívech,
jen nakratičko se zastaví plamenná vášeň;
vrací se tentýž běs a posedlost stejná —
i zkoušejí znovu, jak dostat to, co by chtěli;
aniž naleznou lék, jak tu chorobu zdolat,
chřadnou na skrytý vřed a nevědí o něm.

Mímoto mrhají silami, trudí se k smrti
a tráví v područí cizího rozmaru život;
po zaměstnání je veta a pověst je vepsí,
tenčí se jmění a v drahé masti se mění,
střevíce ze Sikyónu se na nohou lesknou,
veliké smaragdy vrhají zelené světlo
ze zlatých obrub, je šatem pro všecko šarlat,
už ošumělý a prosáklý milostným potem.
Poctivý majetek předků se obrací v zboží
z Alindy, z Chiu a v přehozy, čelenky, čepce,
strojí se hry i hody s vzácnými chody,
poháry, vonidly, závěsy, festony, věnci —
nadarmo, ze středu slastí jak ze vřídla stoupá
jakási hořkost a dusí i uprostřed květin:
buďto že duši samu už svědomí hryže,
že žije v nečinnosti a topí se v bahně,
či milá že mlčí, ač pronesla dvojznačné slovo,
jež uvízne v oddaném srdci a páli jak oheň,
či má-li on dojem, že příliš očima hází,
po jiném hledí a na rtech má úsměvu zákmit.

Tolik zla s sebou nese vzájemná láska,
i nešťastnější; a je-li nešťastná, sirá —
i s očima zavřenýma ty trampoty vidíš,
jak neberou žádného konce, a jak jsem už řekl,

lépe je předem bdít a nedat se zlákat.
Stříci se tenat vášně a nedat se chytit
je lehčí než uniknout z léčky, v které už vězíš,
než zpřetrhat tuhá pouta a milostný svazek.
Přesto i ten, kdo uvízl v osidle zhouby,
může se spasit, jen není-li sám proti sobě
a je-li hotov si všimnout, co za kazy těla
i duše má ta, kterou miluje, kterou si vybral.
Neboť v lásce jsou lidé většinou slepí
a spatřují přednosti tam, kde jich opravdu není.
Proto je leckdy i šeredná, nepěkně roslá
předmětem lásky a těší se nemalé úctě.

Jedni se smějí druhým, jak škaredé slouží
lásce a ještě jim radí si Venuši smířit;
jen vlastní ti chudáci nevidí zlo: pro ně černá
má „plet jako med“ a nemytá, neupravená
je „samorostlá“; ta šlašitá, kostnatá „laňka“;
zelenooká je „Pallas“ a zakrslá „Charis,
skřítek a výlupek vtípu“; ta nestvůrně velká
„vznešenost sama“; když koktá a neumí mluvit,
„cvrliká“, nemá je „cudná“ a protivná, vzteklá
a řečná „jak oheň“; „drobek a mazlík“ je tenký,
že uschne; „křehotinka“ se ukašle k smrti.
Prsatá, tlustá je „Ceres, Bakhova chůva“,
ploskonosá je „v sukních Satyr a Silén“,
pyskatá „pusinka“ — všecko by bylo moc dlouhé.

Nicméně ať si je sebekrásnější v tváři
a milostné kouzlo jí line z celého těla:
jsou tu i jiné, bez ní jsme žili i dříve
a dělá totéž co šereda; víme to dobře;
čpavými pachy se napouští, chuděra paní,
až utekou služky co nejdál a vskrytu se smějí.

Milenec nesmí dál a pletenci květů
 pokrývá plačky práh, i veřeje pyšné
 mastí nardem a nebožák pažení líbá —
 a kdyby směl dovnitř a pocítil jediný zápach,
 hned by záminku hledal, jak zdivořile zmizet;
 svůj nářek srdcervoucí a skládaný dlouho
 by si už nechal a sám by si pitomců spílal,
 že v ní spatřoval víc než se člověku sluší.
 Naše krásky to vědí a všemožně hledí
 takový rub svého života před těmi ukryt,
 které si láskou spoutat a uvázat přejí —
 nadarmo ovšem: vždyť důmysl na světlo denní
 přivede všecko a prohlédne pletichu každou,
 či je-li ona snad milá a bystrého ducha,
 vidí v tom lidskou slabost a přimhouří oko.

ŽENA NEVZDYCHÁ VŽDYCKY jen lícenou láskou,
 když obejmouc mužovo tělo s ním spojí své vlastní
 a vlhkými ústy se milenci přísaje na rty;
 často to činí z duše, chce společnou rozkoš,
 a aby na vrchol lásky se dostali oba.
 Jinak by ani slípky či ovce a šelmy
 nesnesly samce a stejně krávy a klisny,
 nebýt toho, že bujně v nich zahoří vílnost
 a milostné úsilí druhovo oplácí ráda.

Všiml sis páru, jež spojila vespolečnou rozkoš,
 co leckdy vytrpí oba v té společné vazbě?
 Vidáme venku psy, jak od sebe chtějí
 a ze všech sil sebou trhají na různé strany,
 leč v železných svorách své Venuše uvízli oba.
 To jenom proto, že znají vzájemnou rozkoš,
 která je láká v léčku a okovy sevře.
 Tedy, jak pravím: ta slast je údělem obou.

Když při styku samém je zdatnější ženina síla
 než síla muže a stráví ji náhle, pak dítě
 podobné matce a z vlastního semene počne,
 z otcova podobné otci; a má-li snad dítě
 z každého něco a obou podobu v tváři,
 je plodem otcova těla i matčiny krve;
 to semena vznícená vášní a hnána skrz údy
 si spěchala v ústrety v souzvuku vzájemné lásky,
 aniž vyhrálo jedno či prohrálo druhé.

Někdy se stane, že děti jsou podobny dědům,
 ba i pradědů tvář u nich uvidíš často,
 protože mají v svém těle ti rodiče oba
 v rozličné směsici přemnoho rozličných prvků,
 jež patří k rodu a z otců se na otce dědí.
 Právě z těch jaksí losuje podoby Venus
 a křísí tak tváře předků, i vlasy a hlasy;
 ty totiž jsou a vznikají z určitých semen
 zrovna jak tělo a údy i podoba naše.

Z otcova semene vychází i pohlaví ženské
 a muži se tvoří i z tkáně matčina těla.
 Každému plodu dá život obojí símě,
 a kterému z obou se dítě podobá více,
 z toho má víc než půl; to postřehneš lehko,
 ať už je mužský ten plod či ženského rodu.

PLODISTVÉ SÍMĚ však nikomu nekazí bozi,
 jestliže v jalové lásce mu utíká mladost
 a sladký dětský hlas naň nevolá „otče!“
 Je to jen mýlka, když kropí obětní krví
 truchliv kdejaký oltář a kupí naň dary,
 z hojnosti semene plod aby počala žena;
 takový bohy i věštírny zbytečně truí.

Neploďných sítě je buďto nadmíru hrubé,
anebo jemné a prchavé více než třeba.
Jemné se nemůže ujmout a usídlit v lůně,
roztaje náhle a bez plodu opustí tělo.
Když do těla vpadne to hrubší a tužší než třeba,
není schopno tak dlouhou urazit cestu
a dojít stejně až k cíli — či dojde-li přece,
není mu možno se s ženským semenem smísit.

Milostné harmonie jsou hluboce různé,
každý oplodní jinou a z každého muže
počne lehčeji jiná a stane se matkou.
Nejedna zůstala neploďná v náručí mnohých,
až přišel konečně muž, jenž ji učinil matkou
a řadou rozkošných dítek jí osladil život.
Nejeden muž, jemuž nemohla manželka родit,
sám z mnoha dětí, si nalezl přiměřenější,
aby si mohl svou starobu obklopit dětmi.
Všecko záleží v tom, aby spojila spolu
semena k plození obzvláště příhodná Venus
a sladila s tekutým hrubé a tekuté s hrubým.

Tady úlohu hraje i to, čím se živíš;
po jedněch jídlech ti v těle semínka houstnou,
po druhých naopak řidnou a tajíce hynou.

Jaký způsob se ku blahé rozkoši zvolí,
na tom záleží dost, neboť panuje názor,
že nejspíše žena počne a semeno přijme
v poloze každé šelmě i čtvernožci běžné,
leží-li prsy dolů a nazvedne bedra.

Mazlivé pohyby nic nejsou manželkám platny.
Naopak žena si početí překazí sama,

když milostné dílo chce mužovi oplácet bujně
a kyprými prsy i boky se rozvlíní celá.
Svede tak rádlo z té pravé dráhy a brázdy
a znemožní vržení semene na pravé místo.
Nevěstky mají ten zvyk, a to ve vlastním zájmu,
ty nechtějí útěšek často a nechtějí ležet,
a také že mužům jde potom hladčeji souložit;
není toho však potřebí pro vdané ženy.

Venušin šíp a bohové nenesou vinu,
když stvoření nevalné krásy si přítele najde.
Vždyť nejednou sama svým chováním způsobí žena,
umí-li vyjít vstříc a je pěstěná pěkně,
že si s ní navykneš lehkou žít pod jednou střechou.
To další chce návyk a lásku dovrší doba;
nač dopadá úder často a třeba jen zlehka,
to podlehne po čase přece a začne se viklat.
Vidíš přece, jak padají na kámen kapky,
jak za dlouhý čas ta krůpěj vyhloubí kámen!

ZPĚV PÁTÝ

ČÍ MOHUTNÉ SRDCE by stvořit dovedlo píseň,
 jíž zaslouží takový objev a vznešenost látky?
 Kdo tolik ovládá řeč, aby chvalo zpěv složil
 důstojný zásluh toho, jenž takový poklad
 svým umem našel a dobyl a zůstavil lidstvu?
 Žádný, tuším, kdo vzešel z lidského rodu.
 Máme-li hovořit tak, můj Memmie vzácný,
 jak poznaná vznešenost přírody žádá: byl bohem,
 ano, bohem byl ten, kdo objevil první
 umění žít, teď zvané filosofií,
 a vyvedl vědou z tak lité bouře a z temna
 život do tichých vod a jasného světla.

Jiných bohů s tím porovnej novoty dávné:
 obilí přinesla lidem dle pověsti Ceres
 a Bakchus mok je naučil lisovat z révy;
 ačkoli život je možný i bez těchto plodů
 a některé kmeny prý bez nich žijí až podnes.
 Leč dobře žít se už nedalo bez čisté mysli.
 O to větším právem je ten pro nás bohem,
 od něhož po celém světě až dodneška sladce
 životní útěchy balzám se do duší vlévá.

Práce Herkulovy mu nelze naroveň stavět;
 když myslíš, že ano, pak daleko od pravdy bloudíš.
 Koho by ohrozil nyní svou ohromnou tlamou
 nemejský lev nebo ježatý arkadský kanec?

Co by jen krétský býk mohl ztropit či hydra,
 potvora z Lerny s tím límcem z jedu a zmijí?
 Co Géryon se třemi těly a s trojitou hrudí
 či Dioméduvi až v bionské končíně koně,
 až pod Ismarem, co oheň chrlili z chřípí?
 Co po nás ptákům, co sídlili v stymfalském bahně?
 Zářící jablka zlatá prý obrovský hlídal
 pro Hesperidky had a divě se díval,
 ovinuv jabloni o kmen své ostnaté tělo;
 leč koho by uštkl tam na smutném atlantském břehu,
 kam z našich nepůjde nikdo a barbar se bojí?
 Co se tkne ostatních stvůr, jež kdy vybili lidé:
 nebýt toho, a kdyby i žily, co z toho?
 Žádná škoda; vždyť dodnes se po zemi hemží
 spousty šelem a strachu i hrůzy jsou plny
 vysoké hory i háje a hluboké hvozdy;
 takovým místům je zpravidla na nás se vyhnout.

Zato když není vyčištěn duch, jaké boje
 a nebezpečnosti chtěj nechtěj musíme snášet!
 Jak ostrými zobci pak bědného člověka klovou
 strasti a strážně, jak veliké mučí ho strachy!
 Co všecko napáchá pýcha, co lakota, zvůle,
 co zla se naplodily! Co přepych a lenost!

Když tedy někdo ty všechny neřesti zdolal
 a z duše je vyhostil slovem, ne silou a kovem:
 není slušno ho zařadit do počtu bohů?
 Zvláště když k lidem tak dobře a štědře a božsky
 si navykl promlouvat slovy, jež od bohů slyšel,
 a podstatu světa jim takto odhalil celou.

V JEHO ŠLĚPĚJE VKROČIV teď vykládám veršem
 příčiny světa a řád, dle něhož byl stvořen,

jak všechno, co jest, ho musí nezbytně šetřit
a tuhé zákony času že nemůže zlomit.

Zde jsme shledali hlavně, že podstata ducha
z hmoty svůj počátek vzala a z tělísek rostla
a nemůže bez újmy vydržet po celou věčnost;
to jenom v snách se dá mysl hrou obrázků zmýlit,
když míní, že někoho vidí, kdo života pozbyl.

Dle nauky řádu je nyní na řadě další:
složit ti počty z toho, že svět jednou začal
a jeho tělo je tudíž poplatno smrti;
jak z tohoto skupení hmoty svůj počátek vzaly
země, nebe i moře, i hvězdy a slunce,
i měsíční koule; jak potom ze země vzešly
bytosti živé a kterých nebylo nikdy;
jak lidské pokolení se jazykem různým
domlouvati začlo, když vynášlo pro věci jména;
odkud ten z bohů strach se jim do srdce vloudil,
takže teď celý svět pro ně světí a chrání
oltáře, studánky, sochy a háje i chrámy.

Mimoto zviš, jak koluje slunce a luna,
jak řízeny otěží přírody obloukem běží;
nevěř, že svoji pouť mezi nebem a zemí
konají od věků svobodně, o vlastní újmě,
nám vděk, aby stád i obilí narostlo více,
a nevěř, že krouží dle plánu nějakých bohů!

Vždyť i kdo vědí, jak pokojně žijí si bozi,
a vědí to dobře, přece, když pocítí úžas
nad během světa a zejména nad těmi věcmi,
jež spatřují nad svou hlavou a v oblasti nebes,
v pověry staré se vracejí znova a přísné

dostanou pány, jež mají za všemohoucí,
ubozí, nevědouce, co vůbec je možné,
co nikoli, kterak má každá věc svoje meze
a každá možnost svůj mezník hluboko tkvící.

TAK TEDY TEDĚ, abys neztrácel čas mými sliby,
pozvedni oči k nebi a zemi a moři:
tu trojí podstatu, Gaje, to trojité tělo,
ty útvary rozdílné tolik, tu trojdomou stavbu
zahubí jediný den a staletí celá
přeživší kolos a budova světa se zřítí.

Já tuším dobře, jak připadá nová a divná
tvé myslí ta věc, že zahyne země i nebe
a že mi nebude lehké to prokázat slovy;
to vždycky, když doletí v sluch něco neobvyklého
a zkoušeš zrakem to zatím podrobit nelze
či do rukou vzít, od nichž k svatyni ducha a srdce
má nejbezpečnější cestu a nejkratší víra.
Přesto to vyřknu. Je možné, že skutečnost sama
má slova stvrdí a zakrátko uziš, jak země
nastane třesení mocné a všechno se hrouťí.
Kéž osudu řád to odvrátí od naší hlavy,
kéž raději rozum než skutek nás přesvědčí o tom,
že s hrozným rachotem svět se rozskočí v trosky!

O této věci než započnu zvěstovat věštby,
jistější mnohem a posvátnější než slova,
jež z trojnožky Pýthie hlásá zpod Foibova lauru —
v učených verších ti nejednu útěchu podám;
to abys nemyslel, věze snad v pověry poutech,
že země i slunce, nebe i moře i měsíc
i hvězdy jsou bohy a musejí bez konce trvat,
takže bys mohl mít za to, že za strašný zločin

je spravedlivo jak Giganty ztrestat ty všechny,
kteří ohrady světa svou naukou boží
a skvoucí nebeské slunce by uhasit chtěli,
tupice nesmrtelné svou smrtelnou řečí.
Leč ani zdaleka nejsou ta tělesa božstvy
a počtení mezi bohy jsou hodna tak málo,
že si podle nich spíš lze učinit pojem
věci, jíž životní pohyb a cítění chybí.

Neboť si nesmíme myslit, že na každou hmotu
se mohou duše a rozum dle libosti vázat;
ve vzduchu nerostou stromy a v hlubině slaně
nemohou oblaky plout, ani na polích ryby,
v dříví se nekryje krev ani v kamení míza.
Co má kde růst a být, je určeno pevně.
Tak ani duše se nemůže samotna zrodit
bez těla, stranou čivů a vzdálena krve.
To kdyby mohla, pak možná i mohutnost ducha
o mnoho dřív by se vzala v hlavě či v pažích
či patách, ba vzejít by mohla kdekoli v údech,
a přece v člověku téměř co své nádobě trvat.
Protože však je dáno i našemu tělu
a určeno pevně, kde být i narůstat mají
duše a duch, to obojí zvlášť, tedy nevěř,
že celek by mohl trvat a vznikat vně těla,
v drobivých hroudách hlíny či v slunečním ohni,
či v lůně vod nebo nahoře v éteru říši.
Božský cit tedy není údělem žívlů,
když ani živočišnou mít nemohou duši.

Mimoto nevěř — to není možné — že svatá
bydliště bohů jsou někde v oblasti světa!
Podstata bohů je jemná a lidskému smyslu
úplně cizí; i mysl ji postihne stěží;

a ježto se vymyká hmatu i doteku ruky,
ničeho hmatatelného se dotýkat nesmí;
nač nelze sáhnout, to není dotyku schopno.
Proto ta sídla se nesmějí podobat našim,
jsou jiná a jemná, jak sluší těm jemnějším tělům;
o tom zevrubný důkaz ti později podám.

A PAK, ŘEKNE-LI NĚKDO, že velebný vesmír
kvůli lidem se rozhodli bohové stvořit,
to jejich dílo chvalné že musíme chválit
a věřit, že potrvá věčně a nepozná smrti,
aniž nějaké síle je svobodno viklat
základy toho, co dávný úradek bohů
zbudoval pro lidská plemena navěky věků,
či slovy to tupit a stavět nohama vzhůru:
sprádá-li někdo tyto a podobné báje,
Memmie, blouzní. Vždyť jaký by užitek vzali
z naší vděčnosti věční a blažení boží,
aby se kvůli nám něco rozhodli dělat?

Která to nová věc v nich vzbudila touhu
změnit po dlouhé prázdní svůj předešlý život?
Novinky musí mít rád jen ten, komu vadí
to staré; leč komu se nestalo v minulém čase
smutného nic, kdo trávil blaženě život:
kde se po novém touha v něm vzala a vžňala?
Či snad bohové v tmách a v žalosti žili,
dokud rodný den všemu nesvitl tvorstvu?
Kdybychom nepřišli na svět, co za škodu z toho?
Kdo se už zrodil, má arci naživu zůstat,
dokud ho lichotná slast bude k životu poutat;
kdo však nepoznal nikdy, jak sladký je život,
kdo s námi nebyl — co vadí, že nepřišel na svět?

Dále, co vzory a pojmy budoucích věcí,
ano i lidí? Odkud je bohové vzali,
tak aby znali a viděli v duchu, co chtějí?
Na jaký způsob si zjistili schopnosti prvků,
co všechno z nich může změnou polohy povstat,
když příklad tvorby jim nedala příroda sama?
Tak mnoho je tělísek hmoty, jež na různý způsob
už od věčnosti, svou vlastní puzeza tíhou
i nárazy zvenčí, si hbitě navykla těkat,
všelijak splývat a všechny způsoby zkoušet,
co všechno by mohla svým vzájemným spojením
stvořit,

že není divu, že vešly v takové vztahy
a začly opisovat i takové dráhy,
jimiž se zmlazuje podnes a spravuje vesmír.

Kdybych i nevěděl o tom, že svět vzešel z prvků,
přec bych si troufal už s pomocí zákonů nebes
a mnoha jiných věcí ti vyvodit důkaz,
že příroda není dar nám od bohů daný
ani dost málo; tak veliká lpí na ní kletba.

Především z toho, co pokryl oblohy oblouk
obrovský, hory a hvězdy si přespříliš vzaly,
pelechy šelem, i rozlehlé močály, skály
a moře, jež břehy tak daleko od sebe drží.
A ze souše dobré dvě třetiny ukrádá lidem
věčně se sypoucí sníh a horoucí vedro.
Ostatek půdy by pokryla trnám a hložím
příroda z vlastních sil — ale čelí jim člověk,
s motykou těžkou už zvyklý se za chlebem pachtit
a s úpěním svíraje radlici rozrývat zemi.
Nebýt toho, že obrací úrodné hroudy
i zemi rádlím a nutí ji vydávat klasy,

nikdy by nevzešly na jasné povětrí samy.

Nicméně leckdy i tak, když po těžké práci
po nivách kol se už zelená všechno a kvete,
sežehne setbu až příliš palčivě slunce,
náhlý ji potluče příval a ledové kroupy
a divokým váním ji zbičují poryvy větru.

A strašlivé šelmy, ty vrahy lidského rodu,
pozemské jako mořské, nač příroda živí
a rozmnožuje? Proč střída počasí ročních
nemoci nosí? A smrt — proč předčasně chodí?

Jako plavec, jež vyvrhly divoké vlny,
dítě, nemluvně nahé, se na zemi octne
beze všech životních potřeb, když z matčina lůna
je křečemi vyžene příroda na světlo světa;
žalostným pláčem kol dokola komnatu plní —
právem, když tolik strastí je v životě čeká.
Naopak jehňata, telata, dravčata rostou
bez chřestítek a nikdo k nim nebere kojnou
či chůvu s tou její sladkou a žiřlavou mlouvou,
dle období roku je nebalí do různých šatů;
nepotřebují zbraní a vysokých hradeb
k ochraně jmění; jim všechno v hojnosti rodí
země sama a příroda, tvůrkyně všeho.

ZA PRVÉ: PROTOŽE ZEMĚ i tekutá voda
i lehce vanoucí vzduch a plamenné teplo,
z kterých se tento vesmír, jak vidíme, skládá,
jsou vesměs složeny z látky, jež začla i zajde:
musí z takové být i světový celek.
Neboť to vše, co má takové články a části,
jež kdysi vznikly, a podobu poplatnou smrti,

to vše, jak vidíme sami, je smrtelné rovněž a začalo být. Když obrovské údy a články vesmíru hynou a stráveny rodí se znovu, potom už víme, že mělo nebe i země jakýsi rodný den a že podlehnou zkáze.

Nemysli, že to byl ode mne skok nebo úskok, když jsem smrtelnost přičkl i zemi i ohni a neváhal tvrdit, že voda i povětří hyne, že znovu a znovu se živly rodí a rostou!

Především hlína: tu zčásti vysouší slunce, trvale pražíc, a mnohá noha ji šlape; i dýchá jak mlhu se valící oblaky prachu, jež roznesou po celém povětří mohutné větry. Jinou část prsti jak povodeň splachují deště a řeky podemílají a berou své břehy. Mimoto všecko, co dává vzrůst a co živí, se do země v pořádku vrací; a ježto je jisto, že rodička všeho je všemu společným hrobem, země se tratí a ze vzatků dorůstá znovu.

Kterak se plní moře i řeky a studny vždy novou vodou, jak vláha vyvěrá věčně, o tom netřeba slov; toho svědky jsou proudy, jež odevšad plynou. Leč vody i ubývá svrchu a souhrn vodstva se nevzdúje nad pravou míru; něco mu z hladiny vysmýčí mohutné vichry, něco mu upijí paprsky jasného slunce a zčásti se roztéká pod celým povrchem zemským: to se procedí kal a na zem se vrací čistá voda a řekám napájí zřídla; odtud se sladký proud už klikatí tudy, kudy mu tanec vln jednou prorazil cestu.

Nyní ti o vzduchu povím: jak celá ta oblast bezpočtukrát se každou hodinu mění. Vždyť všecko, co uniká z věcí, se v mohutné moře toho povětří vlévá a ono zas věcem tělíška splácí a hradí jim úbytky; jinak by bylo už napadrt všecko a rozváto ve vzduch. Z věcí se vzduch tedy rodí a v ně se i mění trvale, protože všecko se trvale drolí.

V éteru slunce, zdroj bohatý čirého světla, podobně jasem vždy novým napájí nebe a paprsek každý hned nahradí paprskem dalším. Kamkoli totiž mu konec paprsku padne, tam mu i zhasne. To seznáš třeba i z toho, že jakmile slunce se začne pokrývat mračky a příval paprsků světla se jakoby přetne, po jejich dolní vrstvě je najednou veta, a kudy se oblaka valí, je krajina v stínu. Je tedy potřebí světu vždy nového svitu a průčelí vržené záře se pokaždé ztratí; předměty na slunci vidíme jedině proto, že přímo z pramene světla se netrhne přísun.

Stejně i tvoje noční a pozemská světla, visuté lampy i smolou napité louče, zářící z nejhlubší temnoty kmitavým svitem, horlivě vrhají v náhradu za světlem světlo z plamene knotu a oheň se mihá a mihá, aniž se přervec světlo či vyklidí jizbu; s takovým chvatem mu každý paprsek zmírá, tak urychleně se nový narodí plamen. O slunci, luně a hvězdách si pomysli totéž, že napořád rodí a vrhají za světlem světlo a každého paprsku konec že pokaždé zhyne;

ta svítidla nezmarná nejsou; to nemyslí, prosím.

Nevidíš, jak zub času i kamení hlodá,
jak vysoké hradby se hrouť a větrají věže,
jak svatyně bohů i sochy pukají stářím
a nebeské božstvo jim nemůže oddálit metu
souzené smrti a zákonu přírody čelit?
Rozpadlé náhrobky hrdin kol dokola vidíš
i balvany žuly, jak urvány od skal se řítí
a nesnesou mohutnou moc jim určené lhůty;
vždyť by se neutrhly a nespady náhle,
kdyby už od nekonečna a bez porušení
bývaly snášely veškerá mučidla času.

Viz i ten éter, jenž shůry i dokola svírá
v objetí celou zemi: když ze sebe plodí,
jak říkají, všecko a zhynulé do sebe střebá,
celý se zrodil a celý má smrtelné tělo.
Neboť to vše, čím se druhé živí a roste,
se nezbytně tratí a křísí, jak stravuje věci.

Ostatně, nemá-li země a nemá-li nebe
svou hodinu zrodu a vždy bylo obojí věčné,
proč také jiní a o jiném nepěli pěvci,
o dějích před vojnou thébskou a před pádem Tróje?
Kam tolik činů, kam tolik zapadlo reků,
proč neslynou vyryty ve věčný památník slávy?
Bude to, myslím, tak, že vesmír je nový,
svět je mlád a teprve nedávno vznikl.

Proto až podnes se některá řemesla šlechtí
a vznikají nová; teď zrovna jsme zlepšili lodí,
nedávno sestrojil hudebník stupnici tónů,
na tuto přírodní vědu se nedávno přišlo

i nauku naši a nyní já jsem ten první,
který ji dovede tlumočit mateřskou řečí.

Myslíš-li snad, že to všecko bylo i dříve,
ale že tehdejší lidstvo žár plamene strávil
či obecné třesení země že srovnalo města
nebo že pro samé deště se rozlily z břehů
po souši dravé řeky a pohřbily obce:
tím spíše mi složíš zbraně a poražen uznáš,
že ani nebe a země se nevyhnou zhoubě.

Když tedy takové rány a takové zkoušky
stíhaly svět, tu dolehnout pohroma horší,
v trosky a rum by se býval obrátil celý.
Proto i my jsme počteni za syny smrti,
že choroby, které nás moří, jsou jedny a tytéž
jako těch starých, jimž příroda odňala život.

Mimoto věc, která trvá věčně, ta hutné
musí mít tělo a tudíž úderům čelit,
a nerpouštět dovnitř nic, co by mohlo snad uvnitř
rozrušit skloubené články; tu povahu mají
prvotní tělíska hmoty, jak řečeno výše;
po celou věčnost se za druhé udržet může,
co nezná ran, veš nebije nic, jako prázdno,
jež netknuto trvá, jsouc naprosto nezranitelné;
nebo i to, čemu chybí dokola místo,
kam by se ztrácely jaksi a drobily věci.
Tak souborů věčný soubor: už místečka není,
kam by mu prchaly prvky, a není už prvků,
jež pádem a pádnou by mohly ho rozbít ranou.

Už jsme však řekli, že není těleso světa
z hutné hmoty; jeť do věcí vmíšeno prázdno;

také se nerovná prázdnu a v prostoru bez dna
je tělísek dost, jež se mohou náhodou zvednout
jak mohutná smršť a povalit světový celek
či pohromou jakoukoli ho ohrozit jinak;
nechybí ani místa a hlubiny prázdna,
kam by se rozešla suť z jeho ohnivých ohrad;
i jiná síla je může strhat a zničit.

Brána smrti, ta není zavřena nebi,
slunci, zemi a hluboké hladině mořské,
ba zeje na ně a širokým rozšklebem civí.
Proto mi uznej, že jednou vznikly i ony;
vždyť mají-li smrtelné tělo, pak nemohly jistě
od nekonečné doby až po naše časy
vzdorovat tvrdému náporu věčného věku.

KONEČNĚ JELIKOŽ olbřímí živlové světa
vojnu lítou a bezbožnou vespolek vedou,
může jednou ten dlouhý zápas i skončit,
až třeba slunce a vůbec veškeré teplo
vypije všelikou vláhu a ovládne pole.
O to se opravdu bere, leč doposud marně;
tolik se hradí z řek — ba doufají vody
z propasti mořské a z hlubiny zatopit všecko,
leč marně; mohutné víchry jim hladinu smýčí,
paprsky jasného slunce ji párají v páru,
hotovy všecko a všudy vysušit dřívě,
nežli by vodstvo své dílo dovedlo k cíli.

Takovou válkou velkou a o velké věci
sokové soptí, druh druhu silami rovni.
Přesto už jednou se vítězství sklonilo k ohni
a jednou vládla dle pověsti na souši voda.

Zvítězil oheň a široko sežehl kraje,
když bezcestím vláčeli splašení sluneční hřebci
Faethonta kraj světa a nebesy napříč.
Leč Otec všemocný lýtým se rozpáliv hněvem,
popadl blesk a ranou hrdinu srazil
z kvadrigy k zemi; i padal a Slunce mu vyšlo
vstříc, aby věčné se ujalo svítily světa,
shledalo rozutíkané a zlekané koně,
zapráhlo je, a po známé cestě je řídíc,
spasilo svět — podle básníků starého Řecka.

Leč tato báj je nesmírně daleko pravdy.
Oheň může mít vrch, když přespříliš mnoho
tepelné látky se z bezedna prostoru zvedne;
potom mu ubude síl a něco ho zduší,
anebo zahyne svět a uhoří v ohni.

Podobně kdysi dle pověsti vládla i vláha
a propuklá potopa zalila lidnatá města;
leč cosi ji potlačilo a poklesly vody,
co jen jich ze sebe vydal bezedný prostor,
ustaly deště a v síle oslábly řeky.

Z ONOHO SKUPENÍ HMOTY jak počátek
vzala

země i nebe i běhuté slunce a luna
a hluboké moře, to popíši postupně tady.
Jistěže prvky se na místě neseřadily
z vlastního rozhodnutí a bystrého vtípu,
aniž si umluvily svůj budoucí pohyb;
leč tělísek hmoty je mnoho a na různý způsob
už od věčnosti, svou vlastní puzeza tíhou
i nárazy zvenčí, si hbitě navykla tekat,
všelijak splývat a všechny způsoby zkoušet,

co všechno by mohla svým vzájemným objetím
stvořit —
i není divu, že bloudíce po dlouhé věky
a všemožné vazby si zkoušejíce a dráhy,
konečně jednou se shlukly v takové celky,
z jakých se mohou už rodit velké věci,
země, nebe i moře a bytosti živé.

Poutník výšin, kruh slunce, sršící světlem,
tenkrát nebyl a nebyla souhvězdí v kosmu,
moře, obloha, vzduch ani konečně země
a pranic z toho, co vidáme na našem světě —
až propuklo cosi jak smršť a nezvyklý nápor.
Tehdy začaly prvky druh od druhu prchat,
rovné se na rovné vázat a ztvárňovat vesmír,
členit ho v údy a štěpit v mohutné živly
z tělísek všeho druhu, jichž vzájemný nelad
jim pohyby hatil i rozstupy, dráhy a srážky
i nárazy, váhy a spoje a vyvolal boje
pro jejich podoby různé a nestejně tvary;
nemohly totiž zůstat v té poloze všechny
ani v příhodný pohyb se navzájem sdružit —
to jest, vysoké nebe se od země zvedlo,
jinam se slily vody a prostřelo moře
a jinam se vznesly i čisté nebeské ohně.

Semínka hlíny se arci spájela napřed,
že byla těžká a jedno na druhém vázlo,
vprostřed a všechna se sedala docela dolů;
a v čím těsnější spleť se splétala spolu,
tím více vytiskla látky, z níž mohlo být moře,
měsíc, slunce i hvězdy a ohrady kosmu,
neboť to všechno se skládá z tělísek hladších,
kulatějších a o mnoho menších než zemská.

Vyrazil proto skrz volné průduchy půdy
nejprve lehký éter a vznesl se vzhůru,
světloňoš, nemálo ohně vzav po cestě s sebou.

Bylo to podobno tomu, co vidáme často,
kdykoli v perlách rosy se na louce zardí
za jitra světelné paprsky zlatého slunce,
ze živých vod i z rybníků zvedá se pára
a někdy i ze samé země se zřetelně kouří;
to všechno se nahoru zvedne, ty prvky se srazí
ve výši v oblačný kryt a opředou nebe.
Tak se i tenkrát lehký a tékavý éter
srazil a obalem hmoty se obetkal zevšad,
a na všechny strany se široko daleko rozlív,
v objetí těsné tak všechno ostatní sevřel.

Po něm se odtrhla semínka slunce a luny,
jichž koule putují středem a koluji vzduchem.
Je nevzala země a nevzal je široký éter;
těžké nebyly dost, aby usedly dole,
ku plavbě v nejvyšším pásmu zas nedosti lehké;
uprostřed nebe a země se nicméně točí
jako živoucí těla a součásti celého světa —
jako když z našich údů se některé hýbou,
zatímco jiné se mohou poklidu těšit.

Po těchto újmách se země náhle v těch místech,
kde nejširší pruh se teď táhne modrého moře,
slehla a průrva se zalila hlubinou solnou.
A den ze dne, čím prudčeji pražící éter
a sluneční paprsky odevšad hustými šípy
nutily zemi se srážet úže a úže
a do krajnosti se smršťovat k vlastnímu středu,
tím více slaného potu jí cedily z těla,

jenž stékaje množil moře a plovoucí pláně,
a o to více jí z prúduchů prohalo prvků
onoho tepla a vzduchu; ty lesklého nebe
daleko od země ztužily vysokou klenbu.
Pláně se scesedaly a vstávaly hory
příkrého boku, vždyť kámen se nemohl sléhat
a všecky části se nemohly stahovat stejně.

Tak tedy srostlo a stanulo těleso těžké,
země, a světa řekněme kal stekl dolů
svou váhou všečen a dosedl na způsob kvasnic
na dno; leč moře i vzduch i sám světloňoš éter
zůstaly vesměs čisté, jsou z těkavých částek,
jedno lehčí než druhé a nejlhčí éter,
jenž nadevše plynný se vznáší nad tahem vzduchu
a s neklídem povětří nikdy svou bĕhutou hmotu
nemísí: nechá v něm zuřit bořivé bouře,
nechává valnými vichry v něm zobracet všecko,
sám po pevně vytčené dráze své plameny nesa.
Neboť že proudí v rytmu a rychlostí stejnou,
je patrno z Pontu, kde příliv je napořád stejný
a jediný valivý pohyb si libuje moře.

NYNÍ ZPÍVEJME O TOM, proč kolují hvězdy!

Veliká nebeská koule se otáčí proto,
že na osu shora i zdola povětří tlačí,
zvenčí ji drží a svírá z obojí strany;
nad ním proudí vzduch další a spěje v tu stranu,
kam hvězdy věčného světa se spěchají míhat —
či jiný, snad spodní, tou oblohou opačně točí,
jako když kolo a čerpadlo pohání potok?

Také je možno, že celá nebesa stojí
na jednom místě, ač jasné stálice běží;

snad že éteru proud je nich uzavřen prudký,
jenž hledaje cestu se točí a kutálí hvězdy
po celé prostoře velebné nebeské klenby;
snad je to vzduch, jenž vtékaje odněkud zvenčí
žene i roztáčí světla; snad kolují sama,
kam které při jeho procházce přivolá pokrm,
a semotam po nebi pasou svá plamenná těla.

Co z toho zde v našem světě se opravdu děje,
nepovím; jen co je možné a stává se vskutku
ve světech různých a stvořených na různý způsob,
o tom učím a rozkládám několik příčin
toho, proč hvězdám je možno vesmírem kroužit;
nicméně jedna z těch příčin je jistě ta pravá,
která je pobádá v chod; ale rozhodnout která,
nemůže ten, kdo zvolil rozvázný postup.

JESTLIŽE UPROSTŘED SVĚTA má spočívat země,

musí znenáhla hubnout a na váze ztrácet
a mimoto pod sebou mít ještě podstatu jinou,
jež od první chvíle je spojena s oblastmi vzduchu
vjedno a s nimi srostla, v ně vštípena žije.
Proto netlačí na vzduch a není mu těžká —
jako když vlastní údy se člověku zdají
nevážit nic, hlava není na obtíž krku
a břemeno celého těla se necítí v nohou;
zato břemena vnější když na sebe vložíš,
ta tě tísní, ač bývají o mnoho lehčí.
Tak velice záleží na tom, co která věc zmůže.
Tak ani země se nevzala odjinud náhle
a nebyla vložena na vzduch co těleso cizí;
vznikla pospolu s ním už v počátcích světa
a je mu pevnou složkou, jak člověku údy.

Někdy se země pohne a zaduní mocně
a s ní se chvěje a třese všecko, co nese;
to je však možné jen proto, že s oblastmi vzduchu
je ve světě svázána vjedno a právě tak s nebem;
společných kořenů spletí je spjato to všecko,
od první chvíle to spojeno srůstalo vjedno.

Nevidíš také, jak naše přetěžké tělo
unese dobře tak teninká podstata duše,
protože je s ním srostlá a sloučena vjedno?
Konečně k běhu a skoku vymrštit tělo
co jiného umí než duše, lodivod údů?
Nahlížíš už, co dokáže teninká látka,
jakmile jednou se s těžkým tělesem sváže,
jak povětrí se zeměmi a s člověkem duše?

SLUNEČNÍ KOULE a oheň je o málo větší,
než jak ho vidí zrak, nebo o něco menší.
Ať ze sebevětší dálky nám na údy světlo
sešle ten oheň či horkým nás ovane teplem,
ničeho neujme vzdálenost plamenné látky
a pro pohled o nic ten oheň nebude zkrácen.
Když tedy sluneční žár a vylité teplo
dospějí k našim smyslům a zazáří země,
jistě vidíme tvar i velikost slunce
tak správně, že chtít mu přidat či vzít by byl omyl.

Luna na zemi svítí snad nevlastním světlem,
snad vrhá záři vlastní a z vlastního těla —
ať tak či onak, ta poutnice nebude větší,
nežli se jeví nám, když k ní zvedneme oči.
Neboť to všecko, co vidíme z veliké dálky,
skrz moře vzduchu, má spíše rozplizlý obrys
než menší rozměr. A proto musí i měsíc,

ježto má jasný terč a určité rysy,
ať obvod má jaký chce, ať je jakkoli velký,
být nahoře velký stejně, jak vypadá odtud.

Konečně éterné ohně, jež ze země vidíš,
mohou být ve skutečnosti jen maličko menší
anebo drobet, jen o pouhý zlomeček větší.
Vždyť i ty ohně, jež vídáš na této zemi,
když popatříš na jejich třepot a zářivý plápol,
viděny z dálky se mění jen docela málo,
jednou se zdajíce menší a podruhé větší.

Také se nediv, jak to přijde, že slunce,
samo tak malé, tak veliké vysílá světlo,
že jím zbrotí a naplní veškeré země
i moře a nebe a všecko prokrví teplem.
Snad ten jediný zdroj, jenž je celému světu
otevřen štědře, kypí a přetéká světlem
proto, že z celého světa se sbíhají takto
odevšad atomy tepla a splývají vjedno,
takže ten žár pak prýští z jednoho zřídla.
Pohleď, jak široká luka i uzounká stružka
svlažuje leckdy a ještě zatopí pole!

Také je možno, že z nevelké sluneční výhně
povětrí protkne žár a plamenné teplo,
proto, že vzduch je vhodnou a poddajnou látkou,
která může už od drobných paprsků chytit —
jak se to se slámou někdy a s obilím stává
a z jediné jiskry je široko zachvátí požár.

Snad ruměná sluneční lampa, jež z vysoka svítí,
velikou zásobu ohně v svém okolí chová
o žáru skrytém a bez lesku, jenž by ji zradil,

ohnisko ohně, jež násobí světelné průšky.

Nelze rozuzlit rovnou a prostě, proč slunce z oblastí léta se ubírá ke kozorožci, k obrátce zimy, a proč se odtamtud vrací k mezníku slunovratu a k znamení raka — a proč luna už za měsíc uběhne dráhu, na kterou slunci je třeba jednoho roku. Na to dát odpověď prostou, jak řečeno, nelze.

Především taková věc může pocházet z toho, co podává ctihodná poučka Démokritova: oš méně od naší země je vzdálena hvězda, o to méně ji strhuje nebeský kolot; vždyť jeho rychlost a prudký rozběh se dole tratí a slábne; i zůstává pozadu slunce čím dál tím víc mezi zadními hvězdami kruhu; vždyť putuje o mnoho hloub než horoucí hvězdy.

O to více pak luna: čím blíže je zemi a čím hloub její dráha pod nebem vede, tím méně je v oběhu s to těm stálícím stačit. Čím je už chabější vír, jenž ji strhuje s sebou níže než slunce, tím spíše ji dohoní hvězdy, o to spíše ji minou a předhóní všecky. Proto se zdá, že se ke každé vrací tak rychle, ježto ta souhvězdí pokaždé dohoní měsíc.

Také je možno, že z protější končiny kosmu střídavě jiný vzduch začne v určitou dobu proudit a slunce tak zavleče od letních stálic až k zimnímu obratníku a lednému mrazu, načež je z přitímí a studené zimy zas žene nazpátek do krajů léta a k horoucím hvězdám.

Podobně snad i měsíc a bloudivé hvězdy, jež kolují velkými kruhy své veliké roky, pohání vzduch, tu z jedné, tu z opačné strany. Vždyť i hoření mraky se přes dolní valí na jinou stranu, kam protivný vítr je pudí! Proč by pak nemohly v éteru planety plynout po svých velikých kruzích dík protivným proudům?

Hluboká noc pak zemi pochová v temno, jakmile slunce se dotkne po dlouhé pouti okraje nebe a umdleno vydechne oheň, ochablý cestou a zesláblý od množství vzduchu — nebo že zabořit pod zem je přinutí síla jedna a táž, co mu přenesla přes zemi kotouč.

V určitý čas i Jitřenka rozlije světlo a nastele růžových červánků oblastí nebes: buďto že totéž slunce, co zapadá pod zem, paprsky předem se pokouší zažehnout blankyt, nebo že v určitý čas se sbírají ohně a četná tělíška tepla se stékají vjedno a z těch se rodí vždy nové sluneční světlo. Podobně prý, jak slýchám, z temene Idy, když vychází slunce, je porůznu plameny vidět, jež se pak stekou v kouli a vytvoří kotouč.

Při tom zjevu se nikterak netřeba divit, že k obnově sluneční záře se atomy ohně slévají pravidelně a v určitou dobu. V určitý čas se děje po veškerenstvu nemálo věcí: hled stromy, jak v určitou dobu vzkvetou a v určitou dobu zas ztrácejí květy; v určitý čas a věk nám padají zuby, lehounkým chmýřím se holé povlekou líce

a současně vous se měkce z čelisti spustí;
blesky a snůh a deště, vichřice, mraky
přijdou ne právě v nejistém období roku.
Vždyť jakmile v počátcích věci se chovaly takto
a takto od první chvíle to chodilo v světě,
už se to vrací i nadále v pořádku pevném.

Jednou vzrůstají dny a couvají noci,
podruhé ubývá světla a noci se dluží:
buďto že slunce, dole i nad zemí totéž,
obíhá oblohou v obloucích nestejně délky,
svůj okruh dělí i trať ve dvě nerovné půle;
oč jednu zkrátí, to zase té protější přidá,
když se tam vrátí, a o to v ní pobude déle —
dokavad nedojde po nebi k rozcestí roku,
jež délku dne a noční temnoty srovná.

Tot oběhu střed mezi jižním a severním větrem,
odtud k nebeským metám je daleko stejně
zásluhou polohy celého hvězdného kruhu,
po kterém po celý rok se plahočí slunce,
kosými na zem i nebesa paprsky patříc —
jak určuje učení těch, kteří nebesa celá
i s hvězdami kreslí, a každou na pravém místě.

Možná že vzduch je v určitých oblastech hustší
a planoucí sluneční záře tam pod zemí vázne
a může se k východu prodrat a vytonout těžko;
proto se v zimě tak líně vláčejí noci,
než přijde koruna dne a završí světlem.

Možná že ohně se podle období roku
sbírají jednou zvolna a podruhé rychle;
pak mají pravdu ti, kteří učí, že slunce

vychází vždycky jen na jednom určitém místě.

LUNA SE LESKNE snad odrazem sluneční záře
a to světlo tím plněji obrací k oku
den ze dne, čím víc se vzdaluje sluneční dráhy,
až zasvitne naplno úplňkem na druhém konci
a sama vyšedší vzhůru je zapadat vidí;
potom za krokem krok jaksi schovává světlo,
a to tím více, oč blíže k plameni slunce
po zvěrokruhu se ubírá z opačné strany —
podle názoru těch, kdo učí, že měsíc
má podobu míče a krouží níže než slunce.

Také je možno, že koluje o vlastním světle
a jeho záře že střídá rozličné tváře;
snad nějaké těleso jiné mu po boku plyne,
to se mu do cesty plete a všelijak vadí
a vidět je nelze, když nemá žádného světla.
Luna se může i točit jak míč nebo koule,
pokrytá bělostným jasem jen po jedné straně;
jejími obrátky vznikají obrazce různé,
až nakonec onu část, co je pokryta světlem,
vystaví na odív sem a otočí k očím;
načež koule či míč svou svítivou stranu
za krůčkem krůček nám bere a odvrací zpátky —
jak nauka babylónská a Chaldejci tvrdí
a hvězdářům počty se urputně vyvrátit snaží —
ač možno je stejně, co hlásají jedni i druzí,
a není proč zvolit jedno a nikoli druhé.

Proč by se konečně nemohla zrozovat luna
pokaždé nová, mít pevný pořádek fází
i určité rysy a denně se zrozena ztrácet
a na jejím místě a hlídce se utvářet další?

Věda a slovo to popře a vyvrátí stěží,
když tolik věcí se děje dle pevného řádu.

Přichází Vesna a Venus, před nimi kráčí
Venušim křídlatý posel a Zefyru v patách
matka Flóra jim všady plnými hrstmi
nádherné barvy a vůně do cesty sype.
Pak přijde suché Léto a v parnu a prachu
je provází Ceres a z půlnoci vanoucí pasát.
Za nimi kráčí Jeseň a s bakchami Bakchus,
potom se počasí mění a strhnou se větry,
hřmí to nad Volturem a z jihu se blýská.
Pak přinese slunovrat sněhy a lenivé ledy,
za ním jde Zima a zuby jí jektají mrazem.

Tím menší je div, když se v určitých obdobích měsíc
utváří nový a v určitý čas zase hyne,
když tolik věcí se stává v určitou dobu.
Podobně zatmění slunce a lopota luny
může mít, jak už tušíš, několik příčin.
Proč by mohl jen měsíc brát sluneční světlo
zemi a tarasit nad ní to nebeské zřídlo,
temným terčem mu planoucí paprsky cloně?
Proč by mu nemohlo světlo vždy v určitou dobu
křísit těleso jiné, jež postrádá svitu?
Proč by nemohlo slunce vždy v určitou dobu
zemdleno tratit svůj žár a světlo si křísit,
kdykoli pro oheň neblahá opustí místa,
jež mají moc mu plameny hasit a hubit?

Proč jenom země by mohla oplátkou luně
ukrádat světlo a svrchu jí zaelánět slunce,
když kuželem chladného stínu se za novu sune:
proč v tentýž čas by nemohlo těleso jiné

pod lunu vbíhat a putovat přes kotouč slunce
a načas mu paprsky přervat i záplavu záře?
Pakliže vlastním leskem se honosí luna,
což nemůže umdlévat v určité končině kosmu,
když mívá místa, jež nepřejí jejimu jasu?

HOTOV JE VÝKLAD, proč v moři modrého kosmu
a na jaký způsob se děje to nebo ono:
teď složitý oběh slunce i klopoty luny
už znáš, i síly a příčiny, které v tom vězí,
i kterak mohou své světlo tratit a mizet
a naráz okrek zemský potopit do tmy,
jako by zamkly víčka — pak otevrou oči
a sršice bělostným jasem naň shlížejí znova.
K mladosti světa se navracím nyní a k zemi,
k nivám měkkým a k novému plodu, jež nejdřív
vydaly na den a světily bujnému větru.

Nejdříve plemeno bylin a bujarou zeleň
vydala pod svahy země a na každé pláni
v zelených barvách se zaskvěly květnaté louky
a bylo dáno růst jak o velkou cenu
do vzduchu prudce a bezuzdně rozličným stromům.
Jako když srst a štětiny na těle savcům
vyrazí nejdřív a peří na těle ptačím,
tak i z mladistvé země se nejdříve zvedla
tráva a větve; pak zrodila smrtelné tvory,
rozličné, četné a stvořené na různý způsob.
Vždyť bytosti živé by spadnout nemohly z nebe
a pozemní živočich nezvejde ze slané tůně.

Příjmení „matka“ se proto dostalo zemi
právem: ze země přece se zrodilo všechno.
Dodneška nemálo živoků povstává z hlíny,

zplozeno deštěm a vlahým slunečním teplem;
tím méně je divu, že tehdy jich povstalo více
a větších, pěstěno nebem a mladistvou zemí.

Nejdříve pernatá zvěř a rozliční ptáci
jarem vysezeni se klubali z vajec,
jako když cikády v létě své kulaté kukly,
žíru a života lačny, teď svlékají samy.
Až tenkrát vydala země i člověčí plémě.

V nížinách bylo vlhka a tepla až nazbyt,
a proto tam, kde se našla příhodná půda,
dělohy rostly a tkvěly kořeny v zemi;
ty pukly, když přišel čas a hotové plody
se tlačily z vlhka ven a mířily na vzduch;
v ta místa pak příroda skláněla průduchy země
a z otvoru žláz je nutila vydávat šťávu
podobnou mléku — tak podobně, jako když nyní
sladkým mlékem se rodičce naplní ňadra,
an veškerý pokrmu příliv se obrací do nich.
Robátka krmila země a šatilo teplo,
lože jim stlala hebká a bujará tráva.

Mladý svět ještě neznal třesutých mrazů
ani úmorných veder a divokých smrští.
Vše rostlo rovnoměrně a sbíralo síly.

Proto ano, ba ano! to přijmení „matka“
má země právem, neb lidstvo povila ona
a v určitý čas i všechny živoucí tvory,
co se jich honí a hemží hluboko v horách,
a zároveň nebeské ptactvo pestrého peří.
Že však nějaká mez musí pro plodnost platit,
ustala jako žena, jež zeslábně stářím.

Čas totiž celý svět s jeho tvárností mění,
z jednoho stavu se všecko obrací v druhý,
nic nevydrží být sebou, všecko je v toku
a všecko přetváří příroda v podobu novou.
Jedno vadne a trouchniví, umdleno věkem,
a pod tím už pučí druhé a dere se z prachu.
Tvárnost celého světa tak převrací doba,
z jednoho stavu se země obrací v druhý,
nemůže už, co kdysi, a nosí zas nové.

ZKUSILA TEHDY ZEMĚ i nejednu zrůdu
stvořit, podivné tváře a podivných údů,
cvikěře, napůl muže a zpolovic ženu;
beznohé tvory a podobně bezruké trupy,
ba němé bez úst a slepé bez obličje
a bezmocné s údy kol dokola srostlými s tělem;
tí nemohli nikam na krok a nemohli robit
ani uhýbat zlému a brát, co je třeba.

Takové zrůdy a nestvůry tvořila země —
zbytečně: možnost vyrůst jim příroda vzala,
sladkého rozkvětu věku se nemohly dotknout,
ani se s rozkoší snoubit a nalézat pokrm.
Vidíme totiž, že tvor má nemálo potřeb,
má-li se množit a zachovávat své plémě:
především pící, pak cestu, kudy by símě
mohlo vytékat z těla, když povolí údy,
a konečně to, co by samce i samici spjalo,
tak aby vzájemnou slast si sdíleli oba.

Nemálo zvířecích druhů tak vymřelo nutně;
nemohly mláďata mít a se nemohly množit.
Co vdechuje živý vzduch, to všecko, tu čeled
uchovávala a chránila od první chvíle

síla anebo lest nebo konečně rychlost.
Mnoho je těch, které přežily, protože lidem
užitek nosí a my jsme je v ochranu vzali.

I chránila dravé lvy, to plenivé plémě,
síla, lišky zas lest a jeleny rychlost.

Psi však, lehkého spánku a věrného srdce,
a všechny druhy, jež vzešly z domácích zvířat,
stejně rohatý skot jako rounaté ovce —
to všechno, Memmie, lidem je v ochranu dáno;
ta zvířata prchala šelmám a hledala pokoj
a štědrú píci, již sklízejí bez vlastní práce
odměnou za to, že my z nich užitek máme.
Kterým však to ani ono nebylo dáno
a na vlastní pěst si nemohou žít, ani lidem
nějaký užitek dávat a bezpečně za to
pod naší ochranou jíst a své zachovat plémě —
ta arci padla v plen a za kořist jiným,
v tenatech vlastního osudu vězíce všecka,
až řízením přírody celá ta odrůda zašla.

Jen kentaui nebyli nikdy, vždyť dvojtělé zrůdy
o dvojí přirozenosti a s dvojími údy
různého druhu jsou nemožné; žádná ta půlka
v podvojném těle by nemohla stačit té druhé.
I s myslí tupou je možné to poznat: viz další.
Bujný oř je v rozkvětu o třetím létě;
ne tak hoch; vždyť leckdy i tříleté dítě
ve spaní prs a mléčnou bradavku hledá.
Potom když síla už opouští statného k stáru
hřebce a z umdlených údů se vytrácí život,
v tom věku hoch teprv začne rozkvétat v muže
a na jeho lících se zavlní hedvábné chmýří.

Tož nevěř, že zkřížením koňských a člověčích semen
by mohli kentaui vzniknout, a nevěř mi na ně,
ani na Skyly s dravými psy místo boků,
obludy napolo mořské a podobné zrůdy,
u kterých vidíme vespolek nesvorné údy;
ty nedospívají a nesílí ve stejnou dobu,
aniž současně stárnou, když nastane stáří;
různá je vzněcuje Venus a žijí si různě
a jedno a totéž jim není vítáno v těle.
Vidíme často, jak tloustnou po bolehlavu
bradaté kozy — a pro nás je smrtícím jedem.
Plavého lva může po těle popálit plamen
a zpražít ho o nic méně než jiného tvora,
každého z masa a krve, jež zrodila země;
kde by se vzala ta Chimaira o trojím těle,
odpředu lev, vzadu had a uprostřed koza,
chrlicí z trupu a z tlamy horoucí oheň?

Kdo tedy myslí, že z lůna mladistvé země
a pod novým nebem se taková zvířata líhla,
a vychází přitom jen z holé představy mládí,
ten může vypouštět z úst i leccos v ten smysl,
jako že potoky zlata se řinuly krajem
běžně a stromy že drahými kameny kvetly,
nebo že člověk se zrodil s tak dlouhými údy,
že překročit široké moře mu nebylo těžké
a rukama dokola zatočit oblohou celou.

Přemnoho semen se sice skrývalo v půdě
v ten prvotní čas, kdy vydala živoky země;
není však stop, že by došlo k míšení zvířat,
že údy rozličných druhů by srůstaly spolu;
vždyť z toho, co bují a dere se ze země podnes,
obilí, ovocné stromy a rozličné býk,

z toho nevzniká nic jako srostlina rostlin —
nýbrž věc každá se vyvíjí po svém a všechno
dle pevného zákona přírody zůstává různým.

TEHDEJŠÍ LIDÉ, že žili venku a z drsné
se zrodili země, ti o mnoho drsnější byli,
stavění v nitru z větších a silnějších kostí
a po těle dotuha mocnými svázání svaly:
mráz nebo horko jim mohly ublížit těžko
či nějaký nezvyklý pokrm či tělesný neduh.
Po celá léta, co na nebi kroužilo slunce,
vedli potulný život a podobný zvěři.

Ohnutý pluh tehdy neřídil svalnatou rukou
nikdo a pláň ještě neuměl radlicí drtit,
ani do hlíny zahrabat mladinkou odnož
a přestárlé haluze se stromů sřezávat žabkou.
Co dalo slunce a déšť, co zrodila země
od sebe sama, ty dary stačily srdci.
Žaludy, ovocem dubu, se živilo tělo
a takových malvic, co vídáš za zimní doby
dozrávat na planikách a rudě se barvit,
tenkrát mnoho a větších skýtala země.
V rozpuku mladosti svět dával štědře i jiné
plodiny hrubé — a skvělé pro bídné lidi.

K tšení žízně je řeky a studánky zvaly,
jako když z velehor tekoucí průzračná voda
nyní žíznivou zvěř až zdaleka volá.
Ze svých toulek i lesní jeskyně znali,
příbytky nymf, kde štědře se řinoucí zřídlo
smáčelo balvany, kluzké a vlnami vlhké,
balvany vlhké, jak shůry padalo na mech
a prýštilo přitom a tryskalo z roviny dole.

Neznali služeb ohně a neměli kůže,
v odění svlečené šelmě se neoblekali;
sídli v dutinách skal a v hájích a hvozdech
a doprostřed houští své špinavé skrývali údy,
nuceni vání větru a deště se chránit.

Obecné dobro ctít ještě nemohli, žádný
neznali mrav mezi sebou či vzájemný zákon.
Komu štěstěna přála, ten popadl kořist,
sám od sebe živ a zdráv být dovedl každý.

Po lesích těla i k lásce splétala Venus;
odzbrojovala každou buď vzájemná vášeň,
neb mužův bujarý chtíč a mohutná síla
neb odměna: žaludy, mukyně, vybrané hrušky.

Nadání úžasnou silou i v rukou, i v nohou,
lovili po lesích rozličná plemena šelem
pomocí kamení z praků a těžkého kyje.
Těch většinu dovedli skolit, jen před málokterou
se skryli a v noční čas jak ježatí kanci
ukládali svá nahá a kosmatá těla
na holou zem, kde si ustlali v listí a chrastí.

Za noční tmy jim nepřišlo shánět se s nárkem
po dni a slunci a bloudit v zděšení krajem,
nýbrž čekali tiši a zmámeni spánkem,
až růžová pochodeň slunce dá obloze světlo.
Ježto už odmalička si uvykli vídat,
kterak se světlo a temno střídavě rodí,
nikdy se nemohlo stát, že by upadli v údiv
nebo bázeň, že zemi pokryje věčná
noc a sluneční světlo jí odejme navždy.

Větší starost jim ubohým dělaly šelmy,
pro které zhusta se nemohli v pokoji vyspat;
tu prchali, vyštívání z lože a skalního bytu,
když přišel mohutný lev nebo zpěněná svině,
a přenechávali v hrůzné a hluboké noci
litému hosti své doupě, vystlané listím.

Tehdejších lidí jen o málo více než dnešních
sladký život a světlo ztrácelo s nářkem.
Do spáru dravcům se každý lehčeji dostal,
živé žrádlo a sousto pro jejich zuby,
a háje, hory i doly svým úpěním plnil,
vida se zažíva pohřbena v živoucí hrobce.
Kdo však, rozsápán zpola, se útekem spasil,
ten pak na strašné rány si třesoucí dlaně
tlačel, strašlivým hlasem sám po smrti volal,
až nakonec v ukrutných bolestech života pozbyl,
bez pomoci a na rány neznaje léku.

Jediný den však nenosil tisíci mužům
v bitevním poli smrt a hladina mořská
na skály lodi i s plavci nehnila v bouři.
Zbůhdarma leckdy se dmulo a běsnilo moře,
lehce zas odkládalo své jalové hrozby
a nikoho nemohly v hlubokou záhubu zlákat
na klidné hladině lživě se smějící vlny.
Neznali ještě to všetečné řemeslo plavčí.

Tenkrát nosila smrt jejich umdleným údům
o jídlo nouze — nás naopak blahobyť hubí.
Nejednou bezděky sami se napili jedu —
dnes čiperněji ho umíme namíchat jiným.

KDYŽ PAK POZNALI chaty a kůže a oheň

a s mužem žena se spojila pod jednou střechem
.....
známy, když viděli dítky, jež přivedli na svět,
tenkrát lidské plémě už začalo krotnout.
Zavinil oheň, že tělo zchoulostivělo,
mrazy pod širým nebem už snášelo hůře,
Venus mu ubrala sil a rozkošné děti
urputnou povahu rodičů zlomily lehko.

Sousedé tenkrát se začali spojovat k družbě,
už nechtíce bezpráví páchat a navzájem snášet,
a děti i pohlaví ženské si v ochranu dali,
neladně skřeky i posuňky naznačující,
že se slabými by všichni měli mít soucit.
Nicméně svornost se nemohla obecně ujmout.
Část větší a lepší však plnila úmluvu svatě;
sic lidstvo by bývalo zašlo už tenkrát všecko
a bylo by nemohlo dnešku se plozením dožít.

PŘÍRODA PŘIMĚLA rozličné vydávat zvuky 1024
jazyk a jména věcí mu potřeba vnukla
přibližně tak, jako nyní, když neznalost mluvy
nutí děti si pomáhat posuňky sama
a ukazovat kol dokola na věci prstem.
Tvor každý cítí svou sílu a hledí jí užít:
dříve než rohy se býčkoví prořežou z čela,
doráží jimi hněviv a urputně trká;
podobně lvíče a pardálí mládě se brání
všemi čtyřmi a zuby nehty už tehdy,
když se mu drápy a tesáky teprve tvoří.
Každé ptačí mládě se svěřuje křídly,
jak vidíš, a spásu hledá jen v třepotu peří.

Věřit tedy, že někdo obdařil věci

jménem a prvním slovům že naučil lidstvo,
je bláhovost; jak by byl mohl ten člověk dát názvy
všemu a tvořit svým jazykem rozličné zvuky
v době, kdy druzí to určitě nemohli umět?
Mimoto jestliže předtím si neřekli jiní
navzájem nic, jak dospěl ten jediný k pojmu
užitečnosti a odkud on obdržel první
tu schopnost, že věděl, co chce, a v duchu to viděl?
Ostatně zkrotit mnohé, to nemohl jeden
a nutit je, aby si přáli se slovíčkům učit.
Trudno udílet rady a vykládat hluchým,
čeho je třeba; k tomu by nebyli svolni
a zvuku nezvyklých slov by nedovolili
pro nic a za nic dál jim do uší bušit.

Konečně, co je vlastně tak divného na tom,
když nadáno hlasem a jazykem plemeno lidské
dle rozličných pocitů nazvalo předměty různě?
Vždyť i ta nemá tvář a divoké šelmy
ozývají se různě a jinak dle toho,
zda se v nich nítí bol nebo strach nebo libost.
Však je to vidět i z věcí každému zjevných.
Když molosská fena se podráždí, vrčí a cení
z veliké masité tlamy své tesáky ostré,
docela jinak zní její hněvivé hrozby,
než když už spustí a štěkotem naplní všecko;
když ale jazykem něžně svá štěňata líže
nebo je kojí, a třeba má mohutné zuby,
v širokém rozvoru dásní je přenáší jemně,
zní její mazlivé mručení docela jinak,
nežli když zůstane sama a ve dvorku vyje
anebo skrčena kňučí, když uhýbá ráně.

Nemyslíš také, že ržání hřebce zní jinak,

když mezi klisnami mlád a v bujarém věku
ostruhou křídlatce Amora pobodnut řadí
a když zařičí k boji zpod širokých chřípí
anebo celý se třesa smrtelně chroptí?
Konečně pernatá zvěř a rozliční ptáci,
ostříži, rybáři-orlí a potápky, do vln
a mořské sláně když slétají pro žír a žrádlo,
jiným skřekem se dávají slyšet než tehdy,
když se o sousto rvou a o kořist perou.
Ba krákový zpěv se mění některým ptákům
zároveň s povětrností; prý stařeny vrány
a havrani věští deště a volají vodu
a někdy předpovídají i větry a vichry.

Když tedy rozličné pocity nutkají zvíře,
ač je to nemá tvář, se ozývat různě,
oč více je podobno pravdě, že tenkráté lidé
dovedli rozličným věcem dát rozdílná jména!

V těchto věcech snad cosi postrádáš mlčky:
byl to blesk, který pozemským lidem dal oheň
prvně, a z něho se každý rozžehl plamen;
vždyť ledacos chytá, jak vidíš, od ohně z nebe
a hoří, jakmile podpal dá nebeské pásmo.
Ale i koruna stromu, když zmítána větrem
se klátí a druhému stromu se do větví opře,
může tou silou a třením vykřesat oheň
a občas vyšlehne plamen a horoucí horko,
jak se o sebe drhnou ty sněti a kmeny.
Oheň mohlo dát lidem i jedno, i druhé.
Žárem ohně pak vařit doměkka jídlo
je navedlo slunce; vždyť viděli v polích, co všecko
v přívalu jeho tepla a paprsků zraje.

STAROU STRAVU a bývalý život den ze dne
ohněm a novými věcmi je učili měnit
ti, kteří duchem a důmyslem předčili druhé.
Začali zakládat města a budovat hrady
— pro sebe útočiště a královskou pevnost —
pole rozdělili i stáda a dali
každému podle vloh a krásy a síly.
Mnoho platila síla a slynula slíbenost.

Později vynašli jmění a našli zlato,
jež vážnost k síle a kráse zlehčilo lehko;
vždyť i ta nejhezčí těla a největší reci
zpravidla bohatšího se stoupenci stanou.
Zato ů život se spravuje pravidlem pravdy,
pro toho veliký poklad je v pokoji srdce
z mála si žít; neb skromný nemívá nouzi.

Nicméně dychtili lidé být slavní a mocní
a tak na pevný základ své postavit štěstí,
aby si v blahobytu a v pokoji žili —
marně: neb ti, co se derou k vrcholu moci,
naplnili tu cestu nebezpečími
a jako blesk ještě z vrcholu člověka sráží
závist nejednou v hanbu a ponurý Tartar.
Závist jako blesk totiž spaluje ráda
vršky a vůbec vše, co je nad jiné vyšší;
proto je lépe žít jako poddaný v klidu
než troufat si řídit říši a na trůně sedět.
Nech je, ať marně a zemdleni krví se potí,
v chtivosti slávy se pachtíce po úzké stezce;
myslí dle cizích úst a po věcech touží
věřice spíše uším než vlastnímu smyslu —
tak tomu bylo a jest a budoucně bude.

Zabili tedy krále a ležela v prachu
odvěká veleba trůnu i vznešené žezlo;
temene slovatný skvost a koruna v krvi
bez důstojenství se octla pod patou lůzy;
rádo se po tom šlape, co budilo hrůzu.
Nejhorší sběr a dav se tak dostaly k moci,
jelikož úřad a vládu chtěl pro sebe každý.

Potom je naučili si starosty volit,
zavedli práva a závazné zákony dali;
ten násilnický život už unavil lidstvo,
umdlené od samých půtek; tím raději samo
pod jařmo práva a zákona sklonilo šíji.
Dřív byli v hněvu hned hotovi k litéjší pomstě,
nežli by směli dnes dle řádu a práva;
proto ten dravčí život se zošklivil lidem.

Odtehdy před tresty strach nám ztrpčuje život.
Ve vlastní tenata viník a násilník padá,
odkud vyvstalo zlo, tam se zpravidla vrací
a nepadno žije v klidu a v pokoji člověk,
jenž mírovou dohodu obce svým jednáním ruší.
I když snad unikne bohům i lidskému rodu,
potají zoufá, že věčně to nebude možné;
lecko se prý už prozradil, hovoře ze sna,
nebo že horká nemoc naň přišla a blouznil;
skrývaný zločin a hřích tak najevo vyšel.

CO K VÍŘE V BOŽSTVO a v bohy plemena celá
přivedlo, proč je po městech oltářů plno,
proč každý rok se obětní slavnosti slaví,
v mocných státech a střediscích slynoucí slavně,
a kde se v člověku bere až podnes ta bázeň,
že bohům další a další svatyně staví

po celém světě a pouť k nim o svátcích koná —
toho příčinu vypsát je nepřilíš těžké.

Vždyť smrtelné plémě už tenkrát vídalo bohy,
jejich olbřímí těla a spanilé tváře
při plném vědomí, bdíc a častěji ve snách.
Těm tedy přifkli i smysly, protože údy
je viděli vládnout a hovořit vznešená slova,
hodná té líbezné tváře a mohutné síly —
a život jim připsali věčný, neb podobu stejnou
a krásu vždy nezměněnou ty vidiny měly,
a hlavně v té víře, že bytosti takové síly
žádná síla tak lehko nemůže zdolat.
I blaženost bohů si myslili nezměrně větší,
protože před smrtí bázní z nich netrpí nikdo,
i proto, že v snách je vídali lehounko konat
spoustu divů a byla to pro ně jen hračka.

Mimoto viděli nebe dle pevného řádu
se točit a ročně se rozličná období vracet
a nebyli s to si vysvětlit, proč se tak děje;
i nezbylo jim než vložit do rukou bohů
všecko, a jejich vůle že spravuje všecko.
Za sídlo bohů a domov určili nebe,
protože nebem se kutálí slunce i luna,
luna i den a noc a mlčící hvězdy,
létavice i komety, bloudící v temnu,
mračna a déšť a sních a větry i kroupy,
blesky a dravý rachot a hrozivé hromy.

Ó neblahé lidské plémě, proč takové skutky
připsalo bohům a s nimi i zavilou zlobu!
Jakou to metlu si upletli na sebe sami,
co na nás ran, jak mnoho slz našim dětem!

To není zbožnost, co chvíli se s pokrytou hlavou
utíkat k soše a obcházet kdekterý oltář
či tváří k zemi se vrhat a rozpínat ruce
před chrámy bohů či oltáře dobytčí krví
bohatě skrápět a hromadit na sliby sliby —
nýbrž s pokojem v duši se na všecko dívat.

Kdykoli vzhlédneme k velebné nebeské klenbě,
k éteru tkvícimu výše než třaslavé hvězdy,
a trati slunce i luny nám na mysl přijdou:
tu v našem srdci, už jinými stísněném strastmi,
začne zvedat hlavu a procitne další
starost, zda po různých kruzích ta souhvězdí bílá
snad nevodí nějaká božská nám neznámá mocnost.
Chybí nám totiž v těch pochybách odpověď na to,
zdali měl nějaký vznik a počátek vesmír
a má-li i mez, až po kterou ohrady světa
a mlčící sféry svou lopotu vydrží snášet,
či zdali bez konce bytí jim bohové dali,
tak aby po všechem čas se točice mohly
vzdorovat tvrdému náporu věčného věku.

A v kterém těle by nestydlo obavou z bohů
srdce a pod kým se nelomí kolena děsem,
když strašlivou ranou blesku se spálena země
třese a po celém nebi se rozláhá rachot?
Netrnou kmeny a národy, netrhnu sebou
králové pyšní, jak boží je ranila bázeň,
že snad nastává čas, aby pykali těžce
za každý ohavný skutek a rouhavé slovo?

Stejně když mořská bouře a divoký víchr
i velitele i loďstvo vlnami vláčí
a zároveň početné pluky a válečné slony:

což nečiní sliby a neprosí bohy i bouře,
 modle se vyděšen o klid a o šťastný vítr?
 Nicméně marně: je nejednou zběsilou smršť
 zachvácen stejně a unášen k mělčinám smrti.
 Tak velice doléhá jakási neznámá síla
 na lidské věci, i z prutů svázaných krásně
 si šašky tropí a po krutých sekýrách šlape.

Když konečně pod námi země se kymácí celá,
 když padají zborcena města či hrozí se zhroutit:
 jaký tu div, že lidstvo nad sebou zoufá
 a mocnosti velké i bohů zázračné síly
 nechává ve světě dál, aby řídily všecko!

ZBÝVALO OBJEVIT MĚĎ a železo, zlato,
 stříbro zároveň zvážít a olovo zkusit,
 když obrovské hvozdy žár ohně obrátil v popel
 vysoko v horách, snad založen nebeským bleskem;
 mohly ho vznítit i po lesích válčící kmeny,
 na nepřátele hrůzu tak chtějíce pustit;
 snad úrodná pole, když půda byla tak žírná,
 hodlali zvětšit a pastviny obrátit v role,
 či pobít více zvířat a zbohatnout lovem;
 dřív totiž lovili ohněm a chytali do jam,
 než věšeli v lese léč a honili se psy.
 Ať se vzal odkudkoli ten plamenný požár:
 když praskaje hrozně i s dlouhými kořeny všechny
 porosty strávil a ohněm propálil hlínu,
 ze žhavých žil se do prázdných prohlubní půdy
 lily a stékaly stružky stříbra a zlata,
 pramínky mědi a olova. Když je pak našli
 už ztuhlé, jak v hlíně se jasným blýskotem svítí,
 zvábeni jejich hladkou a třpytivou krásou,
 sbírali je, a hle! měly podobu štěrbin

a každý kousek byl věrným odlitkem škvíry.
 Tu dostali nápad, že dají se roztavit teplem
 a v libovolné tvary a podoby slévat,
 ba že je možno je kout a vytepat v čepel
 nad pomyšlení tenkou a jakkoli ostrou
 a nástroj mít, s nímž by mohli porážet lesy,
 dříví štípat a nahladko hoblovat klády,
 jakož i prorážet, vrtat a otvory hloubit.
 Napřed to zkoušeli dělat i zlatem a stříbrem
 o nic méně než mocí tvrdého bronzu —
 marně: ty kovy to nezmohly, tupěly, měkly
 a nesnášely tak dobře tu robotu tvrdou.

V úctě chovali bronz a zhrdali zlatem,
 že je neostré, chabé a neužitečné;
 teď upadl bronz a zlato se nadevše cení.
 Letící čas nese nové časy i věcem.
 Co mívalo cenu, to není nakonec ničím,
 namísto toho se z temnoty dere věc jiná,
 je žádoucnější den ze dne a chválami slyne,
 a kdo ji získá, má u lidí úžasnou úctu.

Nyní ještě, jak našli železnou rudu,
 toho se, Memmie, sám už domyslíš lehko.
 Nejstarší zbraň byly ruce, zuby a nehty,
 kameny, jakož i klacky, jež urvali v lese,
 a plameny, jakmile na oheň pračlověk přišel.
 Vlastnosti bronzu a železa poznali potom.

Avšak dříve než železem robili bronzem,
 který je kujnějším kovem, a bylo ho více.
 Bronzem kypřili půdu a bronzovou zbraní
 bouřili v boji, s ní hlava nehlava bili
 a loupili pole i stáda: před jejím ostřím

netěžko couvalo nahé a bezbranné všecko.
 Pozvolna železný meč potom ovládl pole,
 měděný srp svou podobou vzbuzoval posměch,
 útroby zemské se jali ocelí ruchat
 a ošidný boj se vyrovnal pro obě strany.

PŮVODNĚ NA KOŇSKÝ HRBET si oděnc sedal,
 zvíře obracel uzdou a pravicí sekal;
 s vozem a dvojspřežím v seč se později pouštěl,
 s dvojspřežím zase dřív než se čtverospřežím
 a nakonec nasedal na vůz, jež obrnil srpy.
 Potom s chapadlem hada své ošklivé slony
 s baštami na zádech Punové uvykli rány
 v bitvě snášet a Martovy legie plašit.
 Po zbrani zbraň tak plodil neblahý nesvár,
 postrach pro lidské plémě, když propukne vojna,
 a válečné hrůzy se stupňovaly den ze dne.

V bitevním poli to také zkoušeli s býky
 a zkusili pustit i kance na lité vrahy.
 Podobně mohutné lvy asi pustili napřed
 i s krutými krotiteli a biřiči s biči,
 aby je mohli řídit a podržet v poutech —
 marně: rozohnění v tom krveprolití
 děsili zběsilí vlastní i protější tlupy,
 hroznou hřívou své hlavy vlajíce všady;
 jezdcí pro samý řev své splašené koně
 nemohli upokojit a usměrnit uzdou.
 Lvíce podrážděny se vrhaly skokem
 zevšad a tlamou se po jedněch odpředu hnaly,
 a kdo netušil nic, toho odzadu braly
 a vítěznou ranou ho strhly v objetí k zemi,
 zaťavše do něho drápy a zuřivé zuby.
 Shazovali a šlapali býci své pány,

koňská břicha a boky na rohy brali
 zespod a zemi jak divocí kopyty ryli.

Mocnými kly své spojence vraždili kanci,
 ve vzteku zlomená kopí svou brotíce krví,
 a bez rozdílu jezdcé i pěšáky kláli.
 Před divým klem totiž zvířata uskakovala
 stranou, i na zadní nohy se stavěla vztykem —
 marně: s přetátými už šlachami pádem
 těžkým jak dlouhá, tak široká padala k zemi.

A která si dřívě, jak myslili, zkrotili doma,
 ta viděli zdivočelá v tom divokém díle,
 v krvi a křiku a zmatku a hrůze a hluku
 a ani část jich už nemohli nazpátek přivést:
 všeliké šelmy se totiž rozprchly všecky,
 jako když dnes se špatně spoutaní sloni
 rozutekou a zle své řidiče zřídí.

Leč pro vítězství to lidé dělali sotva,
 spíš aby ztrápili druhé — a zemřeli sami,
 když zoufali nad svým počtem a neměli zbraně;
 ačli to provedli vsutku. Je nesnadno věřit,
 že by nebyli předem to tušili v duši,
 co hrozného zla z toho vzejde pro obě strany.
 Spíše se taková věc mohla stát někde v kosmu,
 v těch světech různých a stvořených na různý způsob,
 než na kterékoli jedné a určité zemi.

PLETENÝ ŠAT MĚLI DŘÍVĚ než suknici tkanou;
 ta přišla až po železe; vždyť bez něho látku
 nemožno tkát, ani vyrobit taková hladká
 vřetena, paprsky, cívky a drnčící brda.
 Muže přivedla příroda k předení vlny

dříve než ženy; jeť veškeré pohlaví mužské
v řemesle obratnější a o mnoho lepší.
Pak rolníci drsní v tom začli spatřovat nečest;
proto se rozhodli ženským to přenechat rukám,
zároveň sami se roboty podejmout tuhé
a tuhou prací své ruce i kolena tužit.

Vzorem v setí jim byla příroda sama,
tvůrkyně všeho, i mistryní ve štěpování,
protože pecky i žaludy spadale z větví
viděli vyhánět na jaře pometla prutů;
proto i do kmenů štípat se rozhodli rouby
a pro mladé odnože do hlíny dolíky hloubit.
Potom pokaždé jinak své poléčko milé
zkoušeli pěstít; vždyť viděli plodiny plané,
jak krotnou dík péči a půdě pěstěné pěkně.
Do hor couvat den ze dne nutili lesy
a dole na úpatí přát roviny rolím,
tak aby získali v pláních i po chlumech louky,
rybníky, strouhy, lány i vinice bujné
a stříbřitý pás je vroubil a přetřásl oliv,
táhna se po údolích a vršcích a pláních,
tak jako dnes, kdy pestrou krajina krásou
a sladkými štěpnicemi se protkána zdobí
a dokola kolem ji bujarý vinohrad věnčí.

Ptáku lahodný hlas člověk napodoboval
ústý o mnoho dřív, než dokázal zpívat
a s libostí naslouchat hladce se linoucí písni,
a teprve zefyr svým hvizdem v rákosí dutém
na dutou třtinu si naučil pastýře pískat,
až zvládli poněnáhlu to líbezné lkání,
jež zpívá a vydává flétna zpod tisknoucích prstů,
dítko odlehlých lesů a hájů a hvozdů,

pastýřských pustin a jejich blažené prázdně.
Takto se konejšilo a kochalo srdce,
krmí už nasyceno; tu vhod přijde všecko;
tu nejednou do měkké trávy si lehnuvše spolu
a do stínu velkého stromu blíž potůčku vody
prostředky nevelkými své těšili tělo,
zvláště když nebe se smálo a zelený pažit
v jarním období roku se zapestril kvítím.

Tehdy si na škádlení a na hovor zvykli
i na sladký smích; to rozkvetla vesnická músa.
Tehdy kol hlav a ramen si vinuli věnce
z květín a listí, jak rozmar jim veselý vecl,
a toporně, mimo takt se nutíce k tanci,
toporným chodidlem tepali matičku zemi;
odtud sladký smích a srdečný řehot,
že všecko jim bylo nové a podivuhodné.

Odtud i stráže si za spánek útěchu našly:
ohýbat hlasy a rozličné nápěvy zpívat
či našpulit pysky a v otvory šalmaje foukat;
to převzali hlídači stád a činí tak podnes.
Začali dbát i taktu a rozkoš a libost,
s níž slýcháme hudbu dnes, není za nehet větší,
než jakou z ní měli ti lesní synové země.

Přítomná věc je ve cti a silně se líbí,
pokud jsme neměli dřív něco příjemnějšího;
leč s objevem novým a zpravidla dokonalejším
smysl pro ono staré se ničí a mění.
I přestal jim chutnat žalud a pohrdli lůžky
vystlanými jen senem a kupami listí.

Vážnosti pozbyl i oblek z kůže; ten prvně

spatřen budil, jak myslím, takovou závist,
že kdo ho první nosil, byl zákeřně zabit;
a přece vzal zaslé a na cáry v krvavé rvačce
ho roztrhali, jež nebyly k ničemu dobré.
Tenkráté kůže — a nyní šarlat a zlato
touhou člověka trýzní a trmácí válkou;
tím větší je tuším vina, jež ulpěla na nás.
Nahého rozence země, jež kožešin neměl,
trápil mráz; zato našinec nevezme škody,
nemá-li nach a klenoty na něm a zlato;
k ochraně těla mu stačí laciná látka.

Darmo se tedy a naprázdno lopotí lidstvo
po celý život a planým se věnuje vášním —
a není divu, když nezná v majetku míru
a vůbec tu mez, až po kterou rozkoše rostou;
tak života loď se znenáhla na hloubce octla
a veliké vlny války se vzedmuly ze dna.

Bdělé slunce a luna, jež vozí své světlo
kol otáčivé a veliké svatyně světa,
o střídě ročních dob jim ponětí daly,
a že to běží dle pevného počtu a řádu.

Už bydlili ve stínu stěn a mohutných věží,
na dílčích lánech a v mezích orali zemi,
mořskými plachetnicemi se pestřilo moře
a spojence ku pomoci už vázaly smlouvy,
když hrdinské činy se jali zvěstovat veršem
básníci; nedlouho předtím se vynašlo písmo.
Proto náš věk se nemůže dohlédnout dějím
starších, leda když rozum jim na stopu přijde.

Plavidla, šlechtění půdy a zákony, hradby,

nástroje, silnice, látky a podobné věci,
výsady všecky i veškeré životní slasti,
obrazy, básně a mistrovsky ztvárněné sochy,
to přinesl cvik a zkušenost zvidavé mysli,
když tak pozvolna vpřed krok za krokem špěli.

Z neznáma znenáhla věci tak dobývá doba
všecky a rozum je vyzvedá na světlo světa;
vidouce v duchu, jak jedno je druhému svící,
konečně na samý vrchol se dostali umění.

ZPĚV ŠESTÝ

OBILNÝ OSEV A ZRNO bídnému lidstvu
 Athény slavného jména prý rozdaly první,
 obrodily mu život a zákony daly
 a pro život první mu poskytly útěchu sladkou,
 vydavše ze sebe muže tak hluboké myslí,
 že z jeho úst kdysi vyšla veškerá pravda
 a za jeho božskou vědu, ač zemřel, už dávno
 po celém světě sláva až k nebi se nese.

Když on viděl, že mají o živobytí
 lidé už postaráno a bezmála o vše,
 že pokud možno si mohou bezpečně bydlet
 a že ti mocní se v bohatství topí a počtách
 a slávě a slynou i dobrým jménem svých synů —
 ale že v hlubině srdce jim zůstala úzkost,
 jež bez ustání a bezděky život i duši
 v nich mučí a v ukrutné nářky ji propukat pudí:
 poznal, že tady je vinna nádoba sama
 a její vinou se uvnitř pokazí všecko,
 co do ní dáš a naliješ dobrého zvenčí;
 jednak si všiml, že dno má prasklé a teče,
 takže se nijak a nikdy naplnit nedá,
 a jednak viděl, že všecko, cokoli pojme,
 znečistí jakousi ošklivou pachutí uvnitř.

Slovem pravdy nám tedy očistil srdce,
 vytkl strachu a žádosti meze a určil,
 v čem to nejvyšší dobro, kam tihneme všichni,
 tkví, a ukázal cestu, jak pěšinou prostou
 a přímým směrem se k němu můžeme dostat,
 co vlastně za zlo je všady ve věcech lidských,
 jak je přirozené a doléhá různě,
 jak příroda dá, buď náhodou anebo silou,
 ze kterých bran se máme kterému bránit,
 a podal důkaz, jak namnoze člověčí srdce
 se na vlnách smutku a starosti zbytečně zmltá.

Jako když děti se bojí a lekají všeho
 za černé noci, tak my se děsíme za dne
 věcí, kterých se netřeba bát o nic více
 než představ, kterých se potmě strachují děti.
 Nerozežene tu duševní úzkost a temno
 denního světla šíp ani paprsky slunce;
 dokáže to však rozum a přírodní věda.
 Tím raději pokračuji v své načaté písni.

UŽ JSEM TĚ POUČIL o tom, že svatyně světa
 má smrtelné tělo, že nebesa před časy vznikla,
 a co se na nebi děje a nemůže nedít,
 zhruba všecko je jasné; teď poslyš, co zbývá —
 jakmile do skvoucí korby se posadit jednou

 Ty mne jen veď, když k metě bělostné běžím,
 učena Kalliopé, už na konci dráhy,
 Múso, potěcho lidí a rozkoši bohů,
 a buď mi vůdkyní k věnci a veliké slávě!

 vznikají všechny a znovu utichne všecko

drad
 a Hise
 → pohus
 o dykhoody
 (pahluta)

.....
co byly, potuchne vztek a všecko se změní.

Ostatní věci, jež na zemi vidají lidé
i na nebi často, když s děsem a úzkostí srdce
strachy z bohů se hluboko sklánějí v duši
a do prachu země se pokořují — to proto,
že neznalost příčin je nutí podříditi všecko
vládě bohů a jejich království uznat.

Vždyť i kdo vědí, jak pokojně žijí si bozi,
a vědí to dobře, přece, když pocítí úžas
nad během světa a zejména nad těmi věcmi,
jež spatřují nad svou hlavou a v oblasti nebes,
v pověry staré se vracejí znovu a přísné
dostanou pány, jež mají za všemohoucí —
ubozí, nevědoucí, co vůbec je možné,
co nikoli, kterak má každá věc svoje meze
a každá možnost svůj mezník, hluboko tkvící;
tím více bloudí a do tmy se naslepo řítí.

Vytřes to z duše, tu myšlenku daleko zažeň,
je nehodna bohů a božskému pokoji cizí;
bohů se nedotýkej a mocností svatých,
to nosí škodu. Sic poškodit výsostné božstvo
nelze, je nepojme hněv ani dychtivost pomsty;
leč nejsi-li s to si je myslit v miléném míru
a klidu, jen pobouřené a hnětené hněvem,
do jejich svatyní už nevejdeš s pokojným srdcem
a obrázky ony, jež z jejich svatého těla
co poslové božské krásy se do duší linou,
nebudeš umět v míru a pohodě vnímat.
Jaký život by nastal potom, je zřejmo.

Takový od nás nechť odvrátí soustava pravdy
co nejdál; a proto, ač bylo už řečeno mnoho,
mnoho zbývá a zkrášleno lepými verši
chce být: jest vysvětlit oheň a soustavu nebes,
bouře opěvovat a blýskavé blesky,
jaký je jejich účín a odkud se berou —
aby ses nechvěl a neztrácel hlavu, když nebe
se rozštěpí, odkud se přihnal ten letící oheň
či kam se zas poděl, jak mohl proniknout stěnou
a kterak, natropiv škod, i odtud se ztratil.

ZA PRVÉ: HROMEM se třesou nebesa siná,
protože éterné mraky, co vysoko letí,
jak na ně útočí vichry, se navzájem srazí;
neboť od jasné strany to neduní z nebe,
nýbrž čím hustší je hejno mračen, tím spíše
se odtamtud strhne rachot a hromová rána.

Mimoto nemohou mraky mít hmotu tak hustou
jako dřevo a kámen, ani tak řídkou
jako mlha a letící kotouče kouře;
sice by musely jako to kamení spadat
svou hrubou váhou či tčkat jak dým, a pak unést
by nemohly přival krup ani sněhové vločky.

I jiný zvuk se z nich šíří nad širým světem,
jak z plachty, jež uprostřed tyčí a trámů se třepe,
napjata přes velké hlediště leckdy, a šustí,
ba zběsile lítá, když drzý ji roztrhne vítr,
a vydává zvuk jako papír, kdybys ho trhal;
neboť i takový zvuk se dá rozpoznat v hromu,
i visících šatů svist a letící papír,
když jím otáčí vír a vítr doň pere.

Někdy se stává, že mraky se nemohou srazit
čelem naproti čelu; i minou se bokem
a spějíce v opačné strany se o sebe drhnou;
odtud kručivý zvuk nám projede uchem
a trvá tak dlouho, než z těsných prostorů vyjdou.

Stejně se zdává často, že kolísá kosmos,
otřesen třeskutým hromem, že ohromné hradby
širého vesmíru pukly a vybuchly náhle —
když totiž vichry se v jediné mohutné smršti
do mračna zavrtají a víchřice uvnitř
krouživě víříc je nutí více a více
hustý si vytvářet obal a dutinu uvnitř;
když jí pak ubude síly a dravého tlaku,
s hrozným rachotem hromu se roztrhne mračno.
A není divu: i maličký mčchýř, když vzduchu
je pln, dá velikou ránu, když najednou praskne.

I na jiný způsob se mraky mohou dát slyšet,
když je provívá vítr; to podobná větvím
oblaka vídáme letět a rozličným třásním;
jako když šumí listí a praskají větve
a severní vítr skrz lesní houštinu táhne.

Také se stává, že rychle vanoucí víchr
prolomí mračno a vedví je rozrazí rovnou.
Co zmůže svým náparem tam, je nad slunce jasné:
vždyť zde, kde je slabší, si nicméně ve větších

výškách
podává stromy a z nejhlubších kořenů trhá.
Skrz oblaka běží i proudy, jež s hukotem temným
se jako by lámou, jak činí i hluboké řeky
a mohutné moře, kde příboj se o břehy tříští.

Někdy plamenný blesk také přeskočí z mraku
na mrak, a padne-li tady snad na množství vláhý
ten oheň, je na místě zdušen a praskaje sténá
a syčí jak železo žhavé, když z planoucí pece
je vyjmeš a hroužíš je hluboko v ledovou lázeň.

Pakli ten oblak, jenž pohltní oheň, je sušší,
rázem vzplane a hoří, praskaje silně,
jak háje vavřínové když stravuje v horách
a ve víru vichru se široko plazící plamen;
žádný klest není slyšet tak strašně jak Foibův
delfský laurus a nic tak nepraská v ohni.

Mohutný rachot je z mraků a velikých výšek
slychat i z tříštění krup a lámání ledu;
to když vítr je v nějakou těsninu smětná
co lavíny ledu — a v sněh a kroupy se lámou.

I tehdy se blýská, když mraky se srazí a množství
semínek ohně z nich vytryskne — jako když ocel
či pazourek o křemen křísne; tu vyskočí světlo
stejně a oheň se třepí v třpytivé jiskry.

Nicméně sluchu se zahřmění později dotkne,
než oči zhlédnou blesk; vždyť putují k uchu
ty věci déle než to, co působí na zrak.
To lze seznat i jinak: jen pozoruj z dálky,
když dvojitou sekyrou někdo peň poráží stromu,
jak dřívě uvidíš úder, než seknutí uchu
oznámí zvuk; a blesk je zrovna tak vidět
dřívě, než slyšíme hrom — jenž zároveň s ohněm
byl vyslán a z téže srážky i příčiny vzešel.

I NA JINÝ ZPŮSOB ta oblaka letnými blesky
zpestřují kraj a bouře ho blikavě žihá:
vpadne-li do mračna vítr a na místě krouží,
jak jsem už řekl, až zahoustne oblaku obal,
tu tím, že se hýbe, se vznítí; vždyť pohybem všecko,
jak vidíš, zteplá a vzplane, ba z olova kulka
dokonce taje, když letí obloukem dlouhým.

Ten vařící vzduch když černé protrhne mračno,
tu jako když střelí, se uvolní semena ohně
rázem a slijí se v blesk a blikavý plamen.
Potom se ozve hrom; ten putuje k boltci
déle než to, co vstupuje v zornici oka.

To se však stává jen v mracích hustých a vzhůru
navršených až div a na oblak oblak.
Tím se nedávej zmást, že zdola je vidět
spíš jejich šíří než to, jak vysoko čnějí!
Jen dávej pozor, až oblaka podobná horám
po nebi ponese napříč a nakoso vítr;
nebo až na vršcích skal je uvidíš shluklé,
jak horní na dolní tlačí a na oblak oblak,
když zůstanou stát a větry kol dokola usnou;
tehdy uzříš těch mraků mohutné masy
a jakoby z převislých skalisek sklenuté sluje —
a vpadnou-li do nich větry, když nastane bouře,
a naplní je, pak hubují s hukotem burným
v tom žaláři z oblak a hrozí jak za mříží šelmy,
odtud i odonud z mraků svůj vrhají repot,
a jak hledají cestu a točí se kolem,
shrabují z oblak a sbírají semínek ohně
mnoho — i koluje plamen v té ohnivě peci,
až se protrhne mrak a zasvitnou blesky.

A ještě z těchto příčin ten střelhitý oheň
o barvě jasného zlata se do země řítí:
že totiž ohnivých semen už oblaky samy
musí být plny; vždyť kdykoli nemají vody,
zpravidla mají lesklý a plamenný odstín.
Nemálo totiž se musely sluneční záře
napít, a proto se rdějí a ohnivě srší.
Ty když zatlačí vítr a vžene a vtěsná
je na jedno místo, tu stisknuty semínka roní
ohně — ta dávají blesku tu plamennou barvu.

I tehdy se blýská, když nebeská oblaka řidnou;
neboť vítr, jak lehounce plynou, je trhá
a drobí; tu tělíška ohně, ta semena blesku,
nutně z nich padají sama; a tehdy se blýská
ne hrozně, bez lomozu a hlučného hromu.

Konečně, jaké je povahy blesk, to ti řeknou
místa, kam sjel, a znamení vpálená zářem,
stopy, z nichž síry se šíří omamný zápach;
to jsou známky ohně, ne větru či deště —
nemluvě o tom, jak často to zapálí střechu
a už je rychlý plamen i v stavení pánem.

Tento oheň, tak jemný jak ve světě žádný,
stvořila příroda z prvků tak drobných a čilých,
že pod sluncem naprosto nic jim nemůže čelit.
Neb silák blesk se prodere domovní stěnou
jak slovo či zvuk a kovem i kamenem projde,
bronz i zlato ti roztaví v mžiknutí oka,
ba aniž rozbije džbán, dá vyvanout vínu
naráz — a žádný div: jeho žár, sotva přijde,
nádobě proděraví a rozředí boky
všecky kol dokola lehko, a vtáhna se dovnitř,

rozpustí víno v prvky a roznese rychle.
 Za celý lidský věk by to nesvedlo slunce,
 ačkoli žhne a sálá velikým vedrem;
 o tolik větší rychlost a moc mají blesky.

NYNÍ, ODKUD SE BEROU a proč jsou tak prudké
 v letu, že mohou svým úderem rozčísnout bašty,
 rozmetat dům a strhnout mu krovy a krokve,
 rozvalit náhrobky hrdin a rušit je z klidu,
 zabíjet lidi a porážet skot zde i onde
 a podobné věci, jak to, že dokáží tolik,
 vyložím teď, abys neztrácel čas mými sliby.

Měj za to, že blesky se rodí z oblaků hustých
 a do výše nakupených; vždyť z jasného nebe
 a z mraků nepřilíh tlustých se neblýská nikdy.
 Toť věc nepochybná a nad slunce jasná:
 vždyť tenkrát celý blankyt se zatáhne mračny,
 jako by z Acherontu se mrákavy zvedly
 všecky a veliký prostor by postlaly nebi —
 takovou temnou nocí je zacloní mraky
 a černá škraboška Děsu se nahoře šklebí,
 kdykoli bouře se chystá roztančit blesky.

Mimoto leckdy i černý oblak jak z nebe
 spuštěný vodopád smoly se na mořské vlny
 sveze naditý tmou a ten za sebou táhne
 černou, blesky a vichry těhotnou bouří,
 a protože sám je větrů a plamenů plný,
 i na souši se ho bojí a hledají úkryt.

Stejně i nad naší hlavou ta bouře má výšku;
 přece ty mraky by nemohly zavalit zemi
 takovou tmou, kdyby na jedněch nestály druhé

vždy výše a výše, až slunce se za nimi ztratí;
 také by nemohly vydat tak ničivý příval,
 rozvodnit řeky a zaplavit pole, když přijdou —
 jenomže éter je jimi vysoko vystlán.

Tedy v těch místech je větru a plamene plno
 všecko a proto to odevšad hřímá a blýská.
 Výše jsem řekl, jak mnoho ohnivé látky
 chovají výdutě mračen; i z paprsků slunce
 a z jeho žáru jí musejí nemálo nasát.
 A když ten vítr, jenž mraky zatlačí někam
 v jediné místo, z nich vytiskne ohnivých semen
 vysoký počet a sám se s tím plamenem smísí,
 ten vetřelý vítr tu koluje v prostoru těsné
 a blesk si uvnitř té pece ohnivé brousí.
 Na dvojí způsob se může vznítit: když zteplá
 svou vlastní pohyblivostí a dotykem ohně.
 Když je už rozžhaven dost a hutného ohně
 náporom nabit, tu blesk už jakoby zralý
 naráz roztrhne oblak a trhaným světlem
 na všecka místa svítě se střelhitě nese.

Za ním to zhluboka zahřímá a nebeská klenba
 jako by pukla a vráz se řítíla shůry.
 Zemi pak zachvátí mocné chvění a hukot
 běží vysokým nebem; vždyť povětří celé
 vrávorá otřeseno, jak rachotí hromy.
 Nato se spustí déšť tak těžký a štědrý,
 jako by celý éter se proměnil v příval
 a řítit se dolů chtěl obnovit potopu světa;
 taková průtrž mračen a vichřice burná
 se snese, jak uhodí hrom a ohnivá stěla.

Také se stává, že v mohutný mrak s oním hrotem
už zralým vpadne vítr a vichřice zvenčí,
roztrhne jej — a už padá ohnivý kužel,
který jmenuje bleskem náš mateřský jazyk.
Stejně i do jiných stran, ať kamkoli letí.

Někdy se stává, že větrný proud nemá ohně,
ni méně dlouhou poutí a letem se vznítí;
některá tělíška totiž ho opustí cestou,
ta větší, co v letu vzduchem mu nemohla stačit,
a jiná si z povětří shrábne a unáší s sebou,
maličká, jež se s ním smísí a vznítí ho v letu
přibližně tak, jako leckdy z olova kulka
se rozžhaví letem, když cestou poztrácí mnoho
studených částic a nakonec ve vzduchu chytí.

Někdy už pouhou ranou se vyvolá oheň,
úderem větru, jenž nemaje ohně je chladný —
a žádný div: když ránu zasadí prudce,
může se stát, že vlastní semínka tepla
mu splynou s prvky věci, jež dostala ránu;
podobně vyskočí jiskra, když o křemen kříšne
železo. Nevadí nic, že je studené: stejně
se seběhnou prvky a blesk z nich vyšlehně horký.

Stejně tedy i věc musí od blesku chytit,
je-li jen hořlavá trochu a citlivá k ohni.
Ni méně fičící vítr tak docela chladný
nemůže být: vždyť slétá shůry tak prudce,
že nezahoří-li ohněm už dřív na své cestě,
přichází alespoň ohřát a promíšen s teplem.

Mrštný je blesk a jeho úder je prudký,
rychle skluzují vesměs a slétají blesky,

ježto už dříve se v mracích ta střelhitá síla
sbírá a k výboji mocné v ní úsilí stoupá;
mračno pak neudrží to rostoucí vění,
i nastane výbuch a letí to úžasně rychle
jak běhuté šípy, jež obrovský samostříl chrlí.

Ostatně blesk je z atomů drobných a hladkých
a takové hmotě se sotvaco postavít může;
prosmkne se a promkne i nejužší cestou;
překážek tedy ho zdržet a zpomalit může
jen málo — i letí a s velikou rychlostí sklouzne.
Však také všecko těžké svou povahou tihne
obecně dolů a navíc, když nastane náraz,
rychlost se zdvojnásobí, věc pádněji padá,
pohotověji a rázněji rozetne ranou
všecko, co je jí v cestě, a žene se dále.

Konečně: všecko, co letí dalekou drahou,
má rychlosti stále více; ta pohybem vzrůstá,
mohutní, sílí a padá to pádnějším pádem;
puďi totiž ten pohyb všecky ty prvky
na jedno místo se řítit nejkratší cestou
a na tuto trať je všecky ve víru vrhá.

Snad přibere blesk něco částic i z povětří přímo
cestou a pod jejich ranami zvyšuje rychlost.

Leccím se promkne a projde — a věc je pak celá
a zdráva, an drobounký oheň jí proklouzne póry;
ledaco zničí — když dopadnou tělíška blesku
na prvky ve věci tam, kde jsou skloubeny ve tkáň.
Lehko roztaví spěž a ve mžiku zlato
přivede ve var; to proto, že z atomů drobných
a tělísek hladkých ta síla je složena jemně;

ta se vkrádají hravě, a vniknuvše náhle,
rozruší všecky vazby a uvolní uzly.

Na podzim nejvíc se otrásá vysoké nebe,
domov lesklých hvězd, i celičká země
a podobně v jarní čas, když se otevrou květy.
Za mrazu totiž je ohně málo a v létě
zemdlí vichry a oblaka nejsou tak hustá.
Když tedy roční čas se zastaví vprostřed,
jsou dány všecky ty rozličné podmínky blesku.

Průliv roku tu mísí chladno i horko,
to dvoji, bez čeho mrak by neukul blesku;
i nastane svár mezi živly a veliký poplach
a v ohni a vichru se zuřivě povětří zvíří.
Počátek tepla je totiž posledkem zimy
a to je období jara; tu zápolí spolu
ty protivy nutně a smíšený dělají zmatky.
Poslední vedro se mísí s prvními mrazy;
to přichází doba, jíž lidé říkají jeseň;
i tady se třeskutá zima dá do boje s létem.
Proto právem to nazveme průlivem roku;
a žádný div: vždyť za toho času je blesků
nejvíc a na temném nebi se stahuje bouře,
že válkou nerozhodnou se potýká obé,
zde plamen, tam vítr a s nimi ve směsi voda.

TOŤ POZNAT OHENNÝ BLESK v jeho podstatě
pravé,

a jakou mocí co činí, to vidět skrznaskrz;
tot' lepší než v etruské texty se zbůhdarma hroužit
a skrytého úradku bohů chtít stopovat známky
v tom, odkud přiletěl oheň a na kterou stranu
se obrátil odtud, jak mohl proniknout stěnou

a kterak, natropiv škod, i odtud se ztratil,
či jaké to úder blesku zas neštěstí nese.

Pakliže lomcuje blýskavou nebeskou klenbou
Juppiter, hřímaje hrozně, a ostatní bozi
a metají blesky tam, kam se kterému zachce:
proč jimi nemíří tak, aby zločinů hnusných
netrestanému strújící se z proklaných prsou
kouřila síra a plamen — k výstraze lidem?
Proč častěji ten, kdo si není ničeho zlého
vědom a nemá viny, se v plamenech svíjí,
náhle zachvácen ohněm a vřetenem z nebe?
Proč perou i na místa pustá a marně se trudí?
Či tím cvičí své paže a ramena tuží?
Proč nechají v hlíně ty střely otupět Otcí,
proč trpí to on, proč je nešetří na nepřátele?
Proč konečně nesešle nikdy ten Juppiter k zemi
oheň a hrom, je-li nebe úplně čisté?
Či když se vyrojí mračna, on sestoupí na ně
sám, aby odtud si cíl bral na mušku zblízka?
Proč ostřeluje moře? Co má proti vlnám,
proti tekutým spoustám a plovoucím pláním?

Dále: když chce, aby lidé zásahu ušli,
proč nestřílí tak, aby blesk bylo vidět už v letu?
A chce-li koho snad náhlým překvapit ohněm,
proč rachotí z oné strany, proč hromadí hromy
a hřmot a tmou, aby člověk měl možnost se schovat?
A jak by mohl — co myslíš — současně střílet
do různých stran? Vždyť nepopřeš, že se už stalo,
že v tentýž čas se sneslo několik blesků.
To se už stalo a stává se nezbytně často;
jako když déšť se spustí v rozličných krajích
a přší, i blesků se ukáže najednou mnoho.

Proč konečně bourá i ctihodné svatyně bohů tím lítým bleskem, i vlastní slovutná sídla, proč rozbíjí rozkošně zrozené podoby boží a ráznou ranou své obrazy zbavuje lesku? Proč vysoká místa si volí hlavně? Proč nesou nejvíce stop toho ohně temena horská?

DALŠÍ PO TĚCHTO VĚCECH už pochopíš snadno: na jaký způsob se shůry na moře spouští přestér, jak říkají v Řecku, či po našem „palič“. Stává se totiž, že někdy se na moře spustí z nebe jakýsi sloup a kol dokola vlny začnou vřít, jak se rozhýbe vanutí víchru, a každá loď, kterou překvapí taková vřava, se ocitá v tísní a nejvyšším nebezpečí. To když větru se podaří prolomit mračno, na které útokem hnál; tu je stlačuje dolů a ono jak sloup se z oblohy na moře spouští zvolna, jako by shora se napřáhla s něčím nějaká paže a dlaní to na vlny stlala. Vítr pak roztrhne sloup, z toho vyrazí víchř do vln a započne vřít až k nevíře moře. Neboť ten vír se stáčí níže a níže, vleče s sebou svůj vláčný oblačný obal už ztěžklý, a ten když na mořskou hladinu složí, zplna se na vodu vrhne a s ohromným hlukem uvede ve var a klokot oceán celý.

Někdy i vřetenem větru se obalí mračny samo, jak oblačné prvky si ze vzduchu sbírá, a přestěru spadlému z nebe je podobno jaksi; když se pak snese k zemi a pukne, tu z něho s ohromnou silou vír a vichřice vyvře. Ale protože vzniká jen zřídka a hory

mu na suché zemi jsou v cestě, zjeví se spíše na volném prostranství mořském a pod nebem širým.

MRAKY VZNIKNOU, když četná těliska v letu ^{= nebo organické} → ^{pojde} nahore v prostore vzdušné se najednou shluknou, ta poněkud drsná, jež mohou drobnými růžky na sobě váznout a stlačena držet se spolu. Ta způsobí nejdřív, že vzniknou oblaka menší, jež se pak objímají, druh k druhu se druží, tím sdružováním rostou a po větru letí tak dlouho, až divoká bouře se nakonec strhne. ^{→ přirod}
^{uvolní}

I z nebetýchých hor a temen se někdy, a to tím více, čím výše se pnou, může kouřit plynule hustá mlha a oblaky plavé; to proto, že sotva se zrodí lehounké mráčky, dřív než je spatří zrak, už je uchvátí vítr a na samá temena hor je nese a tiskne; teprve zde, když hustší vytvoří hejno a větší, jsou viditelné a působí dojmem, jako by ze štítu skal se zvedaly v azur. Výšky jsou dokořán větrům; to plyne už z věci, to cítíme sami, když zlézáme vysoké hory.

Mimoto přemnoho prvků si příroda bere z celého moře; jen rozvės po břehu prádlo a uvidíš sám, co schytá a nasaje vláhy. Tím spíše mi věř, že mohou mohutnět mraky ^{→ vyprázdni} díky množství látky, jež stoupá z vlnivé sláně: ^{vody} svou povahou totiž jsou vláhy příbuzné plně.

Mimoto ze všech řek, ba i ze samé země před naším zrakem se vznášejí mlhy a páry, které se odtud vinou a stoupají vzhůru

jak dech, svým závojem oblohu cloní a zvolna se seskupují, až vytvoří vysoká mračna; vždyť na ně tlačí i žhavý hvězdonoš éter, takže zhoustnou a opředou modrojas mračny.

Ba i zvenčí se vkrádají pod naše nebe tělíska, strůjcové mračen a plynoucích oblak; že prvků je nesčetný počet, že prostory prázdná nemají hranic, už víš, a také, jak rychle tělíska letí a kterak v mžiknutí oka dovedou urazit dráhu až k nevíře velkou. Nedív se tedy, že často v kratičkém čase pokryje bouře a tma tak mocnými mraky, kdykoli převísne shůry, i moře i souše — jakmile na všech stranách má štěrbiny éter, kol dokola jakési průduchy veliký kosmos a všemi je vchod i východ otevřen prvkům.

VZHŮRU, TEĎ SLYŠ, jak se sráží v oblačné výši dešťová vláha, proč prška se na zemi roní a padá! Tu předně věz, že semínka vody v nemalém počtu se zvedají společně s mračny ze všech věcí a obě zároveň roste, jak mraky, tak voda, ta všecka, co v oblacích vězí — jako když tělo nám roste pospolu s krví, i pot a veškerá míza, co přebývá v údech.

Často i mořské vláhy se napijí mraky hojně, jak vlněná rouna, jež při běhu visí, když oblaky přes širý oceán unáší vítr. Na stejný způsob se zvedá do mračen voda i ze všech řek, a když opravdu mnoho té vody se tam už sejde a rozhojní všelijak zevšad, z plných oblak se proudem vylévá vláha

pod tlakem dvojím: jsou tepána větrem, a potom oblačných pluků už sama mohutná masa je seshora tiskne a tíží, až vytrysknou deště. Také když ve vanu větrů se oblaky tenčí nebo se trhají teplem a pod šípy slunce, dávají vláhu; tu krápe, jako když taje a na horkém ohni se rozpouští hromada vosku.

Průtrž je prudká, když mračna jsou obojí silou stlačena mocně: svou vlastní, i náparem větru. A deště trvají dlouho a prší a prší, kdykoli atomy vody se hromadně rojí, mraky se spojují s mraky a s prškami pršky navíc a ze všech stran se to ve směsi nese a celá země dýmá a parami kouří.

Tu když v povětří šerém se paprsky slunce oprou do dštících oblak a zprotějška blesknou, v černých mračnech se ukáže barevná duha.

Všecko, co nahoře roste a nahoře vzniká, docela všecko to, co se vytváří v mračích, sních i vítr a kroupy a ledové jíní i ostrý mráz, jenž tuho spoutává vodstvo a řeky nedočkavě jak na uzdě drží — o tom se domyslíš lehko a uhádneš v duchu, kterak to všecko vzniká a z čeho se rodí, vskutku-li dobře jsi pochopil úlohu prvků.

POSLOUCHEJ NYNÍ, co působí třesení země!

Na prvním místě si představ, že zrovna jak vrchem, i pospodu země je plna větrných slují všady a mocných jezer i nádrží mnoho chová v lůně, i rokle a skaliska srázná;

že pod hřbetem země se skrytě nejedna řeka
valnými vlnami valí a balvany vláčí:
vždyť země všude se musí podobat sobě.
To je předpoklad věci a úvahy základ:
země se nahoře třese, když velikým pádem
ohromné podsvětní sluje se starobou zhroutí;
to padají celé hory a otřesem náhlým
a mocným chvění se odtud široko šíří.
Nediv se tomu: i vozy nepřilíš těžké
když ulicí jedou, tu nejbližší střechy se třesou
a povyskočí, když železné obruče obě
kobrtnou o cokoli, oč zavadí cestou.

Někdy se do těch vod a širokých jezer
sesype stářím kus země jak ohromná hrouda;
i zvlní se voda a kmitem se kymácí země —
jak okrouhlá baňka, jež nemůže stát, dokud voda
se nepřestane v ní třást a semotam zmítat.

Mimoto vítr, když v děrách a dutinách zemských
z jedné strany se strhne a mohutnou silou
se úporně žene a tlačí v prostranné sluje,
skloní se země, kam větru ji scůlyuje síla.
Tehdy se nakloní domy, jež na zemi stojí,
tím více, čím výše se který dotýká nebe,
zrazeny v tutéž stranu se nachýlí šikmo
a povysunuté kladí je hotovo k pádu.
A ještě se bojíme věřit, že veliký vesmír
poslední hodinka čeká a nějaký konec,
když takové zemské masy se vidíme viklat?

Nebýt toho, že větry i spí, tu by zhoubu
světa nemohlo zadržet nic ani zdržet;
ony však jednou slábnou a podruhé sílí,

jako by v šiku jdou vpřed a couvají zpátky,
takže častěji země jen zhroucením hrozí
nežli se hroutí; je nahnuta jenom — pak sklouzne
zpátky a na svoje místo a těžiště sedne.
Proto se kývají domy: ty nejvyšší nejvíc,
prostřední více než nízké a přízemní málo.

To veliké chvění má ještě příčinu další:
když nějaká vichřice mocná a vítr se náhle
vytvoří v podzemí přímo či pronikne zvenčí,
do zemských dutin se vrhne a rozlehlých slují,
jimi se prohání nejdřív a točí a skučí
v divém spěchu, a potom v rozběhu prudkém
vymrštěn vybuchne ven a hluboko zemi
rozčísne přítom a otevře širokou průrvu.

Taková věc se v Aigiu peleponnském
stala a v Sidónu syrském: ta města ten výbuch
rozmetal vzduchem a nastalé zemětřesení.
Mimoto zničily mohutné otřesy země
nejedny hradby a leckteré sídelní město
propadlo moři i se svým obyvatelstvem.

Pakli ten vzdušný tlak a zběsilá síla
nemůže vybuchnout ven, pak v početné póry
zemi vnikne jak třas a ona se chvěje
jak naše tělo, když mráz je až do kostí protkne
a nutí je maně se chvět a drkotat zuby.

Úzkostí dvojí se tedy ve městech třesou:
shora se strachují střech a podzemních jeskyň
zdola, že příroda možná je poboří náhle
a puklá země se rozevře v široký jícen
a zborcena vlastními rupy je bude chtít zasout.

Ačkoli tedy si myslí, že země i nebe
 má propůjčen věčný život a nevezme újmy:
 přece někdy, když nebezpečí je tady,
 obavou třetí je samo potají bodne,
 aby jim pod nohama se neslehla země
 a nepadla v propast a za ní i veškerý vesmír,
 pozbuda opěr, a svět by byl hromadou trosek.

LIDÉ SE DIVÍ, proč příroda nenechá moře
 stoupat, když tolik vod se do něho vlévá
 a ze všech stran sem všechny spěchají řeky,
 nemluvě o bystrých deštích a perutných bouřích,
 jež na všechna moře i kraje dští a se lijí,
 a o vlastních hlubinných zdrojích: to všechno je kapka
 proti mořskému obru a spíš ani to ne;
 nediv se tedy, že neroste mohutné moře.

Mimoto mnoho mu upíjí sluneční úpal.
 Vidíme přece, jak šaty, napité vodou,
 vysušuje svým teplem a paprsky slunce;
 a širých moří je pod ním prostřeno mnoho.
 Proto, když na každém místě mu odsaje slunce
 z hladiny množství mokra ať jakkoli malé,
 při rozlehlosti těch vod jim ubere mnoho.

I hladinu smýčící větry si dovedou odnést
 vláhý veliký díl; vždyť vidáme zhusta,
 jak za jednu jedinou noc umí vysušit vítr
 cesty a měkké bláto se na škraloup seschne.
 A výše jsem řekl, jak mnoho mořského mokra
 si vezmou mraky a odsají z hladiny širé
 a nad celým okrskem zemským je porůznu roní,
 když na zemi přší a oblaka přinese vítr.

Konečně, ježto má řídké a spojitě tělo
 země, kol dokola svírajíc okraje moře:
 tu jako vody se ze souše do moře lijí,
 i slaný živel se v pevninu vsakovat musí;
 to se procedí kal a na zem se vrací
 čistá voda a řekám napájí zřídla;
 odtud se sladký proud už klikatí tudy,
 kudy mu tanec vln jednou prorazil cestu.

JAK TO PŘIJDE, že z horského kráteru Etny
 tak mohutný chochol se občas vyvalí ohně,
 vyložím nyní; neb ohromnou pohromou byla
 ta plamenná bouře, jež spálila sicilské lány;
 i okolní kmeny k ní v hrůze zvedaly oči,
 když vidouce dým a jiskry po celé klenbě
 nebes, bázeň a starost pojaly v srdci,
 jakou že novou věc to příroda strojí.

Při těchto věcech je třeba šíře i hloubky
 pohledu tvému a rozhledu na všechny strany;
 vzpomeň si znovu, jak velká je hlubina světa,
 jak proti celému kosmu je samotné nebe
 jen mizivou částkou a méně než takovým zlomkem,
 jakým je jediný muž proti veškeré zemi.
 To-li si představíš dobře a uvážíš rovně
 a uvidíš jasně: pak nad lecčímš přestaneš žasnout.

Diví se někdo z nás, když někomu schvátí
 zimnice údy a protkne je horoucí horkost
 či nějaká jiná bolest, když ohoří tělo?
 Najednou oteče noha a bodavá bolest
 najednou zachvátí chrup, ba zasáhne oči,
 propukne růže, skrz údy se palčivě plíží,
 ať napadla kterýkoli, a tělem se plazí —

a není divu: je po světě semínek mnoho,
země i povětří dost chová neuhu zlého
a právě odtud se těžké choroby šíří.

Stejně si myslí i o celém nebi a zemi,
že dost a dost mají od věků do věků všeho,
co dovede zemí pohnout a najednou otřást,
po vodě dravým vírem i po souši běžet,
z Etny vychrlit oheň a podpálit nebe:
i to se stává, že zahoří nebeská klenba
a že se strhnou bouře a průtrže prudší,
když náhoda takto ta vodní tělíska svede.
Že je ten ohnivý vír tak nadměru velký?
Ach, vždyť i řeka se zdá jak veletok tomu,
kdo předtím neviděl větší, a strom nebo člověk
mu přijde jak obr a stejně i ostatní věci:
v největší, kterou kdy viděl, už spatřuje kolos —
zatímco všecko i s nebem, zemí a mořem
není nic proti celého vesmíru celku.

Nicméně vyložím nyní, co puďí ten plamen,
že se širokým jícnem tak najednou z Etny
vyhrne ven! Věz předně, že celá ta hora
je dutá, že žulové sluje ji odspodu nesou
a v každé té jeskyni vzduch i vítr se točí.
Rychle letící vzduch totiž vytváří vítr;
ten když se rozpálí vzteky a rozžhaví vůkol
kamení všecko, co může, i hlinu a z útroh
jim vykřeše plameny hbité a horoucí oheň,
vzedme se k ústí a rovnou vysoko vyvře.
Do dálky metá svůj žár a do dálky popel
trousí a chrlí temno i kotouče kouře
a vyhazuje i balvany veliké váhy.
To dělá vybuchlý vzduch, to neváhej uznat.

Nadto i moře té sopce se o paty tříští
namnoze v příboj a zpátky se vrací co odliv.
Z tohoto moře se táhnou sluje až v sopky
hluboký jícn a tudy proniká jistě

.....
a z širého moře je rucen do hloubky vnikat
a hrnout se ven — a tudíž plameny chrlit,
kameny metat a zdvíhat oblaky písku.
Na samém vršku je totiž jícn či ústí,
jak říkáme my — a tamější krajané kráter.

JEST I NĚKOLIK VĚCÍ, že nestačí říci
příčinu jednu, leč více, ač pravá je jedna;
například z dálky když uvidíš bezduché tělo
člověka ležet, tu všemožné příčiny smrti
můžeš uvést a jeho se týče jen jedna —
vždyť nemůžeš podat důkaz, že zahynul mrazem
či pro nemoc nebo snad jedem či dokonce dýkou;
že však z takových věcí ho některá stihla,
to víme. A totéž lze v mnoha případech říci.

V létě se rozvodní Nil a zatopí pole,
on jediný v světě. Ta řeka pro celý Egypt
často uprostřed veder se rozlévá zemí —
snad že v tu dobu mu přímo do ústí duje
severák letící v létě, tak řečený pasát;
ten vane proti proudu a zdržuje vlny
a tlačí je zpět — ony stojí a přeteče řeka.
Určitě v opačném směru se nesou ty větry
než sama řeka; jdou od hvězd severní točny
a ona přichází z tropů a z horkého kraje,
prameníc na dálném jihu a v poledním směru
uprostřed plemene černé a osmahlé pleti.

Také je možno, že v řečišti uvízly napříč
vysoké nánosy písku a ucpaly ústí,
když moře zvířené víchrem tam nahnalo písek;
s menší volností tudíž se veletok vlévá
a pomaleji se valí a splavují vlny.

Také je možno, že pršívá u zřidel Nilu
nejvíce tehdy, kdy severní pasátní větry
naženou veškerá oblaka do těchto končin.
Když totiž mračna jsou nahnána k polední straně
a shluknou se tam, jsou tlačena k vysokým horám;
tam je ta síla tísní a tiskne jak v lisu.

Možná že Nil se napájí z hlubiny horstva
v Habeši: bílé sněhy tam vševidné slunce
nutí svým teplem tát a do rovin stékat.

NYNÍ TI POVÍM, co značí Avernské pleso
či avernský kraj a jaké vlastnosti mají.
Avernus předně má jméno od ptáků „aves“,
ježto je smrtonosný vši pernaté zvěři;
jakmile do této končiny zabloudí v letu,
nemohou veslovat křídly, své perutě svěsí
a s bezvládně zplihlou šíjí se po hlavě zřítí
k zemi, je-li to místo snad na pevné půdě,
či do vln, je-li snad pod nimi Avernské pleso.
Takové místo je u Kum; tam plny jsou skály
čpavé síry a z horkých jde pramenů pára.

I v athénském městě až na vršku hradu je místo
při chrámu milostné Pallady, vládkyně vody,
kam krákové vrány se na křídlech nesou nikdy,
ba ani tehdy, když oltáře žertvami kouří;
tolik se bojí — ne jejího hrozného hněvu

za svoji drzost, jak řečtí básníci bájí;
ale povaha místa tak působí sama.

I v Sýrii prý je takové místo, že sotva
čtvernožec který chceš o ně zavádí nohou,
srazí ho jakási síla, i svalí se těžce,
jak podsvětním bohům když skolí palice žertvu.

Po řádu přírody všechny ty věci se dějí,
a jaký mají důvod a původ, je vidět;
že v těchto místech je brána do Acherontu,
nevěř ani, že odtud si podsvětní bozi
do krajů Orku tam dolů stahují duše —
jak jelení větronoží když dechem svých nozder
dovedou z děr, jak se věří, vylákat plazy.
Jak je to vzdáleno pravdy a vzdáleno vědy,
poslouchej nyní; chci promluvit o věci samé.

Především dím, co jsem nejednou řekl už dříve,
že semínka věcí v zemi jsou různého druhu:
mnohá jsou živná a dají se jíst, ale jiná
mohou způsobit nemoc a urychlit konec.
Každému tvoru je něčeho jiného třeba,
aby si uchoval život, jak řečeno výše;
vždyť každý má povahu jinou, je ustrojen jinak
nežli ten druhý a z částíček navzájem různých.
Ledacos škodlivého jde uchem a mnoho
zhoubných a drsných látek se vloudí skrz nozdry;
mnoho je toho, nač nemáme sahat, nač oči
se nesmějí dívat, co jazyku odporně chutná.

Dále: je známo, jak mnoho je věcí, jež člověk
vnímá s nechutí, nerad a k ošklivé škodě:
především jistě stromy tak omamný mají

stín, že vyvolá často i bolení hlavy,
když se kdo pod ně složí a natáhne v travě.
Na Helikónu je vysoko na horách dřevo,
jež odporným pachem svých květů zabíjí lidi.

To všecko ze země vzhází, ta přemnoha věcí
semena četná a různého druhu, že v prsti
jsou v pestré směsi — leč každé z ní vychází zvláště.
Zhasne-li v noci knot a dotkne se nosu
začerstva čpavým pachem, tu na místě uspí
toho, kdo nemocen padá a tekou mu sliny.
Omamná bobrovina zas uspává ženu
a z útlých rukou jí vypadne třpytivá příze,
vdechne-li ji v ten čas, kdy měsíčky pouští.

Mimoto leccos je s to ti oslabit tělo,
ochromit údy a v útrokách vyšinout duši.
Ba jestliže v horké lázni se zdržuješ dlouho
a koupeš se syt, jak lehko a často v té vaně
a vařící vodě se můžeš v nejlepším skácet!
Jak lehko oharků moc a otravná vůně
tí do mozku vklouzne, když předem nepolkneš vodu!
Když ale horoucí horkost tě pojme a zkruší,
pak vůně vína ti zasadí smrtící ránu.

Vidíš, kterak i v zemi se zplozuje síra
a šeredně páchnoucí chuchvalce zemité smůly?
A kdykoli po žilách zlata a stříbra se pachtí
havíři, krušíce krumpáčem hlubiny hlíny,
jaké pachy tu z thráckých stoupají šachet?
A jaké to zlo asi čiší ze zlatých dolů,
že mění člověku tvář a bere mu barvu?
Zdali vídáš a slycháš, jak předčasně zmirá
a jak skrovnou má zásobu životní síly,

kdo z nutnosti tvrdé se živí takovou prací?
Tedy všechny ty výpary vypouští země,
vydechujíc je ven a pod širé nebe.

Podobně Avernus na ptačtvo odzdola dýchá
smrtící silou, jež z půdy do vzduchu stoupá,
až otráví prostor a povětří do jisté výšky.
Jakmile tedy ptáka sem zanesou křídla,
záhadný jed ho zmámí a oslabí tolik,
že padne přímo tam, odkud plynou ty plyny.
Když se tam zřítí, táž síla onoho plynu
ze všech údů mu zbytky života vezme.
Nejdříve totiž v něm vyvolá jakousi závrať;
potom, jakmile klesne už docela dolů,
do zřídla jedu, i život už vydechnout musí,
protože zla je okolo hotové moře.

Někdy také ta moc, jež se z Avernu vlní,
rozmetá vzduch, který dělí ptáky a půdu,
takže zhruba tu zůstane prostora prázdná.
A jakmile nad to místo se dostane ptáče,
křídla mu selžou, neb v prázdnou je nemá oč opřít,
a vpravo i vlevo je snaze perutí konec.
Když tedy pták se nemůže o křídla opřít
a na nich tkvít, jeho váha ho přinutí klesnout
k zemi, kde leže už bezmála ve vzduchoprázdnu
všemi průduchy těla svou vytrácí duši.

STUDNIČNÍ VODA je více studená v létě,
kdy země úpalem řídne a semínka ohně,
má-li nějaká vlastní, se rozprchnou na vzduch.
Čím tedy více se půda vysuší teplem,
tím více zchladne ta v zemi ukrytá vláha.

Naopak stiskne-li zemi mráz, až se smrští
a jaksi srazí, pak zajisté takovým stahem
teplo, je-li v ní jaké, se do studny sceďí.

U chrámu Ammónova prý vyvěrá pramen,
ledový za dne a horký za noční doby.
Tomu zřídlu se lidé nadmíru diví;
prý žhavé slunce je pod zemí uvádí ve var,
když pustou tmou noc pokryje polovic země.
To je však pravdě a vědě vzdáleno značně.
Té studánce slunce když laská hladinu holou,
nedokáže ji navrchu do varu přivést,
ač takovým žářem to světlo hořejší hoří:
a jak by se mohlo skrz tlusté těleso země
propálit k vodě a dát jí horoucí horko?
Vždyť i domovním zdívem se dovedou dostat
jeho planoucí střely a žár jenom stěží.
Tak co v tom vězí? Nic zvláštního: jenom že půda,
jež obklopuje ten pramen, je nad jiné řídká
a v sousedství vody je mnoho ohnivých semen.
Noc tedy rosnou tmou když zatopí zemi,
náhle zchladne a sceďí se hluboko hlína.
Na tento způsob, jak houba zmáčknutá v hrsti,
vytlačí do zřídla všecka svá tělíska ohně;
i zteplá na dotek voda a vydává páru.
Když potom vyjde slunce a uvolní zemi
a teplo a žár do ní vmísí a tím ji i zředí,
tělíska tepla se stěhují na staré místo
a horkost vody se zúplna do země vrací.
Proto se za dne ta studánka studenou stane.

Mimoto paprsky slunce jí hladinu čeří
a v třaslavém světle se voda vlní a řídne,

a semínek ohně co má, ta vypouští všecka
ven — jako mráz, který na jaře vytřásá z těla,
vybavuje se z ledu a pouta si snímá.

I ONEN PRAMEN JE CHLADNÝ, co podpálí koudel,
kterou naň hodíš, a plamen z ní vyšlehne naráz;
podobně louč se od jeho hladiny vznítí
a svítí plovouc, ať vánek jí zanáší, kam chce.
A není divu: je přemnoho ohenných prvků
v té vodě a mimoto nutně i z hlubiny zemské
teplná tělíska stoupají studánkou celou,
vydechují se ven a prchájí na vzduch —
leč v takovém počtu zas ne, aby prohřály pramen;
mimoto tlak je nutí vyšumět z vody
narychlo každé zvlášť a nahoře splynout.

Podobný pramen je v Aradu, v moři: z něj sladká
vyvěrá voda a rozhání hladinu slanou;
i v mnoha jiných zemích dá žíznivým plavcům
užitek moře a poskytne vítaný nápoj,
uprostřed slaných vod se sladkými vlníc.

Podobně mohou skrz tamtu studánku tryskat
a vyvěrat ven ony ohenné prvky a utkvít
na dřívku louče a sejít se v koudele kousku:
pak vzplanou snadno a rychle, protože koudel
a právě tak louč má mnoho ohenné látky.

Nevidíš také, když přidržíš u noční lampy
čerstvě zhašený knot, jak zahoří dříve,
nežli se plamene dotkne, a smolnice rovněž?
Je více látek, jež zpovzdáli dotčeny teplem
zaplanou dřív, než je zblízka napojí plamen.
I s oním zřídlem se děje patrně totéž.

TEĎ ZAČNU O TOM, co zbývá: co je to za řád
a přírodní zákon, že železo poslouchá kámen
ten, který u Řeků sluje dle domova magnet,
ježto se v kraji a vlasti Magnétů našel.
Ten kámen vzbuzuje úžas; on unese řetěz
ze samých kroužků, jak jeden na druhém visí.
Často jich uvidíš pět i více, jak řadou
uvisly na něm a lehký van jimi hýbe:
na prvním visí a vážne zesponu druhý,
na druhém třetí — a kouzlem kamene každý
je spoután i silou, jež prstenci trvale proudí.

V takových věcech je třeba si ujasnit mnohé,
než příčinu onoho zjevu si dokážeš určit,
a klikatou cestou k ní dojdeš, velice dlouhou;
tím pozornějšího mi popřej ucha i ducha!

Především od věcí všech, které kdekoli vidíš,
neustále se nesou a roní a plynou
částky, jež zasáhnou oko a působí na zrak.
Z určitých látek se trvale linou i vůně;
z řeky se šíří chlad a ze slunce teplo,
od moře příboj, jež hlodá pobřežní hráze,
rozličné prvky se nesou bez konce vzduchem;
konečně v blízkosti moře nám nejednou vnikne
chuť slané vody do úst a cítíme hořkost,
když peluněk míchat a rozpouštět vidíme zblízka.
Tak plynule ode všech věcí se tělíska linou
a do všech stran se odevšad rozeskakují;
oddech jim není znám ani zastávka v toku,
neboť vnímáme stále a napořád všechno
můžeme vidět i číchat a hlaholy slyšet.

Vzpomeň si nyní, jak řídkého těla jsou věci
všecky: to je ti jasné i z prvního zpěvu.
Ten poznatek sice se týče nemála věcí,
ale nejvíce té, o níž hovořit hodlám
zrovna nyní. Je nutno se ujistit znovu,
že není nic nežli hmota, smíšená s prázdňem.

Z kamenů ve stropě sluje se vyráží vlhkost
a tekou z nich jakoby kapky a potůčky potu.
Podobně znoj se řine z celého těla,
roste nám vous a po celé pokožce chloupky.
Do všech tepen se rozplývá pokrm a živí
a množí tkáň až na konci údů, i nehty.
I mráz se prodere bronzem, i teplo a horko,
jak cítíme sami, a cítíme, kterak se šíří
i zlatem a stříbrem, když plnou třímáme číši:
skrz kamenné domovní zdivo se proderou zvuky,
stěnou projde i vůně i zima i horko
a oheň, jež dovede protknout i odolnou ocel.

Ba kdekoli kruhem nás obemkl oblohy krunýř,
tam může i nemoc a nákaza zabloudit zvenčí,
a jakmile z nebe či země se vichřice strhne,
ovlivní právem vzduch i daleké kraje;
vždyť není nic mimo řídce utkanou hmotu.

K tomu ještě ty prvky, jež tryskají z věcí,
nebudí jedny a tytéž pocity všecky
a s každou věcí se nedruží na stejný způsob.
Především slunce: to praží a vysouší hlinu,
led ale leptá a laviny vysoko čnící
vysoko v horách se pod jeho paprsky taví;
dokonce taje i vosk, který na slunci leží.

Oheň rozlije bronz a zkapalní zlato,
leč maso a kůže se na ohni seschne a smrskne.
Železu po ohni tvrdost dá tekutá voda
a změkčí kůži a maso, jež v udrině ztvrdly.

Bradatým kozám je po chuti z olivy listí
jak ambróziová trest' nebo nekřtěný nektar —
pro nás je trpké a nadevše na světě hořké.
Majoránové masti se štetináč štítí
a utíká před každou vůní; je pro vepře prudkým
jedem; a člověk je po ní jak narozen znovu.
Naopak bláto je pro nás nejhorší špínou —
a totéž bláto je patrně příjemné vepřům:
válejí se v něm celí a bez omrzení.

Zbývá ještě něco — než přikročím k věci,
o kterou jde — co musím povědět napřed.
Ty průliny četné, jež běží různými věcmi,
zajisté mají i povahu navzájem různou,
každá má svoji a vlastní cestou se vine.
Rozličné smysly se kryjí v živoucím těle
a každý jenom to svoje dovede vnímat:
jinam doniká zvuk, jinam z pečeně vůně
a jinam tekutá chuť, jak cítíme všichni.

Mimoto jiná věc se stěhuje stěnou,
jiná jde dřevem a jiná proklouzne zlatem,
jiná se dostane ven skrze sklo nežli stříbro:
tímto teplo a oním zřetelně obraz;
jedno pak projde touž cestou dříve než druhé.
Arci ta různost je dána povahou šterbin,
všemožně rozmanitých, jak řečeno výše,
jelikož stavba a povaha věcí je různá.

Když tedy tohle je prověřeno a všecko
předeslané je po ruce na pravém místě:
co ještě zbývá, se vysvětlí lehko a vyjde
najevo všecko, co železo k magnetu táhne.

Předně: z té rudy se roní přemnoho prvků,
hotový proud, jenž povětří tepe a poltí,
to všecko, co magnet a železo od sebe dělí.
Když je ten prostor už prázdný a volného místa
je uprostřed mnoho, tu najednou železa částky
pádem klouzají v prázdno, leč spojeny spolu,
s nimi i kroužek — a ten jde s úplnou hmotou.
Žádná na světě věc není soudržná tolik
a žádná není z tak hustého pletiva prvků
jako to železo silné a studeně tuhé.

Není pak divu — ač lidem to připadá divné —
že z železa prvků se nemůže do prázdna vřítit
větší díl, aby s nimi nešel i kroužek;
to také činí, jde s nimi, až na magnet skočí
a v neviditelných poutech tam zůstane viset.
Totéž se děje kol dokola na všechny strany:
kde se jen uvolní místo, ať shora či ze stran,
sousední prvky se na místě do prázdna hrnou.
Neboť je honí i nárazy odjinud; samy
od sebe vzletět by nemohly do vzduchu vzhůru.

I další věc může usnadnit takové dění,
ještě něco je pohonem pro tento pohyb:
když totiž v průčelí kroužku se povětří zředí
a místo před ním je volné a prostora prázdná,
tu veškerý vzduch, jenž meškal za kroužkem v týle,
začne ho jaksi tlačit a odzadu strkat.
Okolní vzduch totiž trvale bičuje věci.

Leč tentokrát působí tak, že železo žene,
když z protějška zeje prázdno a pohltí koužek.
Ten zadní vzduch pak v železe hustými póry
přejemně vnikne až k nejmenším částkám a strká
a žene je vpřed jako plachetní plavidlo vítr.

Konečně vzduch se nezbytně tají i v nitru
každé věci, vždyť všecky jsou řídkého těla,
všecky je obmyká vzduch a u každé číhá.
Tedy ten vzduch, který v železa hloubi je ukryt,
v neklidu věčně a v ruchu se zmítá, a proto
určitě roztrásá kroužek a vzrušuje uvnitř:
i žene se železo tam, kam už skočilo jednou,
v prázdny prostor, kam zkoušelo letět už dříve.

Někdy se stane, že železo kameni uhne,
má zvyk mu střídavě prechat a zas k němu spěchat.
Kroužky ze Samothráky jsem viděl, jak skáčou
a v měděných miskách jak železné piliny rejdí
jak divě, když tenhle magnet se přidrží zespod:
tak usilovně se hleděly kameni vzdálit.
Takový poplach se strhne za clonou mědi
a není divu: vždyť volné průliny pilin
nejdříve obsadí proud, jenž vyvěrá z mědi;
ten z magnetu přijde až potom — a v železe najde
všecko už plné a nemá, kudy by prošel;
proto je nucen tlouci a bít jako příboj
v železnou tkáň, a co polyká, pokud má volnost,
to vyplivuje a zviřuje za clonou mědi.

Tady se nediv, že z tohoto kamene vlny
jinými věcmi už nesvedou podobně pohnout.
Jedny stojí svou vahou, například zlato;
druhé jsou řídkého těla — tím nedotčen nijak

projede proud a strhnout je nemůže nikam;
k takovým látkám by patřilo patrně dřevo.
Železo leží svou povahou uprostřed obou,
a jakmile pohltí nějaká tělíska mědi,
jež do něho proudí, je magnetu zavřena cesta.

Nicméně tyto věci jsou podobny jiným,
obdobných dvojic mám po ruce mnoho: těch věcí,
z nichž jedna každá se hodí jediné k druhé.
Kvádry, jak vidíš, lze stmelit jediné vápnem,
dřevo je možno slepit jen hovězím kličem,
ba prkno spíše pukne dík vlastnímu vláknu,
než aby bednění zlomilo kličové pouto.

Révoový mok se smísí s pramennou vodou;
to neumí těžká smola a lehýnký olej.
Červená červcová barva se do vlny vptjčí,
jedině do ní, a nikdy se vyloužit nedá,
ani kdyby sám Neptun ji příbojem bálil
a vlnami všemi ji vypíral oceán celý.

Nepojí se zlatem zlato jen jediná látka,
nespájí s mědí měď jen šedivá pájka?
A kolik podobných věcí se najde! A nyní?
Tobě už není tak dlouhých zacházek třeba
a silami na ně plýtvat se nesluší pro mne —
raději nemnoha slovy si shrneme mnoho:
když látky svou tkání se jedna sehraje s druhou
tak, aby výčnělky jedné se hodily do děr
druhé a obráceně: toť nejlepší vazba.
Někdy se některé látky zas navzájem spletou
svými kroužky a háčky a drží se spolu;
k magnetu nejspíš se váže železo takto.

TEĎ POVÍM, CO NEMOCI NOSÍ a odkud se bere
tak náhle morová hlíza, jež lidskému rodu
může způsobit smrt, i dobytčím stádům.
Předně, jak stojí už výše, jsou nahoře prvky
mnohých látek, těch pro nás životodárných;
ale i těch, které smrt a neduhy nesou,
tam téká dost — a když náhodou vzejdou jak hejno
a zatáhnou nebe, je povětří nákazy plno.
Každý ten neduh a každá ta morová rána
přijde buď zvenčí a shůry jak oblak či mračno
nebeskou drahou, a jindy se zvedne a vzejde
ze země rovnou, když začne tlít a je mokrá,
zalita prudkými dešti a spařena sluncem.

Nevidíš také, jak nezvyklou vodou a vzduchem
trpí každý, kdo z vlasti a domu se vzdálí
příliš — protože tam je to docela jinak?
Oč jiné, myslíš, je povětří nad Británií
než nad Egyptem, kde točna nebes je nízko?
Jak podnebí v Pontu a v Gádech daleko leží
od černých mužů a plemene osmahlé pleti!
A jako těch světových stran je čtvero a různých
a patří pod čtvero větrů a ke čtyřem pásmům:
tak i barva a tvář těch lidí se liší
značně a každý kmen má nemoci jiné.

V povodí Nilu se vyskytá slonová nemoc,
v samém Egyptu srdci, a mimoto nikde.
V Attice trpí nohy a v Acháji oči,
každý kraj je pro jiné ústrojí škodný
a pro jiný úd: toť účinek různého vzduchu.

Hne-li se tedy to povětří našinci cizí
a pro nás neblahý vzduch se rozlézat začne,

plouží se ponenáhlu jak mlha či mračno,
a kudy se táhne, tam všechno zmate a změní;
i ovzduší naše, když konečně nad námi utkví,
si přizpůsobí a zkazí a učiní jiným.

I padne ta pohroma nová a nákaza náhle
do vodních toků a jindy se usadí v klasech
neb v jiné potravě lidské či dobytčí píce,
anebo zůstane viset i v povětří přímo:
a ten zkažený vzduch když vdechneme do plic,
vstřebeme do těla s ním i nákazu nutně.
Na stejný způsob ta nemoc a neduh se snese
najednou na skot a na stáda lenivých ovcí.
Lhostejno, zdali jsme přišli v ty nezdravé kraje
sami a obal vzduchu se rozhodli změnit
či zdali příroda na nás to zkažené klima
či něco, nač nejsme zvyklí, snad seslala sama —
něco, co najednou přijde a přišedší ničí.

TAKOVÝ SMRTÍCÍ PŘÍVAL a morová rána
attická pole a kraj kdysi změnila v hřbitov,
vymetla cesty a vysála občany z města.
V Egyptě vznikla, až v srdci země, a přišla,
změřivší prostory vzdušné i plovoucí pláně,
a na všecken Kekropův lid se nakonec snesla.
Proto je mor a Morana kosily v houfech.

Začlo to tím, že horkostí hořela hlava
a každý měl oči rudé a podlité žářem;
černou krví jim uvnitř mokvalo hrdlo,
cesta hlasu se užila, ucpána vředy,
jazyk, tlumočnick ducha, se krvavě potil,
oslaben, nehybný skorem a na dotek drsný.

Potom, když zhoubná látka se chorému hrdlem
do hrudi smekla a v sklíčeném srdci se slila,
tehdy už života vazby se viklaly všechny.
S dechem od úst jim vanul odporný zápach,
jak mrtvola pohozená když hnije a páchne.
Celé tělo i všechny duševní síly
byly mdlé, neboť dlely už na prahu smrti.
K nesnesitelným mukám se dusivá úzkost
družila stále a v stony se mísilo lkání.
Ve dne a v noci je nejednou popadal škytot,
a nemilosrdně jim škubaje údy i čivy
už vysílenými, je vyčerpával až k smrti.
Po vrchu těla však nebylo na nikom vidět
vysokou teplotu, kůže se nezdála horká,
naopak, při doteku se zdála spíš vlažná
a přitom se rděla vředy jak vypálenými
celá, jako když tělem se rozleze růže.

Zato v nitru se spaloval člověk až v kostech,
jak v ohnivé peci žár mu v žaludku planul
a ani to nejtenčí roucho a nejlehčí chorým
nebylo platno; jen chlad a vánek je vábil.
V studený proud své horečkou hořící údy
vrhali jedni a do vln skákali nazí;
mnozí seshora do studny po hlavě spadli
a s otevřenými ústy tam dopadli na dno:
žízeň neúkojná tak topila vyschlá
těla a bohatý pramen jim nebyl než kapkou.

Úlevy nebylo v zlu — i ležela těla
vyčerpána a lékaři zlekáni zmlkli,
bezradní z tolika horečně podlitých očí,
jak jimi kouleli choří, a neznali spánku.

Příznaků smrti se mimoto vyskytlo mnoho:
duch a mysl už zmatená žalem a strachem,
posupné obočí, divý a urputný pohled,
zjitřený sluch a stálé hučení v uších,
dech rychlý — a jindy se deroucí zřídka a mocně,
kapkami potu se leskla a mokvala šíje,
sliny se táhly jak nitky, žluté jak šafrán,
slané a stěží šly s kašlem a chrapotem z hrdla.
Ruce se kroutily křečí a chvěly se údy,
od nohou stoupalo mrazení pomalu, jistě;
v posledních okamžicích se zúžily nozdry,
koneček nosu se zaostřil, zapadly skráně,
zapadly oči a pokožka na líci zchladla
a tvrdla, brada klesla a na čele kůže
zůstala hladká. A záhy už leželo tělo
ztuhlé a mrtvé. Když poosmé zasvitlo slunce,
anebo v devátý den z nich unikal život.

Pakli kdo, jak to už bývá, té záhubě ušel,
stihl ho černý průjem a ohyzdné vředy,
i uchřadl později přece a neušel smrti —
anebo zkažená krev se mu spustila mocně
z oteklých nozder a přitom ho bolela hlava.
V tu krev se vlily i veškeré životní síly.
Kdo snad té černé krvi a chrlení ušel,
tomu se přesto ta nemoc vrazila v šlachy
a údy, a dokonce tělu i plodidla protkla.
Někteří v smrtelné úzkosti před branou smrti
raději nožem se zbavili mužství a žili,
někteří ruce či nohy obětovali,
jen aby žili, a jiní o oči přišli:
taková smrtelná hrůza je ze smrti jala.
Někteří ztratili paměť a neznali z věcí
žádnou, ba nemohli poznat nic, ani sebe.

Nepochovaných se válelo po zemi mnoho,
na těle tělo, a přesto supi i šelmy
z dosahu strašného puchu se daleko stáhli,
a která okusila, ta hynula rychle.
Ostatně za oněch dnů se objevil zřídka
nějaký pták a neblahé plemeno šelem
nevycházelo z lesů. Vždyť stonaly morem
a většinou mřely. To hlavně psi, na všech cestách
natažení, se s životem loučili smutně,
věrní, a mor jim z údů vydíral duši.
Bez průvodu a nakvap šel za pohřbem pohřeb.

Pro všechny lék a obecný prostředek nebyl:
co jednomu pomohlo ústy se nalokat vzduchu
a živného vanu a vzhlížet k nebeské klenbě,
to nosilo jiným smrt a nezvratný konec.

Nejsmutnější však bylo a nejžalostnější
na všech těch věcech, že jakmile někdo se shledal
raněna morem, tu odsouzen jaksi už k smrti
ležel, na duchu smuten a zoufalý v srdci
a smrti tváří v tvář tam vypouštěl duši.

Nebylo přestávky žádné a napořád lačná
z oběti na oběť letěla morová hlíza,
i na chundelaté ovce a rohaté krávy.
Proto hlavně tak houfně druh po druhu mřeli.
Neboť kdo zajít k svým drahým v nemoci nechtěl,
jsa příliš života žízniv a boje se smrti,
brzy to odpykal zlou a hanebnou smrtí,
opuštěn, bez účasti a pomoci druhých.
A kdo posloužil druhým, ten nakažen zemřel
z té práce, které stud ho nutil se ujmout

na tklivé prosby chorých a hlasité lkání.
Volili tedy ti nejlepší tento druh smrti.

Kromě toho už každý pastýř a ovčák,
jakož i křivého oradla svalnatý vládce
stonal a v chatrčích ležela stěsnána těla,
pro svůj neduh a nouzi propadlá smrti.
Nad mrtvolami dětí i rodiče mrtvé
bylo tu zhusta vidět a naopak děti,
jak nad těly otců a matek se s životem loučí.
Do města nemalou měrou to neštěstí vnesl
venkov a zemědělci, když odevšad tíhli
choří a nemocní sem a do Athén houfně.
Ti domy přeplnili a prostory všechny;
tím nákaza houstla a smrt je kosila houfně.

Křížem krážem se v ulicích kupila těla
těch, kdo se na vodotrysky a na kašny vrhli
a samou rozkoší z vody se na místě zalkli.
Kdejaké volné místo či veřejná cesta,
tam všude bezvládná těla, už umrlá zpola,
hynula zaneřáděna a pokryta cáry,
vyzáblá na kost a na kůži, ve vlastním kalu,
pod svými vředy a špínou už pohřbena skoro.

Morana naplnila i svatyně všechny
bohů nebožtíky a bezduchá těla
po chrámech nebešťanů se vršila všady,
neb uprchlíkům tu strážcové přístřeší přáli.
Nijak zvláště se už nedbalo o bohoslužby
a bohy; nastalý svízel byl silnější všeho.
I pohřební zvyky už ustaly v městě, ten způsob,
jakým se lidé zde kladli do hrobu dřívě;
všechn lid tonul v pustém zmatku a smuten

pohřbíval, jak se dalo, své příbuzné každý.
 K strašlivým věcem je nejednou nutila nouze
 a chvat: své drahé i na cizí hranice kladli,
 s hlasitým lkáním tam pochodní podpalovali
 srovnaná drva a často se do krve rvali
 a sekali, jen aby mohli své zesnulé hlídat,
 o žeh svých lidí se bijíce uprostřed cizích;
 znavení pláčem a žalem se vraceli domů,
 kde namnoze z hoře a zármutku ulehli sami;
 ani jeden se nenašel, koho by tenkrát
 nestihl ani mor, ani smrt, ani smutek.

POZNÁMKY

Vlastní jména a specifické antické názvy viz v rejstříku

12/ *Je samozřejmě* atd. — asi zlomek výkladu, který měl tvořit přechod mezi invokací Venuše a následující chválou Eplkúra. Někteří vydavatelé tyto verše vypouštějí

25/ *přívlastkem... případkem* — řecky symbebékos, symptóma. Je sporné, jsou-li to pojmy dva nebo jeden

33/ *zrod... přičítal vzduchu* — filosof Anaximénés z Miletu (zemřel mezi 528—524)

33/ *měl za to, že... voda* — Thalés z Miletu, první řecký filosof (asi 624—546). Předpověděl zatmění slunce 28. května 585

33/ *všecko vydává země* — běžná představa ve starověku; blíží se jí i Lucretius v. 787nn. i jinde

34/ *s ohněm vzduch* atd. — asi míněn Parmenidés z Eleje v Itálii (asi 540—470), který určil za základ všeho dva elementy, jeden aktivní a světlý, druhý pasívní a temný; říkal jim oheň a země

36/ *nebeský oheň* — tak protichůdci epikúrovců stoikové. Zakladatelem stoicismu byl Zénón z Kypru (334/3—262/1), který vyučoval v Athénách ve sloupofadí stoa. V Římě měli stoikové množství stoupenců

44/ *všecko se tlačí do středu* — podle stoiků, aristoteliků i jiných, kteří tušili zákon přitažlivosti

46/ *jak plameny* atd. — po mezeře, která vznikla ztrátou osmi veršů pokračuje básník tezí o konci světa, srov. II, 1142n.

52/ *jiní říkají opak* — stoikové

54/ *atomy... se vychýlí* — teze Epikúrova, který tak korigoval Démokrita (viz předmluvu). Tuto úchytku od směru pádu však nevysvétlil; je to největší slabina jeho fyziky

75/ *z neživého se zrozuje živé* — obecný předpoklad starověkých myslitelů, přežíval i ve středověku a na počátku novověku, dokud nerazil Harvey svou tezi *Vše živé z vejce*. Srov. níže II, 927n. a V, 793n.

79/ *z nebeských semen... klenuté nebe* — myšlenka Anaxagorova, současně doslovný překlad pasáže z neznámé tragédie Euripidovy. Srov. o Éteru výše I, 250n.

89/ *cítil duch* atd. — námitka opřená o teorii Aristoxena Tarentského, Aristotelova žáka a muzikologa (zemř. začátkem 3. stol.)

101/ *nemoci moc* — padoucnice, která se v Římě vyskytovala často. Srov. níže VI, 789

106/ *Válečné vozy* — srov. V, 1301. Sestrojeny v Persii, Řekové se s nimi seznámili, když bojovali ve službách Kýra mladšího proti jeho vládnoucímu bratru Artaxerxovi II. Popsány byly hlavně účastníkem této „anabase“ (r. 401) Xenofóntem

114/ *v čelistech šelem* — asi narážka na tzv. „hyrkánský pohřeb“ při němž byl nebožtík pohozen napospas dravým ptákům a šelmám. V Římě o něm psal Cicero i jiní

114/ *naložen v medu* — tj. balzamován. Med byl jednou (snad hlavní) ze složek balzamovací masti

118/ *prutu a sekyr* — odznak římské úřední moci: pruty na mrskání, sekyra na popravu

118/ *děvky ve květu mládí* — Danaovny, padesát dcer mytického argejského krále Danaa. Násilím donuceny k sňatku s padesáti syny Aigyptovými, na otcův příkaz je všechny (kromě jedné) ve svaatební noci usmrtily

119/ *mocnář* — perský král Xerxés, když poslal proti Řekům nejen loďstvo, ale i pěchotu; dal proto postavit pontonový most přes Helléspontos (Dardanely). Tím začala druhá (podle Řeků třetí) perská válka r. 480

124/ *plachty... přes divadelní prostor* — srov. VI, 105. Římské divadlo sezónní (dřevěné) i stálé (kamenné, první r. 55) bylo nahore otevřené. Plachty přes ně byly napnuty poprvé r. 69, podruhé r. 60 př. n. l.

127/ *i krátká labutí píseň* atd. — Oba verše se opakují níže IV, 907 n. Jsou doslovným překladem elegického disticha z náhrobního nápisu řecké básníčky Erinny, složeného Antipatrem Sidónským (2.—1. stol. př. n. l.)

137/ *Prý se neví nic* — skepse a agnosticismus existovaly v Řecku už v 5. stol.; v době Epikúrově a Lucretiově jim holdovali filosofové různých směrů

144/ *k záchraně hradu... husa* — podle pověsti vzbudily husy svým křikem strážce kapitolské tvrze, když se na ni v noci plížili Gallové. Měli obsazen Řím r. 390

145/ *ptáka, jenž noc... plaší* atd. — o strachu lvů před kohouty hovořili ještě někteří humanističtí autoři

149/ *V těle nevzniklo nic* atd. — polemika se stoiky a aristoteliky

155/ *čistí* — kteří se z kultovních důvodů (zejména ke cti bohyně Ísidy) zdržovali pohlavního styku

159/ *čpavými pachy* — asi kosmetickými přípravky pro depilaci, odbarvování vlasů apod.

161/ *děti jsou podobny dědům* atd. — výklad o podobě a pohlaví plodu připomíná teorie Démokritovy, ale i jeho současníka, nejslavnějšího lékaře starověku Hippokrata (asi 460—377/359)

180/ *Nebeská koule se otáčí* atd. — srov. níže verš 516. Ještě v 17. stol. si nebyli odpůrci Koperníkovi jisti, zdali se točí sama sféra, anebo pouze stálice nezávisle na ní. Druhou možnost připouštěli ve starém věku i epikúrovci, i stoikové

181/ *pasou svá plamenná těla* — tj. živí se éterem

181/ *musí... pod sebou mít ještě podstatu jinou* — hypotéza už Anaximena (srov. pozn. k verši I, 707), převzatá stoiky i epikúrovci. O tvaru Země se Lucretius nevyslovuje nikde

182/ *Sluneční koule... o málo větší* atd. — srov. podobné tvrzení o měsíci (níže 575n.) a o hvězdách vůbec (583nn.). Jedna z největších naivností básnickových, ale pochází rovněž z Epikúra. I Hérakleitos myslil, že slunce není větší než lidská stopa

184/ *bloudivé hvězdy* — planety (verš 645)

- 185/ *slunce... vydechne oheň* — srov. podobné představy o Měsíci níže ve v. 728nn.; viz i předmluvu
- 186/ *hvězdného kruhu* — zvěrokruhu, zodiaku
- 186/ *kteří učí* atd. — jako Hérakleitos
- 186/ *Luna se leskne... odrazem* — jak soudil už Thalés Milétský; srov. pozn. k verši I, 708
- 187/ *měsíc... má podobu míče* — jak učil chaldejský kněz a dějepisec Bérósos (kolem r. 300)
- 187/ *koluje o vlastním světě* — jak minil řecký filosof Anaximandros (asi 610—545), autor prvního filosofického spisu *Peri fyseós* (O přírodě)
- 188/ *Venušin... posel* — Amor
- 189/ *Nejdříve plemeno bylin* — tak učil i Empedoklés
- 189/ *nemálo živoků... z hlíny* — srov. výše II, 870 nn.
- 190/ *dělohy rostly* — představa Empedoklova
- 191/ *i nejednu zrudu* — hypotéza Empedoklova
- 203/ *válečné slony* — přepravil do Itálie épeirský král Pyrrhos, když napadl r. 280 Římany
- 204/ *z prutů* atd. — srov. výše III, 993 a poznámku
- 205/ *dříve než železem... bronzem* — že doba železná nastala až po bronzové, bylo ve starověku obecně známo
- 206/ *vůz... srpy* — srov. výše III, 640 nn.
- 212/ *zrna... lidstvu Athény* — racionalistický výklad pověsti o Démétře, která prý dala athénskému Triptolemovi klas a naučila ho sít i orat
- 212/ *zákony daly* — tak se v Římě obecně věřilo, protože ve svých zákonech dvanácti desk (z poloviny 5. stol.) shledávali Římané výpůjčky z athénskému zákoníku Solónova (r. 594/3). Prvním zákonodárcem Řecka byl však Zaleukos v západních Lokrech v jižní Itálii (kolem r. 663)

- 212/ *vydávše ze sebe* — Epikúros se narodil na ostrově Samu, ale v Athénách působil a tam založil školu
- 213/ *do skvoucí korby* — tj. vůz na Mús čili poesie. Próza byla pokládána za „pěší“ (méně vzletný) žánr
- 213/ *vznikají... se změňt* — asi zlomek výkladu o tom, jak selidé bojí bouřky
- 225/ *Otci* — Iovovi, Iuppiterovi
- 229/ *země je plna... slují* — předpoklad už Démokritův
- 231/ *na vršku hradu* — v předšní Athénina chrámu v Parthenónu na athénské Akropoli
- 238/ *kdo nemocen padá* — má padoucnici. Srov. výše III, 485 nn.
- 241/ *pramen... podpálí koudel* — podle jiných autorů jde o studánku v posvátné Dódóně v Épeiru
- 248/ *točna... nebes je nížko* — tj. Polárku je vidět blízko obzoru
- 248/ *slonová nemoc* — tzv. elephantiasis
- 249/ *morová rána* — zavlčená do Athén r. 429 obilnou lodí z Egypta, právě když byl do nich evakuován všechen venkov (v 1. fázi tzv. války peloponéské 431—421). Básník se ve svém líčení drží zprávy dějepisce Thúkýdida, místy ji překládá doslovně

REJSTRÍK

- Achája*, kraj v severní části Peloponnésu
- Acherón*, podsvětí, zvané tak podle stejnojmenné řeky
- Aigion*, město v Acháji na břehu Korintského zálivu
- Alinda*, město v maloasijské Kárii v dnešním Turecku
- ambrosie*, *ambrosia*, vybájený pokrm, zajišťující bohům nesmrtelnost
- Ammón*, egyptské božstvo, časem ztotožněné s řeckým Diem (Zeus) a latinským lovem (Iuppiter). Jeho svatyně (s popsanou studánkou) v oáze na rozhraní Egypta a Libye se stala známou v západním světě od dob Alexandra Velikého, který k ní odbočil po podrobení Egypta (v zimě 332/331 př. n. l.)
- Amor*, bůžek odvozený z řeckého Eróta (erós = amor = láska), syna Afrodítý a Area (Venuše a Marta)
- Anaxagorás* (500—428), první starořecký filosof, který vedle hmotných částic předpokládal ve světě pořádkující rozum-nús. Sám termín homoioiomeira — „stejnodílnost“ — však razil až Aristotelés
- Ancus Martius*, čtvrtý král římský. Verš je citátem z Ennioových Annálů
- Apollón* řecky, latinsky Apollo, přímjím Foibos, bůh umění, vůdce devatera Mús, někdy zobrazován s lyrou. Nejslavnější byl jeho chrám a věštírna v Delfách, viz Pýthie
- Arad*, ostrov a město při foinickém pobřeží, dnešní Arvad
- arkadský*, z Arkádie, v Arkádií. Arkádie je hornatá země uprostřed Peloponnésu
- Athény*, hlavní město Attiky, kulturní centrum klasického Řecka
- Attika*, východní cíp středního Řecka s hlavním městem Athény

- Avernus*, *Avernské pleso* v Kampánii ve střední Itálii, místo zamořené sirnými výpary
- babylónská nauka*, viz Chaldejci
- Bakchus*, častěji zván Dionýsos. Thrácké božstvo vína a bujně přírody, v řecké báji syn Diův
- bakchy*, *bakchantky*, ženy, které v orgiastickém vytržení provázely Bakcha na jeho legendárním tažení světem a v historické době při pravidelných slavnostech
- bistonská končína* v Thrákií, podle thráckého kmene Bistonů
- Ceres*, staroitalská bohyně úrody, hlavně obilí. Ztotožněna s řeckou Démétrou, která byla někdy zobrazována s dítětem (snad malým Bakchem) v náručí
- Chaldejci*, semitsko-aramějský kmen mezi Eufratem a Tigridem. Dočasně ovládal Babylónii. Jako Chaldejci byli označováni babylónští hvězdáři
- Charis*, běžněji Grácie. Charítky, nejčastěji v počtu tří, byly bohyně půvabu, tance, zpěvu apod. v průvodu Afrodítý a jiných božstev
- Charybda*, nebezpečný mořský vír, podle pověsti obluda, pohlcující kolem plující lodi. O ní vypráví už Odysseia
- Chiméra*, řec. Chimaira, trojtělá nestvůra s hlavou lví, s tělem kozím a ocasem hadím. Zabil ji Bellerofontés (podle Íliady)
- Chios*, ostrov v Egejském moři blíže břehu Malé Asie
- Démokritos* (asi 460—pol. 4. stol. př. n. l.), zakladatel starořeckého atomismu. Jeho nauku korigoval Epikúros, viz v II. zpěvu verš 217nn. a předmluvu
- Diana*, řec. Artemis. Bohyně měsíce, lovu, panenství, v nejstarší době uctívána i lidskými oběťmi; viz Ífigeneia
- Diomédes*, mytický král thrácký, který své koně krmil lidským masem
- Egypt*, pro starý věk země divá a záhad, proto o něm píše Lucretius výlučně v VI. zpěvu

Empedoklés (asi 495—435), nejuniverzálnější řecký filosof před Aristotelem, mystik, lékař, přírodovědec. Kromě čtvera živlů uznával ve světě jako principy spojování a rozlučování lásku (filotés) a svár (neikos). Ze dvou jeho spisů *Peri fyseós* (O přírodě) a *Katharmoi* (Očisty), psaných veršem, se zachovaly zbytky

Ennius (239—169), největší římský epik před Lucretiem, tvůrce hexametru, zbásnil mj. římské dějiny od mytických počátků až po svou dobu (*Annales*, *Anály*, zachovány jen zbytky)

Epikur, *Epikúros*, viz předmluvu

Éter, řec. Aithér, vlastně nejvyšší vzduchová vrstva, mytické sídlo bohů; u některých básníků personifikován jako manžel Země, v této funkci blízký Diuvi (Iovovi). Srov. II, 990nn.

Etna, jeden z nejpřitažlivějších přírodovědeckých problémů v antice. V Římě o ní vznikla mj. báseň o 646 verších, připisovaná mylně Vergiliovi

etruské texty, asi narážka na tzv. libri fulgurales. Nauku o blesku, právě jako o věštění z vnitřností obětovaného zvířete apod. převzali Římané od Etrusků

Faühón, mytický syn boha slunce Héliá a Klymeny, ethiopské královny. Hélios mu dovolil jeden den řídit sluneční vůz

Faunus, starořímský bůh plodnosti, ochránce stád a rolí, časem ztotožněn s řeckým Pánem. O Faunech v množném čísle (bájných potomcích původního Fauna) se zmiňoval už Ennius

Flóra, starolatinšká bohyně jarní vegetace

Foibos, viz Apollón

foinický šarlat, vyráběný Foiníciány už v pravěku

Frygové, obyvatelé maloasijské Frygie jižně od moře Marmarského

Gades v Hispánii (Španělsko), dnešní Cadix

Géryonés, obr pasoucí stáda v Erytheji (později ztotožněné s Gades v Hispánii); Herkules dostal za úkol mu je uloupit

Giganti, obří synové Země, kteří se vzbouřili proti mladší generaci bohů (Diovi, Athéné, Poseidónovi atd.); za trest byli větším dílem zaživa zasuti zemskou kúrou. Vydávali známky života hlavně tím, že chrlili ze sopek lávu

Helena, mytická manželka spartského krále Meneláa; unesl ji trójský princ Paris, což zavdalo příčinu k trójské válce. Viz Trója

Helikón, pohoří v Boiótii ve středním Řecku, zasvěcené Músám a jejich slavnostem, s nimiž byly spojeny mj. i hudební závody

Hérakleitos (kol 500) z Efesu, jeden z největších filosofů antiky; spisy se nezachovaly. Psal těžko srozumitelným slohem, proto zván skoteinos, „temný“. Nápadně ostrá polemika Lucretiova plyne z toho, že H. byl vysoko oceňován protichůdci epikúrovců stoiky

Herkules, řec. Héraklés, mytický hrdina a silák, syn Diův (Iovův) a thébské královny Alkmény. Proslul splněním dvanácti nadlidských úkolů. Lucretius jich uvádí jen osm; mezi vynechanými je i boj s Kentaury a přinesení Kerbera z podsvětí, neboť básník na Kentaury ani na Kerbera nevěřil

Hesperidky, dcery Noci (hesperos = večer). Jejich sad se zlatými jablky byl na západním konci světa (později lokalizován do dnešního Španělska). Lucretius se drží verze, podle které Herkules přemohl stohlavého draka sám; podle jiné a známější přinesl zlatá jablka Atlás, zatímco Herkules místo něho podržel na ramenou nebeskou klenbu

Homér, největší básník starého Řecka, pokládán za autora *Íliady* (viz Trója) a *Odysseje*, eposu o Odysseově návratu od Tróje. Ennius se vydává za jeho žáka, aby dodal svému dílu váhy

hyrkanská rasa honičích psů. Hyrkánie byla země v dn. Íránu, na jižním břehu Kaspického moře

Ída 1) pohoří v maloasijské Frygii, středisko kultu Veliké matky
2) pohoří na Krétě, kde podle pověsti odchován novorozený Zeus. V pověsti obojí splývalo

Ífigeneia, *Ífigenie* dcera Agamemnona, vůdce Řeků proti Tróji. Když nemohli pro bezvětří způsobené hněvem Artemidy (Diany) vyplout, byla dána věštba, že ji lze usmířit jen obětováním Ífigenie. Podle známější verze za ni Artemis podstrčila na oltář laň (tak v slavné tragédii Euripidově „Ífigencia v Aulidě“); Lucretius se drží pochmuřnější verze, patrně starší, že byla obětována skutečně

Ismaros, hora na jižním pobřeží Thrákie

Iuppiter (2. p. Iova), staroitalský bůh jasného nebe (srov. Éter), pak i bouře a blesků, ztotožněn s řec. Diem (Zeus), „otcem“ bohů i lidí

Kalliopé, jedna z devíti Mús. Vzával ji i Empedoklés ke konci svého díla Katharmoi

Karthágo, hlavní město Punů na pobřeží dn. Tuniska, hospodářský a mocenský soupeř Říma až do r. 146, kdy je Římané srovnali se zemí

Kekropův lid, Kekrops byl staroattický venkovský bůh s hadíma nohama; později pokládán za prvního krále Athén

kentauri, mytické bytosti, vlastně koně, kteří měli místo hlavy a krku lidský trup s lidskou hlavou a rukama. Boj s nimi patřil mezi dvanáct úkolů Herkulových

Kerber, řec. Kerberos, pes o třech hlavách, střežící východ z podsvětí

krétský býk pustošil Krétu z vůle rozhněvaného boha moří Poseidóna

Kúmy, lat. *Cumae*, město na pobřeží Kampánie blíže Neapole

Kuréti, průvodci Kybélii. Viz Veliká matka

Lerna, jezero a močál při západním břehu Peloponnésu. Lernejská hydra byla mnohohlavá saň, jejíž zahubení bylo suad symbolem vysušení bažiny

Lúcie, lat. *Furie*, řec. *Erfnye*, trojice bohyň, pronásledujících křivopřísežníky a matkovrahy

Magnétové, thessalský kmen na poloostrově Magnésii. Magnésia se jmenovala i jejich osada v maloasijské Lýdii na řece Hermu, proslulá mj. jako naleziště magnetické rudy

Mars, *Mavors*, římský bůh války. Martovy legie = římské legie

Meliboia, město v severořecké Thessalii

Memmius, celým jménem Gaius Memmius, příslušník patricijského rodu římského, asi týž, o kterém psal básník Catullus i jiní. Znalec

řecké literatury, básník milostných námětů, řečník, politicky nestálý; pro nedovolené „obcházení“ voličů odsouzen k vyhnanství, trávil je v Athénách

molosská fena, doga. Molossové byli kmen ve východním Épeiru v sev. Řecku

Músy, dcery Dia a Mnémósyny (Paměti), bohyně zpěvu a básnictví, později umění a věd vůbec. Zpravidla uváděny v počtu devět

nektar, nápoj bohů. Srov. ambrózie

nemejský lev podle Nemej, města v severových. Peloponnésu. Nemea byla proslulá Diovýmu chrámem a nemejskými hrami, konanými ob rok od r. 573

Neptun, starořímský bůh vod, ztotožněný s řec. bohem moří Poseidónem

Nil — záhada, proč se rozvodňuje v létě, se pokoušel řešit už první řecký filosof Thalés (viz pozn. 33)

nymfy, u Řeků ženská božstva pramenů, lesů a hor

Orcus, latinské jméno pro podsvětí, sídlo mrtvých

Pallas, přijímá bohyně Athény, uctívané hlavně na athénské tvrzi Akropolis

Pán, bůh lesů a stád, s kozlíma nohama, podle pověsti vynálezce sýringy (sýrinx), která se skládala ze stupnice různých dlouhých rákosových trubek

Paris, syn trójského krále Priama, únosce Heleny. Viz Helena

Pontus 1) dnešní Černé moře, 2) říše Mithradáta Velikého (120—63) na jeho jižním pobřeží, 3) po jeho pádu jedna z římských provincií tamtéž

Punové ohrožovali Řím zvláště v druhé punské válce (218—201), kdy jejich vůdce Hannibal napadl Itálii nečekaně od severu pochodem přes Alpy (i s válečnými slony) a jiná punská vojska napadla římskou Hispánii a Sicílii. Viz Karthágo, Scipio

Pýthie, jméno kněžek-věštkyň v Apollónově (Foibově) chrámu v Delách ve středním Řecku. Věštily ověnceny vavřínem na trojnožce nad skalní rozsedlinou; z ní vystupující výpary je uváděly do věstecké extáze

Říťmané; na základě pověstí, uměle vytvořených ve vysoké literatuře jako ohlas báji řeckých, se pokládali za potomky Ijúla, syna Venusina a Anchisova. Ijúlos platil jednak za praotce římského rodu Juliů, jednak za zakladatele dynastie v Dlouhé Albě (Alba longa), z níž vzešel mytický zakladatel Říma Romulus

Samothráké, ostrov jižně od Thrákie. Co byly „kroužky ze Samothráky“, není jasné

Saturnus, staroitalský bůh úrody, časem ztotožněný s řeckým Kronem. Kronos byl syn Úrana a Gaje (Nebes a Země — 1. generace bohů); Úrana svrhl z trůnu, pojal za manželku svou sestru Rheu (viz Veliká matka), a aby sám o trůn nepřišel, polykal svoje děti hned po narození. Když se narodil Zeus (Iuppiter), podstrčila matka Kronovi k polknutí kámen a dítě dala na vychování do jeskyně na Krétě

satyři, polozvířecí průvodci Bakchovi; zobrazováni s kozlíma nohama a s ocasem, někdy i s rohy

Scipio zv. Starší, který r. 202 bitvou u Zamy v Africe skončil válku s Puny (s Karthágem)

Sidón, nejstarší město ve Foiníkii. Datum katastrofy, která je zničila, neznáme; autoři o ní hovoří teprve v 1. stol. př. n. l.

Sikyón, město na Peloponnésu poblíž Korinthu; vyváželo mj. dámskou obuv

Silén, *Silénové*, průvodci Bakchovi společně se satyry

Sisyfos, mytický král korinthský, potrestaný (neznámo za co) v podsvětí tím, že znovu a znovu marně valil do vrchu kámen

Skylla, mořská obluda při Sicílii; shora panna, ale v botách přerůstala v divoké psy, kteří trhali trosečníky

stymfálské bahno, podle jezera Stymfálos v Arkádii

Sýrie, římská provincie mezi Eufratem a Středozemním mořem, částečně se kryla s územím dnešní Sýrie

Tantalos, mytický král ve Frygii. Předložil bohům při hostině maso svého syna Pelopa, aby vyzkoušel jejich vševědoucnost. Potrestán v podsvětí tím, že nad ním čněl balvan trvale hrozící zřícením; podle známější mladší verze tím, že stoje ve vodě žíznil a hladověl, máje nad hlavou větvě obalené ovocem

Tartaros, část podsvětí, ve které byli podle řecké báje trestáni mrtví za zločiny spáchané zaživa

Théby, nejstarobylější město středním Řecku. Thébskou vojnu, jinak výpravu „Sedmi proti Thébám“ vedl Polyneikés, syn Oidipův, s jinými šesti spojenci, když se domáhal thébského trůnu proti svému bratru Eteoklovi

thessalský šarlat, vyráběný v Thessalii v severových. Řecku, v městě Meliboia na pobřeží Thráckého moře

thrácké šachty, proslulé atticko-thrácké doly při osadě Skaptéhylé na úpatí pohoří Pangaion na jižním pobřeží Makedonie

Tityos, jeden z Titánů, uvržený do podsvětí za pokus znásilnit Apollónovu matku Létu; tam mu supi klovali játra neustále dorůstající

Trója, už v pravěku významná pevnost ve Frygii při dnešních Dardanélách. Trojská válka vznikla dle pověsti pro únos Heleny, trvala 10 let a skončila (podle tradice r. 1183 př. n. l.), teprve, když Trójané vtáhli do hradeb „trojského koně“, ve kterém byli ukryti ozbrojení Řekové. Je látkou Homérova eposu *Ílias*, ale i mnoha tragédií a komedií. Viz Helena, *Ífigeneia*, Paris

Veliká matka = Kybelé, maloasijské božstvo. V Řecku ztotožněna s Rheou, manželkou Kronovou (Saturnovou), matkou Diovou. Její kult byl i v Římě uznán státem r. 204 př. n. l. Viz Saturnus

Venus, *Venuše*, staroitalská bohyně jara a lásky, ztotožněná s řeckou Afrodítou. V řecké báji sdružena s bohem Areem (Ares, lat. Mars), v římské pokládána za pramatku Římanů. Patronka rodu Memmiů. Srov. předmluvu a heslo Římané

Volutur, hora v Apulii, podle které byl pojmenován bouřlivý jihovýchodní vítr Volturnus

zefyr, vlahý jihozápadní vítr, v Itálii příznak jara

EDIČNÍ POZNÁMKA

Lucretiovu dílu věnovali naši překladatelé pozornost až v době nejnovější. První ukázky z jeho díla podal *F. Stiebitz* (Lucretius, Vznik a zánik světa, Člověk a jeho dílo [Praha 1932]). Na překlad celé básně Lucretiovy se připravoval *J. Kolář*. Výňatky z chystaného překladu uveřejnil ve výroční zprávě reál. gymnasia ve Vysokém Mýtě (1932/33). Zveřejnění Kolářova překladu předstihl překlad *J. Novákové*. Vyšel s názvem *O podstatě světa*, Praha 1945. *J. Kolář* se knižního vydání svého překladu nedočkal. Vydal ho z pozůstalosti pietně *B. Ryba* (*O přirodě*, Praha 1948).

Zato se (zřejmě vlivem obou překladů, Novákové i Kolářova) věnovali Lucretiovi mladí badatelé. Uveďme alespoň *K. Čupra* (Lucretiův výklad o vývoji lidstva a jeho prameny, Brno 1951), *J. Koupila* (Lucretiovo učení o vývoji společnosti, Praha 1952), *M. Podhájeckou* (Pokrokové názory Lucretia o vývoji lidské společnosti, Bratislava 1952) a *A. Roubice* (Společný profil Lucretia a Vergilia, Olomouc 1956). Diplomové práce dosud netištěné.

Obtížným problémem samotného textu, tj. přestavování veršů, věnoval pozornost již před první světovou válkou *J. Jahn* (O přestavování veršů u Lukrecia, výroč. zpráva gymn. v Přerově 1911/12). Na tuto studii odkazujeme zájemce z řad čtenářů, kteří by se s tímto problémem chtěli seznámit. (Vydavatelé latinských a řeckých textů musejí vycházet z rukopisné tradice. Kritickým rozbo-

pak podle smyslu přeskupují verše tak, aby se přiblížili původnímu řazení básníkovu, jež bylo pozdějšími opisovači z různých důvodů porušeno — říkáme tomu restituce původního textu).

R. M.

OBSAH

BÁSNÍK A JEHO DÍLO

[7]

ZPĚV I

[11]

ZPĚV II

[47]

ZPĚV III

[86]

ZPĚV IV

[122]

ZPĚV V

[164]

ZPĚV VI

[212]

POZNÁMKY

[255]

REJSTRÍK

[260]

EDIČNÍ POZNÁMKA

[268]

SVAZEK 12

Řídí Rudolf Mertlík
s redakční radou,

jejímiž členy jsou tito vědečtí pracovníci:
J. Češka, R. Dostálová, J. Hejnic, R. Hošek,
J. Janda, P. Oliva, J. Pečírka, L. Varel, A. Vidmanová

Odpovědný redaktor
Václav Kubín

T. Lucretius Carus, O přírodě. Z latinského originálu De rerum natura, vydaného J. Martinem v Lipsku 1936, přeložila, úvod napsala poznámkami a rejstříkem doplnila Julie Nováková. Praha 1971. Druhé, přepracované vydání (ve Svobodě první). Vydalo nakladatelství Svoboda jako svou 3134. publikaci. Technická redaktorka Jaroslava Lorenzová. Náklad 27 600. Tematická skupina 13/34. AA 12,95, VA 13,79. Vytisklo Rudé právo, tiskařské závody, Praha. Cena brož. výt. 18,20 Kčs, váz. výt. 23,— Kčs. 66/602 — 22 — 8.6.